

www.iqra.ahlamontada.com

مەندى إقراء الشقاقي

مەندى إقراء

پ.د. ئىبراهىم ئەحمد شوان

بۆدابەزاندنی جۆرمە کتێب: سەرداش: (مُنْقَدِي إِقْرَا الْتَّقَافِي)

لەھبیل انواع الكتب راجع: (مُنْقَدِي إِقْرَا الْتَّقَافِي)

پەرای دانلود کتابیهای مختلف مراجعە: (مُنْقَدِي إِقْرَا الْتَّقَافِي)

www.Iqra.ahlamontada.com

www.Iqra.ahlamontada.com

لەکتێب (کوردى . عربى . فارسى)

مەحوپنامە

پ.د. نېبراهىم ئەممەد شوان

* ناوی کتیب: مهحوینامه

* نووسینی: پ.د.ثیبراهیم ئەحمد شوان

* تایپیست و نەخشەسازى:

* چاپ: دووهەم

* چاپخانە: چاپخانەی منارە / ھەولىز

* تىراز: ۱۰۰۰ دان

* نرخ: ۴...

لە بەرتوهە رايەتى گشتى كتىبخانە گشتىيەكان ژمارەي سپاردنى(۸۵)ي سالى ۲۰۰۹ي پىدراؤه.

(بهناوی خوای دلوقтан)

پیشه‌گی

دوای ئەوهی له سالی ۱۹۹۶ نامه‌ی دکتوراکه م که بهناونیشانی (شیعری ئائینی و سۆفیگه‌ری له شیعره کوردییه کانی مه‌حويدا) بwoo، ته‌واوکرد، مه‌حوي بwooه به‌شیک له‌ژیانی خوینده‌واریم و ههولی ئەوه‌مدا زیاتر به‌ناخی شیعره کانیدا رۆبچم و لاینه شاردار اووه کانی دیاربخه م.

بم پییه تیزی دکتوراکه م دوا به‌ره‌م نه‌بوو له سه‌ر مه‌حوي و هه‌ر ناو به‌ناو لیکولینه‌وهیه کی زانستیم له سه‌ری ئاما‌دە ده‌کردو له گوفاری زانکوی سه‌لاحدین / مرؤفايیه‌تى بلاوم ده‌کرده‌وه و جارو باریش پهلم بتو ده‌ره‌وهی گوفاری زانکو ده‌هاویشت و سواره‌یه کی دیکه م ده‌خسته‌سەر گه‌لاویزی شیعره کانی مه‌حوي.

ئەو لیکولینه‌وانه‌ی که له گوفاعی زانکو بلاوم کردن‌وه بريتی بونون له مانه‌ی خواره‌وه:

۱- شیعره فارسییه کانی مه‌حوي له نیوان چاولیکه‌ری و دووباره کردن‌وه‌دا، گوفاری زانستی مرؤفايیه‌تى زانکوی سه‌لاحدین - ههولیر، سالی چواره م ژماره هه‌شت، يه‌کی کانونی دووه‌می سالی ۲۰۰۰.

۲- شیعره فارسییه کانی مه‌حوي له بوانگه‌ی سۆفیگه‌ری‌وه، گوفاری زانستی مرؤفايیه‌تى زانکوی سه‌لاحدین - ههولیر، ژماره (۱۲)‌ای سالی ۲۰۰۱.

۲- کارىگەرىي مەحوى لە سەر سەيد ئە حەممەدى نەقىب و حەمدى دا، گۇشارى زانستىيى مرۆقايەتىي زانكۆسى سەلاھەدین - ھەولىر، ژمارە (۱۵)ى كانۇونى دووهەمى سالى ۲۰۰۲.

۴- نامۆبى لە شىعىرەكانى مەحوبىدا، گۇشارى زانستىيى مرۆقايەتىي زانكۆسى سەلاھەدین - ھەولىر، ژمارە (۳۰)ى سالى ۲۰۰۷.

ھەروەھا ئەم دوو لېتكۈلىنەۋە يەش ھەر لە سەر مەحوبىن:

۱- لە نیوان مەحوى و مەلا مەممەدى خاکىدا، گۇشارى پەيامى پاستى، ژمارە (۶۴)ى سالى ۲۰۰۱ ئى عىسايى.

۲- لە نیوان دوو غەزەلى شەو و رۇزى حەمدى و مەحوبىدا، مەحوى - بەشىك لە باپەتكەكانى فيستىقالى مەحوى، ئاراس، ۱، ۲۰۰۱.

لە بەر ئەوهى ھەر چوار لېتكۈلىنەۋە زانستىيەكان تاك و تەرا نەبى نەكە وتۇونەتە بەر دىدى خوينەرانەوه، چونكە ئەم گۇشارە لە سەنۇورى زانكۇ دەرناجى و ناكەۋىتە بازارپەوه، بۇيە وام بەچاك زانى كە ئەم لېتكۈلىنەۋانە لە چوارچىتەمى كىتىبىكىدا چاپ بىكم و ناوى لى بنىتىم (مەحوى نامە)، بەھىواي ئەوهى چاوى عاشقانى مەحوى سورمەپىز بىكاو دەرۇونىان پى بەھىتەوه.

ئىبراهىم ئەممەد شوان

شیعره فارسییه کانی

مه حوى

له نیوان چاولیکه ریی و دووباره کردنده و هدا

پیشگویی

تا ئیستا قله م به دهستن نکولیی له جیهانی به رینی شیعره کانی مهحوی نه کرد و به تایبەتی شیعره کوردیه کانی ، لەم رووه و گەلی گوتار و لیکولینه و نووسراون و تەنانەت نامەی دكتوراشی لە سەر نووسراوە . ئەوهی جىنی سارنجە شیعره فارسیه کانی وەکو كەرسەتەیە کى خاوا مانەتە و و ئەوهی ئىمە ئاگادارین بېشى نووکى خامەی نووسەرانى پېتپا نەگەيشتۇوە ، بۇيە وەکو سەرەتايەك ويستانم ئەم دەرگا كۆلم كراوه بکرىتە و چەند لايەنتىكى شاراوهی بۇ خويتەران ئاشكرا بکرىت و گەر خوا يار بىت نوسينى تريشى بەدوواوه بىت بۇ دەستتىشانكىرىنى ئاستى ھونەرى و بە هيىزى ئەم شیعرانە .

لەم لیکولینه و يەدا متمانە كراوهەتە سەر ئە دىوانەی كە مەلا عەبدول كەريمى مودەرپىس و مەممەدى كورپى لييان كۆلىۋەتە و لیکولینه و كەش برىتىيە لە دوو بەشى سەرەكى و ئەنجام و كورتەي باسەكە بە زمانى عەربى و ئىنگلەيزى و لىستى سەرچاوه کان .

بەشى يەكەم : برىتىيە لە بەراوردى لە نىوان شیعره فارسیه کانی مهحوی و حافزى شىرازىدا ، ئەمەش دەكەويتە خانەي ئەدەبى بەراوردكارييە وە ، ئەم كارىگەريش بەلگەي سەلمىنراوى خۇي ھەيە و مەحوی لە دىوانەكەي لە چەند شوينىتكىدا نىوه بەيىتى حافزى وەرگرتۇوە و لەگەلن شیعره کانى خۇي تىنەلەكىشى كردوون .

بەشى دووه : ھەرچەندە لەم بەشەدا بەرھەمى تاكە شاعيرى بەراورد دەكرى . بەلام لە بەر جىاوازىي ھەر دوو زمانەكە ھەروەكۆ ئەدەبى بەراوردكاري سەير

دەكىئ . لەم بەشەدا ھەول دراوه بەيىتە لىتكچۇوھەكان بەسەر ئەم باھاتانە خوارەوە دابەش بىكىئ جىھە لە كۆمەلە بەيتىكى ھەمەجۇر :

۱- مەحوى و سووتانى پەروانە .

۲- دەردى عىشق و داخى سىنە .

۳- مەنسۇورى ھەللاج .

۴- كوشتن بە دەستى يار و مردن لە پىتناویدا .

۵- مەجنۇون و كۆھكەن (فەرھاد) .

۶- يار و مەي و مەيخانە .

۷- بە هيچ نەزانىنى جىهان .

۸- چەند بەيتىكى ھەمەجۇر .

بەھىواي ئەوهى خشتىكى ترمان خستىتە سەر دىوارى تەلارى ئەدەبى كوردى.

(لہشی یہ کھم)

شعره فارسيه کاني مه حوي و حافظي شرازي

مه حوى يه کيکه له و شاعيره کورده کلاسيكانه‌ی که کاريگه‌ريي حافزي
شيرازيني به سره‌وه دياره ،له نامه‌ی دكتوراكه‌ی (د.ابراهيم احمد) شيعره
کورديي‌ه کانی مه حوى له گهـل حافز به راورد کراوه و کۆمەلـه به یتـنـکـی لـىـنـکـچـوـو
ده ستـنـیـشـانـکـراـونـ وـ لهـ لـایـهـنـیـ روـوـخـسـارـ وـ نـاوـهـرـۆـکـهـ وـ لـیـیـانـ کـۆـلـدـراـوـهـتـهـ وـهـ .

ئەم لىتكۈلىنە وە يە لە سەر شىعرە فارسىيە كانى مە حوييە و بە پىنى توانا
ھە ولدرابو بە راوردىتىك لە نىوان شىعرە فارسىيە كانى مە حوى و حافزدا ئەنجام
بىدى، نابىن ئە وە فە راموش بىرى كە كارىگە رىي شىعرە كانى حافز لە شىعرە
كوردىيە كانى مە حوى بە رچاوترە نەك فارسىيە كانى، ھە روهە دە توانرى بگوتىرى
كە شىعرە فارسىيە كانى مە حوى بە گشتى دوبىارە كىرىنە وە شىعرە
كوردىيە كانىتى، بە لام ئە و گەرم و گۇپى و لايمە گىانىي لە كوردىيە كانى
ھە لىدە قوللىن وابە زەقى، لە فارسىيە كانى، بە رچاو ناكەون.

حالیک ههیه شایه‌نی ئاماژه پیکردنە زۆربه‌ی ئەو شاعیره کوردانه‌ی کە بە شاعیره فارسە‌کان کاریگەر بۇون و لە سایه‌ی ئەواندا شیعیریان ھۆنیوه‌تەوە ، بە نۇرى بە غەزەلە سەرەتايىھە کانى دیوانە فارسیيە کان کاریگەر بۇون ، لەوانە‌ی ھۆيەكەی بە گشتنى ئەوهبى کە ئەو شاعیرانە نەيان توانىوھە مۇو دیوانە کان بخويىن و بە چەند غەزەلە لىكى سەرەتاي دیوانە کان كىفايەتىان كردووھە و لېكچۈونە كەش لەم تەوهەردا خولاوه‌تەوە .

به م پیشه مهحوی یهکه م غهزه‌لی حافزی خویندته و کاری تیی کردووه و غهزه‌لیکی هونیوه‌تنه که لام لایه‌نانه و به غهزه‌لکه‌ی حافز ده‌چیت له رووی رخساره‌وه :

- ۱- مهحوی و حافز بهم نیوه به‌یته‌ی (یه‌زیدی کوبی موعاویه) ده‌ستیان پیکردووه ((الا یا ایها الساقی .....)).
- ۲- ژماره‌ی به‌یته‌کان یه‌کسانن و هردووکیان حه‌فتن.
- ۳- هردووکیان له‌سهر هه‌مان کیشی عه‌رووزی عه‌ربیین که به‌حری هه‌زه‌جی هه‌شت هه‌نگاریه .
- ۴- مهحوی پینچ وشه‌ی سه‌روای حافزی دووباره کردته و که ئه‌مانه‌ن :-
(مشکلها ، دلها ، منزلها ، محملا ، ساحلها).

به‌لام له پووی ناوه‌پوکوه ئه‌م لیکچوونانه به‌ر چاو ده‌کهون:-

- ۱- له به‌یته یه‌که‌می مهحوی دووباره کردنوه‌ی نیوه به‌یته یه‌که‌می حافزه :
مهحوی : (الا یا ایها الساقی ادر کأسا و ناولها)

بنور می تو باز افروز شمع کشتة دلها(۱)

حافز : (الا یا ایها الساقی ادر کأسا و ناولها)

که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها(۲)

نیوه به‌یته دووه‌می مهحوی وه‌کو نیوه به‌یته یه‌که‌می باسی مه‌ی ده‌کات که په‌رت‌وی ئه‌و پیکه ده‌یه‌وی مؤمی کوژاوه‌ی دل‌کان داگیر سینیت‌ووه .

۲- لای مهحوی به خه‌نده‌یه‌کی لیوی یار گرییه‌کانی دل‌ده‌کرینه وه و چاره‌ی هه‌موو کیش‌کان به زیر لیوی دولبه‌ره‌وه‌یه ، واتا شته‌که ئاسانه ، به‌لام لای حافز سه‌ره‌تای عیشق ئاسانه و کوتاییه‌که‌ی گیرمه و کیش‌یه . بهم پیشه ئه‌م به‌یته‌ی خواره‌وه‌ی مهحوی له گه‌ل به‌شی دووه‌می به‌یته یه‌که‌می حافز په‌یوه‌ند داره :

مه‌حوى : بیا بگشا بیک لب وا نمودن عقدة های دل

بیا ای زیر لب خندیدن تو حل

مشکلها(۲)

حافظ : که عشق آسان نمود اول ولی افتاد مشکلها(۴)

۳- له دوو به‌یته‌ی خواره‌وه به‌شی دووه‌می به‌یته‌که‌ی مه‌حوى له گه‌له‌مان به‌شی به‌یته‌که‌ی حافظ جوزه لیکچوونیکیان هه‌به که بربیته له‌وه‌ی ریبواری ریگه‌ی عیشقی خوایی ئاگاداریی ری و ره‌سمی حال و مه‌قامه‌کانی سوّفیگه‌ریبه، به‌لام لیره‌دا زیاتر مه‌بستی مه‌قامه‌کانه چونکه مه‌قام له حال چه‌سپاوتره و زیاتر هه‌ستی پی ده‌کریت.

مه‌حوى : جگر خون گشتن و از خود گذشتن، خویش گشتن

ره عشق است، دارد این مقامات و منازلها(۵)

حافظ : بمنی سجاده رنگین کن گرت پیر مغان گوید

که سالک بیخبر نبود زراه و رسم منزلها(۶)

۴- هه‌ردوو به‌یته‌که‌ی به گشته‌ی واتیان یه‌ک ده‌گریته‌وه له‌وه‌ی که کاروانی مردنی ریبوارانی عیشقی خوایی به‌ردوه‌وامه و یه‌ک له‌دوای یه‌ک به یه‌کتر ده‌گهن و ژیانی جیهان شتیکی کاتیبه و مرؤف نابنی پشته‌تیدا بکاته‌وه و به‌لکو ده‌بئی هه‌رددهم بار کوله‌ی له ئاماده بووندا بئی بۆ جیهانی ئه‌دو دیو هه‌ستی:

مه‌حوى : بمردن کم نشد بی تابی عشاق چون مجنون

که خاکش در لباس گرد گرد د گرد محملها(۷)

حافظ : مرا در منزل جانان چه امن و عیش چون هردم

جرس فریاد میدارد که بر بنید محملها(۸)

هروده‌ها مهحوی له غه‌زه‌لیکی تری فارسیدا چاولیکه‌ری غه‌زه‌لیکی حافزی
کردته‌وه به‌لام له لایه‌نى رووخساره‌وه هینده‌ی غه‌زه‌لی به‌کم به هی حافز
ناچى ، لایه‌نه لیکچووه کانیش له رووی رووخساره‌وه ئه‌مانه‌ی خواره‌وهن :
۱- هردووكیان له سه‌ر کیشی عه‌رووزی عه‌ره‌بین و له به‌حری ره‌مه‌لی ههشت
ه‌نگاوین که ته‌فعیله‌که‌ی : -

(فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلاتن) ۵.

۲- هردووكیان دوا سه‌روایان وشهی (شما)‌یه ، به‌لام پیش سه‌روای مهحوی
(وی)‌یه و پیش سه‌روای حافز(ان) ۵.

۳- هرچه‌نده ژماره‌ی بـیتـه کـان ـیـهـکـسانـ نـیـنـ،ـ بهـلامـ نـزـیـکـایـهـتـیـانـ هـیـهـ وـ هـیـ حـافـزـ
(۱۳) بـیـتـهـ وـ هـیـ مـهـحـوـیـ (۱۱) بـیـتـهـ .

له رووی ناوه‌رزوکه‌وهش ئه‌م هاوبه‌شیانه ده‌که‌ونه به‌رجاوه : -

أ- هردوو غه‌زه‌لکه له‌باره‌ی دلداری مه‌جازین ، به‌لام غه‌زه‌لکه‌ی مهحوی
زیاتر ئه‌م سنوره ده‌بـهـزـینـنـ وـ جـوـرـهـ توـانـهـوـهـیـكـ لـهـ يـارـداـ درـوـستـ دـهـکـاتـ .
بـ-ـ لـهـ دـوـوـ بـهـیـتـهـ دـهـشـیـ ـیـهـکـمـیـ هـرـدوـوـکـیـانـ خـاوـهـنـیـ ـیـهـکـ وـاتـانـ بـهـ گـشـتـیـ وـ
لـهـ رـاـدـهـ بـهـدـهـ رـوـوـیـ ـیـارـیـانـ لـاـ جـوـانـهـ،ـ بـوـیـهـ مـهـحـوـیـ وـ اـتـیـدـهـگـاـ کـهـ بـیـنـگـهـ رـدـیـیـ
دـلـهـ کـانـ لـهـ وـ جـوـانـیـوـهـیـ،ـ کـهـچـیـ لـایـ حـافـزـ جـوـانـیـ مـانـگـ لـهـ وـ روـخـسـارـهـ
وـهـرـگـیرـاوـهـ .ـ بهـلامـ بـهـشـیـ دـوـوـهـمـیـ بـهـیـتـهـ کـانـ لـهـ ـیـهـکـتـرـیـ جـیـانـ:ـ

مهحوی : اي صفای نور دلها پرتوی روی شما

جان مادر پیج و تاب از پیچش موی شما^(۹)

حافز : اي فروغ حسن ماہ از روی رخشان شما

آبروی خوبی از چاه زنخدان شما^(۱۰)

ج-ئم دوو نیوه بهیته باسی په‌ریشانی و ئالۆزکاوی قژی یار دەکەن، له لای مەحوی گیانی گیرۆدەی ئهو قژه‌یه، بەلام لای حافز بیر و هۆشی په‌ریشانی وەکو زولفی په‌ریشانی یاره کەیه‌تى:-

مەحوی : جان مادر پیچ و تاب از پیچش موی شما(۱۱)

حافز : خاطر مجموع ما زلف پریشان شما(۱۲)

د- لم دوو بهیته‌دا باسی ستم و بى رەحمىي یار دەکەن گەلى له دلداران گېز دەیان بۇونە و لهو پىتناوەدا كۈۋراون و خويىنيان رەزاوه:

مەحوی : زىنە مردە ، مردە زىنە ، ساختن بايك نگە

در بغل بس سحر دار د چشم جادوی شما(۱۳)

حافز : دور دار از خاک و خون دامن چو برمى بگذرى

كاندريين ره كشتە بسىارند قربان شما(۱۴)

ه-ەردۇو بهیته کە باسی ئهو بۇنە خوشە دەکەن كە له لايەن ياره وە به لۇوتىيان دەكەۋىي ، جا لای مەحوی ئهو بۇنە سەر بە رىخانى بەھەشت شۇرۇ دەكا، بەلام لای حافز ئهو شوينىھى یار پىنى لى دەنلى بۇنى گولى لى دىت:

مەحوی : كى مشاش سرفورد آرد بريحان بەشت

ھركە بويى يابد از خط سمن بوي شما(۱)

حافز : با صبا همراه بفرستت از رخت گلددەسته

بوكە بۇئى بشنۇيم از خاک بستان شما(۱۶)

و-ەردۇو بهیته کە باسی سىحرلەپ چاۋى یار دەکەن و ئەوانەي دەبىيەن سەر سورپماو و مەستىن:

مەحوی : هر طرف تا بنگرى حيران خود بىنى بچشم

نرگىستانى بود صحرائى أھوی شما(۱۷)

حافز: کس بدوري نرگست طرفی نبست از عافيت

به که نفو و شند مستوری به مستان شما(۶)

دواى ئەوهى چەند بەيتىكمان لە دوو غەزەلى مەحوی و حافز بەراورد كرد،

ئىستاش بە دوو بەيتكەن تېتان ئاشنا دەكەين :

ھەردوو بەيتكەن ئەوهى نىشان دەدەن كە مەحوی و حافز خۆشى و ناخۆشى

پاريان لا يەكسانە ، بۆيە بانگ بىكىن و دەرىكىن ئاسابىيە لايىان:

مەحوی : گر برانى عدل باشد ، ور بخوانى محض فضل

راندە و خواندە بەر حالىم ممنون شما(۱۹)

حافز : اگر بلطف بخوانى مزىد الطاف است

وگر بقهر برانى درون ما صاف است(۲۰)

وشە لىكچۇوه كانىش ئەمانەن:(برانى ، بخوانى ، لطف).

لەم دوو بەيتكەن خوارەوەدا جۇرە لىكچۇونىك لە رۇوي ناوه بىكەوە سەر

ھەلّدەدا كە بىرىتىيە لەوهى مرۇۋ نابىن پىشتى بە جىهانى بىن وەفا بىبەستى چونكە

جىهان وەكى سۆزازىيە و ھەرشەۋى لە باوهشى يەكتىكە. بەلام لە رۇوي

رۇوخسارەوە ئەم وشە ھاوېشانە بەرچاودەكەون:(ثبات ، دەر ، يار ، داماد):

مەحوی : ثبات از دەركم جو چون وفا از رو سېپى (محوى)

شىدە شب يار تو ، فردا بىدىگر خانە مادامە(21)

حافز : مجو درستى عهد از جهان سىست نهاد

كە اين عجوزە عروس هزار داما داست(22)

(بهشی دووهم))

له نیوان شیعره فارسی و کوردییه کانی مه حوى

دوای هەندئ شارهزا بیون لە شیعره کوردییه کانی مه حوى و زانینی ئە و سەرچاوه رۆشنبیرییە کە مه حوى بەرهەمە کانی پیشى دەولەمند کردووه ، کەوتە خولیای ئەوهی کە لە شیعره فارسییه کانی بگەم و بزاتم لە چ ئاستیکی ھونھرى دانە . لېرەدا ئە و مافە بە خۆم نادەم کە پەيم بە ھەموو كەلینە شاراوه کانی بردووه ، بەلام ھەر ھیندە دەلىتم توانیومە بگەمە ئەوهی کە مه حوى لە شیعره فارسییه کانی گەلی لایەنی رووخسار و ناوەپۆکی شیعره کوردییه کانی دووباره کردۇتە و شیعره فارسییه خوايیه کانی لە ئاستی شیعره کوردییه خوايیه کانی نین . نابىئ ئەوهش لە ياد بکەين کە مه حوى يەكىنە لەو كەلە شاعيرە کوردانە کە بە پەنجەی دەست دەزمىندرىن لە ھۆنىيە وەی شیعرى فارسىدا . (۱)

لەم بە راوردەدا توانیومانە چەند سەرە بابەتنى دەستنیشان بکەين و ھەر كۆمەلە بەيتى لە ژىئر ناونىشانى نىشان بدهىن و تاكە بەيتەكان بە تەنبا نىشان دراون و لە گەل کوردییه کان جووت كراون و لە رووی رووخسار و ناوەپۆکە و ئاماژە بۇ لایەنە لىتكچۇوه کان كراوه . وا لە خوارە وە بە پیشى سەرە بابەتكان بەيتەكان يەك لە دواي يەك تۆمار دەكىرىن .

مه حوى و سووتانى پەروانە

دۇور نىيە مه حوى مەسەلەی سووتانى پەروانە لە سەعدى شىرازى وەرگىرتىن چونكە بە شیعرە کانی كارىگەر بۇوە و لە كۆمەلە لە بەيتە فارسی و کوردییه کانی دووبارە کردۇتە و ، لەم بارەيە وە مەسەعدى شىرازى دەلىت :

زیر وانه بیاموز

کان سوخته راجان شدو آواز نیامد(۲)

بسی و کوردیبه کانی به راورد ده کهین بۆ ئەوهی بزانین

تاچ بر ری لە تەوهەری شیعرە کوردیبه کانی دەخولیتەوە .

فارسی: سوختن آموزی از پروانه پس عاشق شدن

یا دگیر اول ز دانایی فن آداب داب(۳)

کوردی: پهروانه یهک به بولبولی واوت که (بو الفضول)

سووتانه ئیشی ئەملى مەھببەت نەھرولە هرول(۴)

ھردبو بەیتەکه لە واتای گشتى دەگەن وەو یەک و ئەو دەگەیەن کە عیشقى
راستەقىنه ئەوەی وەکو سووتانى پهروانە بە نەھنی بى و گربانى تىكەل نەبىت .

لە لایەنی رووخسارەوەش ئەم وشانە ھاویەشن (سووتان ، پهروانه ، عاشق) .

فارسی: علم عشق از حضرت پروانه (محوى) یادگیر

بر مدار اصلا مگر از سفره آزاد زاد(۵)

از بلبل و پروانه بیا عشق بیاموز

بر تر بود این علم ز تعلیم و تعلم(۶)

کوردی: زوبانی حالى پهروانه لە وەختى سووتنا دەبیوت

کەسى واریثمه وەک من بى لە عیشقا خۆ بسووتىنى(۷)

لە ئەحبابى قەدىمى بەزمى ئولفەت ماوەتن دوو تەن

یەکن پهروانه ھەم دەرده ، یەکن بولبول کە ھەم فەرده(۸)

دیارە خۆ پهروانه هەر سووتانە ئەصلی مودەعائى

بۆیە ئىمەش عاشقین ئى شەخصى ئاتەش خۇو بە خوت(۹)

ناوه پذکی ئەم پتینج بەیتەی سەرەوە بە گشتى لە چوار چىوهى سووتانى وانە دىن و دەچن ، سەرەپاي مەسەلەي لىكچواندى سووتانى عاشقان بە سەپەروانە ئەوهەش دىتە پېشەوە كە عاشقان زانستى عىشق لە پەروانە و دەبنە میراتگرى پەروانە لە سووتانە ، چونكە ئەم زانستە خوايىھ و بە فىئر بۇون و خويىندن چىنگ ناكەۋىت ((وعلمناھ من لىدنا سما)) (۱۰) واتا :لە لايەن خۆمانەوە ئەم زانستەمان فىئر كرد ، بۆيە پەروانە ھاپپىيە مېشەبىي عاشقانە و سەرەپاي ئەمەش ئۆستاديانە. بەلام لە رووى رووخسارەوە دەتوانىن ئامازە بق ئەم وشە ھاوېشانەبکەين (بولبول ، پەروانە ، عىشق) .

فارسى: (محویما) پەروانە پىر كاملى است

سوختن هر سالكى را دين بود(۱۱)

كوردى: سەكىنەي مەرتەبەي سووتانىيە ئاتاش پەرسىتى عىشق ئەگەر صاحىب ئىرادەت بى عەجەب پېرىنەك پەروانە (۱۲) لەم دوو بەیتەي سەرەوەدا جىڭ لە سووتانى عاشق و پەروانە و لىكچۇنىان مەسەلەي پىر دىتە ئاراوه . لىزەدا شاعير پەروانەي بە (پىر) داناوه و دەبنى عاشق گۈزىپايلىي فەرمانەكانى بكا و لە سووتاندا چاولو بىكەن ، چونكە پېبورى سۆفيگەرى ھەمېشە دەبنى فەرمانەكانى رابەرى تەرىقەت جى بە جى بكا و بىكاتە پېشىرەوى خۇى لە ھەموو ھەلس و كەوتىكدا. لەم بارەيەوە ھەندى لە كەلە سۆفييەكان گۇتوويانە كە دەبنى رېبوار وەكى مردوو بىن لە بەر دەستى مردوو شور ((.....حتى يصير كالمبىت بىن يدىي الفاسلى يقلىبە كىف يشاع)) (۱۳)، ئەمە لە لايەنى واتاوه ، بەلام لە لايەنى رووخسارەوە ھەمېسان ئەم وشانە دوبارە دەبنەوە (پەروانە ، پىر ، سووتان) .

بەم جزره بىنیمان كە مەحوى لەم وىنەدا ھونەرىيەدا (سۇوتانى پەروانە) چاوى لە شاعيرانى پېش خۆى كردووه و بە ھەردۇو زمانى كوردى و فارسى شىعرە كانى خۆى پى رەنگىن كردووه و بە پېرىكى كاملى لە قەلەم داوه.

(دەردى عىشق و داغى سىنه)

مەحوى وەکو ھەموو ئەو شاعيرانى كە لە عىشقەكى ياندا رۇچۇونەتە خوارەوە، دەرد و ئازارى ياريان لا ئاسايى بۇوه و شانازىيان بەو داغانە كردووه كە پېيانەوە نزاوه. بۆيە لە كۆملە بەيتانە خوارەوەدا دەبىنەن كە مەحوى بە گۈوتىنى ئەۋىنەكەي داغكراوه و بۆي بۇونەتە گواهىدەرى راستىي ئەو خۇشەويىتىي.

لەم دوو بەيتە خوارەوەدا باسى دەردى عىشق و داغى دل دەكا و پېمان رادەكەيەنلىكە ئەم ھەموو ئازارە جىنى شانازىي عاشقەن و بەلكەي راستىي عىشقەن . ئەمە لە رووى واتاوه ، بەلام لە رووى رووخسارەوە ئەم چەند وشەيە دووبارە بۇونەتەوە (داغ ، عىشق ، دل ، فەخر) :

فارسى: بچشم كم تو (محوى) ننگر آثار درد عىشق

نشان فخر بىشىر داغەي سىنه خودرا(14)

كوردى: هەر دلى پىوه نەبى داغ و خەطى جى دەمى تىغ

دەعوبيي عىشقى بىنى ، دەعوبيي بىن مۇر و سەنەد(15)

ھەروەها لەم دوو بەيتە خوارەوەدا مەحوى شانازى بە داغى دلى دەكا و بۆ يارەكەي روون دەكتەوە كە جىگە لە داغى ئەو جى خالىكى تر لە سىنگى حەرامە و پېشى شۇورەبىيە داواي دەرمان بىكەت :

فارسی: در مذهب ماگر همه انوار علوم است

یک نقطه بجز داغ تو در سینه حرام است(۱۶)

کوردی: همه مو و فخری که داغ و دهرده عاشق

مه‌بهن، ریسواییه، ناوی دهوا قه‌ط(۱۷)

لهم به‌یت‌فارسی و سین به‌یت‌کوردی‌ی خواره‌وه‌داله رووی ناوه‌پوکوه‌یه که ده‌گرن‌وه و جگه لوه‌ی که مه‌حوى به ده‌رد و به‌لا و ئازاری یاره‌که‌ی قایله، خوشی و ناخوشی لایه‌کسان بعوه و دوعا بؤ ده‌ست و تیغی ده‌کا و له به‌یت‌سیبیه‌می کوردی‌که‌یدا (خویناوی جه‌رگ و ناله‌یی دل)‌ای بق بعوه‌ته دیاری و له خوشی و رابواردن و پیکه‌ه‌لدان و مؤسیقای لا خوشتره، واتا: مه‌حوى له‌وهش ره‌تبوروه که خوشی و ناخوشی لاه‌کو یهک بیت:

فارسی: جفاش راصفا دانم، بلاش مرهم جانم

ز محبوب دل و جان، انچه می‌آید بود محبوب(۱۸)

کوردی: ده‌ترسم گه‌ردی خوینی من له شیشه‌ی گه‌ردنن نیشی

وه‌گه‌رنا، غه‌م نیبه بمرم له حه‌سره‌ت لیوی مه‌یگرونت(۱۹)

ره‌قیبی سه‌گ حه‌زی بعو، کوشتمن، سه‌یریکه چونی بعوم

دوعا بؤ ده‌ست و تیغت من ده‌که‌م، بیوانه چونم بؤت(۲۰)

خویناوی جه‌رگ و ناله‌یی دل گه‌ر عه‌طا کرا

توشینی مه‌ی، سه‌مامعی نه‌یه و، زیر و بهم حه‌رام(۲۱)

له رووی رووخساره‌وهش هه‌ردبو وشه‌ی (جه‌فا، صه‌فا) له به‌یت‌کاندا دووباره بؤته‌وه به‌لام نهک به هه‌مان شیوه به‌لکو به واتای خوشی و ناخوشی. مه‌حوى لهم دوو به‌یت‌شدا ئوه روون ده‌کاته‌وه که هه‌میشه حه‌زی له‌وه‌یه بربینی یاری پیوه بی و بین یار خوشی لاه خوی حه‌رام‌کردبووه:

فارسی: یارب تو مرا باتن پر زخم بمیران

برزنه ببر ، خرقه بی پینه حرام است(۲۲)

کوردی: نالەم له سینه ، ھەم له دلەم دەرد و غەم حەرام

بىن ، بىن تقو بهزمى عوشەت و عەيش ئەرنەکەم حەرام(۲۳)

لەم دوو بەیتە فارسییە و بەیتە کوردییەدا وشەی ھاویەش لە نیوانیاندا تەنیا
وشەی (بیسمیل و مەحوي) یە ، بەلام لە لایەنی واتاوه لە ھەرسن بەیتەکەدا
شاعیر گلهی لە یارەکەی دەکا و حەزى لیتیه تیغى نازى ناوی خواى لى بىتنى و
بیکوژى . ھەروەها ئىزدەبى یە وانە دەبات کە بە بەر بیسمیلی یار كەوتۇونە و
ئاسوودەبى لە وەدایە کە نوینەکەی بە خوینى لەشى رەنگىن بىت:

فارسی: کجا اسودە يا بم جا ببرى بستر رنگىن

مگر بر بىمل من تىغ نازش سايە گىستىر باد(۲۴)

تواى قاتل كرم كن نىم بىمل ساز(مەحوي) را

ميان سر كشانش شايىش خوانند گىدىن كچ(۲۵)

کوردی: ھەموو بیسمیلیه ھەمن من نىمە بیسمیل

نېبوو كارى بكا ھەر بق خودا ، قەط(۲۶)

وشەی ھاویەش لەم دوو بەیتەی خوارەوەدا (کیتو ، کیتو ھەلکەن) ھە، لە رۇوى
واتاوه ھەردوو بەیتەکە لە چوار چىۋەتى عىشقىكى پاك دەگەپىن و پىتشىھەۋى ئەو
عىشقەش دوو عاشقى خۆ بەختكەر و بىابان و كەڙ و كیتو گەپىن كە مەجنۇون و
فەرھادە. عىشقەکەی مەحويش ھەمان عىشقى ئەمانەيە و چاولە وان دەکا
ھەرچەندە بە هىز و تواناي لەش بە قەد ئەوان نابىت.

نابى ئەوه لە ياد بکرى كە عىشقى مەجنۇون و فەرھاد لە دوا دوايىدا بەره و
عىشقە خوايىكە چوو ، بە تايىبەتى مەجنۇون بە سى قۇناغدا رەتبۇو:

۱- دلدارىي هەستى .

۲- توانەوە لە ناو دولبەردا (لەيلا)، چونكە كە لېيان دەپرسى ناوت چىه ؟
دەيگوت : لەيلا(۲۷).

۳- گواستنەوە بەرە خۆشەۋىستىي خوايى ، چونكە جوانىي لەيلا لە خودى خودادا دەبىنى . لەم بارەيەوە (ابن عربى) دەلىن: ((جاءت ليلى إلى قيس وهو يصح ليلى ليلى وأخذ الجيد ويلقيه على فؤاده فتنزيبه حرارة الفؤاد ، فسلمت عليه وهو في تلك الحال فقالت له : أنا مطلوبك ، أنا بغيتك ، أنا محبوبك ، أنا فرقة عينك ، أنا ليلى ، فالتفت إليها وقال: دعك عنى فإن حبك شغلنى عنك)) (۲۸).
بەم جۆرە قەيس دلدارىي هەستىي فەراموش كردووه و ئەويىنى لەيلاى لە خودادا بەرجەستە كردووه .

فارسى: بىبابان هلاك وکوه غم دارد راه عشق

كە دروى چندها مجبون و صدھا كۆ هكىن گم شد(۲۹)

كوردى: بىستۇونى عىشقى شىرىپىتىك ئەوا هاتۇتە پېش

گەر لە حق بىم و نېيەم ، تەقلیدى فەرھادى دەكەم(۳۰)
ئەم دوو بەيتهى خوارەوە لە رۇوۇرۇخسار لەم وشانە لېك دەچن (زولف ، زنجىر ، نەخچىر ، خەلاص) ، هەر دوو بەيته كان لە واتا گشتىكەدا ھاوبەشىن و مەحوى نايەۋىنى لە زنجىرى زولفى يار زىگارى بىت و حەز دەكا هەر لە داوه بىت و بچى چونكە ھەر ھىچ نەبىن لىتى نزىك دەبىن و جار و بار بە خەيالى ياردادىت:

فارسى: دل ز دام زلف دلگىرىت نمى خواهد خلاص

شىر ما از قىد زنجىرت نمى خواهد خلاص(۳۱)

كوردى: خەلاصى بۇونى قەت ناوى ئەسىرى زولفى زنجىرت

لە بەر تىرت ، مەلەك بىن ، ھەلۋىنى نەبۇوه نەخچىرت(۳۲)

وشهی لیکچوو له م سئ بەیتەدا (خاک ، دامین ، رئ)یه ، بەیتە کان له يەك تەوەرە دەخولینەوە و شاعیر سەرى لە بەر پىتى يار داناوه و گەردى گەيشتۆتە دامىنى يار ، ئەمەش پلەيەكى بەرزە كە به عاشق بەخشرماوه و گەيشتۇوهتنى :

فارسى: در هوای ان بت وحشی براه انتظار

خاک گشتم باز از دامن نەمی يابم سراغ (۳۲)

كوردى: پىتى بە سەر مانا كە بۇومە خاکى رئى ، گەردم شوکر

گەبىيە داوىتىنى ، دەلا لېي باى شەمالم بۆ چىھ؟ (۳۴)

مەبنوھ (مەحويا) لەم رىنگدا تا دەبىيە خاکى پى

ئۇمىيىدە دەستى گەردت هەر دەگا ئاھر بە داوىتى (۳۵)

ھەروھا لهم دوو بەيتەش وشەی لیکچوو ئەمانەن (ئاوا ، گەلوھا ، تىغ ، تو ، من) ، لە رووی واتاوهش تىغى يار گەردووھەزاران عاشقى تىز خوينى كەردووھ و لە سەرى داون و بۇيان بۇوهتە ئاوى زيان ، چونكە مردوون و بەرهە زيانى ھەتا ھەتايى چۈونە و كەوتۈونەتە تىز سايىھى بەزەبى خواوه :

فارسى: آب حیات بخش گلۇها است تىغ تو

من ھەنسىي رحمت بسیارت آمدم (۳۶)

كوردى: تىز ئاوى كەردووھ دەمى تىغىت چ گەلوھا

تىنۇو لهو ئاوه مامەوه من ھەروھا خصوص (۳۷)

مهنسوروی هه للاج

هه للاج و هه کو ره‌مزیکی هه قپه‌رسنی و شکزمه‌ندی له عیشقی خوابیدا نوزده
جار له دیوانی مه‌حوى ئاماژه‌ی بۆ کراوه، سیزده جار له بەشە کوردیبیه‌کەی و
شەش جاران له بەشە فارسیبیه‌کەی ئەمەش ئەوە دەگەینە کە مه‌حوى
ریبازه‌کەی هه للاجی به پاست زانیوھ و بۆی بووه‌تە سه‌رچاوەبیه‌کى بیر و باوه‌پى
شیعره‌کانى .

لەم دوو بەیتەدا وشەی هاویبەش له نیتوانیاندا ئەمانەن (هه ق بیزى ، دەمگرتىن
، مهنسورو) ، لە رووی واتاشەو له هەردوو بەیتەکە دەگەینە ئەو راستیبیه کە
هه للاج بەهۆی گوته‌ی (انا الحق) وە تۇوشى نارەھەتى بووه ، بۆیه دەمگرتىن
رەھەتیبیه بۆ شاعير:

فارسى: دەن ببىند ، بلا جوبى است حق گوبى

بدار دست منصوریت ، بدار مېيچ(۳۹)

کوردی: حق بىزىبىك گوناھىيە مەنصور و حەقىمە من

ئەم قەطعە كەر نىشانى نەدەم ، (مه‌حويا) به كەس(۳۹)
لەم دوو بەیتەدا ئەم وشانە لىتكچۈون (مهنسورو ، بىنى زىندان ، سەرى دار ،
لە لايەنى ناوه‌پۇكەوە هه للاج له سىئارە دراوه و بووه‌تە پاشاي عىشق ، بەلام
بىنى زىندان له بەیتە فارسیبیه‌کەدا شوينى مەنسوروه و له کوردیبیه‌کەدا شوينى
يونس پىغەمبەر يازۇنۇونى ميسىرىبىه :

فارسى: شە عشقش بېرون آورد منصور از بن زندان

برو بىدار گفتىش عالم سىر و صفا بىنگر(۴۰)

کوردی: قاتى پىاوه له سەر ئەم ئەرزە ، دەبىنى مەنصور
بە سەرى دارەوە (ذالنون) له بىنى زىندانان(۴۱)

نم دوو بەیتەی خواره وە لە رووی ناوه رۆکەوە بە گشتنی دەگەنەوە يەکتر ،
مەحوی دەیەوی چاو لە مەنسور بکا و بە هۆزی ئازاری لەشیەوە بگاتە زیانی
ھەتا ھەتايى ، چونكە ئەوهى حق بلۇن لە سەرى دەدرى وەکو مەنسورى
ھەللاج :

فارسى : باين جسم نزار و نالھاى زار مارا بخش

بگفتا چون سوی دار البقا شد حضرت منصور(٤٢)

كوردى : موھققەق ھەرگەسى مەسلەكىيە حقق و حققىيە مەنظور

سلووکى چوونە سەر دارە ، طغىقەي پېرىيە مەنسور(٤٣)

ھەروەھا نەم دوو بەیتەش لەم خالەدا دەگەنەوە يەکتر كە ئەوانەي بە شويىنى
راستيدا دەگەرپىن ئەنجاميان كۈزىانە ، ھەللاج لەو پېتىاوهدا چووهتە سەردار و
(مەحوی) يش دەیەوی چاو لەو بکات :

فارسى : (محوى) هواي سير حقيقى بىر چو داشت

منصور وار من بىر دارت آمدم(٤٤)

كوردى : دەبىن ئەھلى دىل يَا سەنگە سارە ، يَا لەسەر دارە

ديارى عىشق ئەگەر ساغت دەۋى ، ھەر دارە ، ھەر بەردە(٤٥)

ئەم دوو بەیتەی خواره وەش ھەر ھەمان ئەنجامى دوو بەیتەكەي سەرەوەمان

نيشان دەدەن :

فارسى : منصور يكى خندە و مردانە ز دو رفت

مېگفت نىم زن ، بىر دار بىگرىم(٤٦)

كوردى : خۆشى فەرمۇوچ مەجنۇن و چ مەنسور

بەشى عاشق درا ھەر بەرد و ، ھەر دار(٤٧)

هیوا خواستنی مردن

له کومله به یتیکدا مه‌حوى بیزاری خوى له زيان دهرده بىرى چونكه زين په رده يه که له نیوان بەندە و خوادا، هرکە ئەو په رده يه لاقۇ دەگاتە خزمەتى بارەگاي يەزدانى و پىن له مقامى گەيشتن (وصول) دەنتى، بۇيە مه‌حوى دەبىنلىن له چەند شويىنىكدا هیواي مردن دەخوازى ياخود ئاواتە خوازى ئوهە يه بە دەستى يار بکۈزۈن و تىغى بىتە سەر ملى . ئەمەش پېشەي ھەموو عاشقانى خوايە و دەيانەۋى پېش ئەجەلى خۆيان بىرن و له خەو بىدار بىنەوە ((الناس نىام فإذا ماتوا انتبهوا)) (٤٨).

لە كومله به یتەفارسى و كوردىيەي مه‌حوى دەگەينه ئەو ئەنجامەي کە يار نقد جاران بەلېنى بە مه‌حوى داوه کە له زيانى بىتەوودەي جىهان رىزگارى بکات و گيانى لى بىستىت ، بەلام مه‌حوى هەر چاوه بىوانى جى بە جىتكىرىنى ئەو بەلېنى يە و ھىشتا نەكەرتۇتە بەر تىغى برق و تىزى بىرڙانگى . نابىت ئوهە لە ياد بکرى کە عاشق لەوانەش (مه‌حوى) ھەندى جار لە بەر دووركە وتنەوە لە يارەكەي زيانى تەنبايى لا قورس دەبى و مردن و كۈزۈنلىنى بىن چاكتى دەبن . خۆشىيەكە لە وەدایە مه‌حوى له بەيتىكدا سوپاسى خوا دەكا کە يارەكەي ناوى ئەويشى خستۇتە لىستى كۈزۈوانى خوى و بە بىرى ھاتۇتەوە .

فارسى: وعد فردا كشن اى قاتل ز فردا ها گذشت

انتظار كشتنم كشت ، آخر اين فردا بىا(٤٩)

كشتە گشتە سوختە بەھر زىى تو زىستان

سوختن يا كشتنم را امر فرما يابىا(٥٠)

کوردى: شوکر مەحوى كەوا مۇدىكە ناوى چوو بۇوه نىسيان
لە زومرهى وەعدى كوشتن ھاتوو وا ناھاته وە بېرت(٥١)

چاوى لە وەعدى كوشتنى من چاوى دزىيە وە
خۇونكارى وا ، دەبىن لە قىسى خۆى نەكا نكۈول(٥٢)

بۇ شوکرى جەورى ئەو دوو بىزىيە لە قەتلىما
ھەر بىن مويىكە مىثلىي گولى شەست پەر زوبان(٥٣)

ئاوى تىيغى ھەر زامى بۇو ئاوا
بىرىنى من نەبىن ھەروايە وە يىران(٥٤)

بە خۆ كوشتن نەجاتى خۆ بىدە (مەحوى) وە كۆ فەرھاد
لە زقىي قەھرەمانى عىشق ، ئەفەندەم ھەر ئەجەل بەستە(٥٥)

شەو بە قەتلەم وەعدى دا ، ئەمېق پەشىمانە خودا
خۆ لە (مەحوى) جونىھە ھەركەر دەن كە چى بۇو سەر زەددە(٥٦)

چاوى بىمارى بە وەعدى تىرە بارانى نىگاھ
كىفتى دا ، جەھدى كە ئىدى دل ، بەلكى توشى بەركەۋى(٥٧)

ئەم دوو بەيتەي خوارەوە لە دەگەنەوە يەك كە پىڭايى عىشق پەر مەترسىيە
و چەندەها قۇناغى قورسى تىدايە و رىبوار لەو رىڭايەدا زىز جاران دەمرى
، دەكۈزى ، نىوه مەدەبىن ، وشەي ھاوبەش ئەمانەن (رىڭايى عىشق ، كوشتن):

فارسى: جىڭ خۇن گىشتىن و از خود گىذشتىن و خويشتىن كىشتىن
رە عشق است دارد اين مقامات و منازلها(٥٨)

کوردى: دل چووه وادى مەحەببەت ھەرچى دى ھەر كوشته ، يَا
نىوه كۈزلاوه ، لە سەر لىتو ئاھ و نالەي وائەسەف(٥٩)

هروهه نه سئ بیتهش به گشتی له چوار چیوهی کوشتنی عاشق دین و
دهن و (محوی) به هیوای نویه که یار پهشیمان نه بتنه و به دهستی
پیروزی بیکوژت و وشهی (نا) نه بیستی:

فارسی: حرف رد از بارگاه کشتنم نشنید کس

گربیایی و رنیایی ، اوست گوید هابیا(۶۰)

کوردی: له ناو باسی توبهی تو بوئی ستمگه رشۆخ

بخه ئەم تو به پاشی کوشتنی من ، تو بیوو پیرت(۶۱)

شهرتی کرد ئیتر له کوشتن بەس بکا ، یاره ب بکےی

ئەوەفا بەم شەرطە کا ، ئەمما له قەتلی من بە پاش(۶۲)

جیاوازیی ئەم دوو بەیتهی خواره و لهوی سەره و لهو دایه که (محوی)
گیانی له ناو لەپی دهستی داناوه و چاوه پوانی فەرمانی یاره و خوا خواهتی له
سەری بدا و بیگەینیتە پایەی شەھید بون :

فارسی: شهادت انتظارانیم (محوی) جمله جان برکف

براهمش ایستاده تادم تیغش چه فرماید(۶۳)

کوردی: ئاوی تیغی وەققی هەر تو شنە له بىتكە ، من نەبى

كارگار بى ، بانەبى ، لەم مەظلەمەدا دى دەکەم(۶۴)

لەم دوو بەیتهدا مەحوی جیهانی لا تەنگ بووه چونکه یار له کوشتنی
پهشیمان بۆته و حەز دەکا هەر نالەی ببیستی و جاری رزگاری نەکا و
نەیگەینیتە مەبەستی خۆی:

فارسی: ز قتلم باز گشت ، از ناله ام گفت

بماند خوشتراين مرغ خوش آهنگ(۶۵)

کوردی: کوشته‌ی ئەو چاوه‌م لە جەمعى کوشته‌گان

خەنجه‌ری موزگانی من(منها) دەکا(٦٦)

ئەمجاره هەلۆیستى يار گۇراوه و بە پىتى ويستى مەحوى برقى لە کاره، لە بېيىتە فارسىيەكەدا وا دىاره يار ئامادەي لە سەر دانى مەحوبىيە بۆيە دەلىنى : سەر شۇپ بىم ئەگەر جىگە لە سايىھى تىغى تو پەنا بۆ ھىچ شتىكى تر بىم ، لە كوردىيەكەشدا برقى يار بە کاره هەرجى بەر كەوتۇوھ لە سەرى داوه و رىزگارى كردووھ :

فارسى: سر افگىنده باشم گر از بىم سر

بجز سايىھ تىغىت آرم پناھ(٦٧)

کوردی: برقى ئەو شۇخە ئەمۇق تىغى كىشا

نەجاتى دا بە رەحمەت هەرجى بەركەوت(٦٨)

مەجنۇون و كۆھكەن

مەحوى وەكى توپىرى شاعيرانى ترى رۆزىھەلات سوودى لە فۇلكلۇرى ناوجەي ئەو رۆزىھەلاتەي وەرگىرتۇوھ و شىعىرەكانى خۆى پىن رازاندۇتەوھ ، بە تايىبەتى چىرۇكى دىلدارىي لەيلا و مەجنۇون و شىرىن و فەرھاد ، ئەم دوو چىرۇكە لە دىلدارىيە ئاسايىيەكە بەرھو دىلدارىيەكى خوايى چۈونە و بۇونەتە ھاوشانى رووداوى رابىعىي عەدەوى و ئىبراھىمی ئەدەھم و مەنسۇرۇي هەللاج... هەر رۇھە ئەم چىرۇكانە بۇونەتە رەمىزى خۆ بەختىرىدەن و دەربەدەرى و پەرجويىكى دىلدارى و ناوابيان لە تۆمارگەي عىشقدا ھەر بە زىندۇيتى دەمەننەتەوھ . مەحوى لەم دوو بېيىتە فارسى و كوردىيەدا ئەوەمان نىشان دەدا كە ناوى مەجنۇون (قىس) لە بەر بەرزىي عىشق ھەر بە زىندۇيتى دەمەننەتەوھ و ھەر

چهنده به شیتیش ناوبانگی ده رکردووه، به لام گهلى هوشداری دووره عیشق ناویان له بیرکراوه و گلینکیش له سایه‌ی مهجنون ئاسا به پایه‌ی بهرز گیشتون:

فارسی: نام مجنون است زنده تا ابد ز اعجاز عشق

این همه عاقل که بود آمد بدنیا مرد و رفت(۶۹)

کوردی: ده کن ره شتاله‌یه کی ده شته‌کی باسی له گهله شیرین

ده بمن بهرد هـ لـ کـ نـ کـ کـیزـ رـ نـ اوـیـ لـ گـهـلـ مـهـ جـنـوـنـ(۷۰)

وشـهـیـ لـیـکـچـوـوـ لـهـ دـوـوـ بـهـیـتـهـیـ خـوارـهـوـهـ دـاـ ئـهـ مـانـعـ (بـیـابـانـ ، سـارـاـ ، مـهـ جـنـوـنـ) ، شـارـ) ، لـهـ روـوـیـ وـاتـاـوـهـ دـهـ گـهـنـهـ وـهـ يـهـ کـ وـ باـسـیـ ئـهـوـهـ دـهـ کـنـ کـهـ مـهـ جـنـوـنـ لـهـ بـهـرـ گـرـانـیـ بـارـیـ عـیـشـقـهـ کـهـیـ بـهـرـهـ وـ بـیـابـانـ دـهـ چـنـ وـ جـیـیـ لـهـ شـارـ نـابـیـتـهـ وـهـ ، چـونـکـهـ سـرـوـشـتـیـ بـیـابـانـ زـیـاتـرـ لـهـ حـقـیـقـتـ نـزـیـکـهـ وـ عـاـشـقـ بـهـ دـوـلـبـهـ دـهـ گـهـیـمنـ:

فارسی: رم میکند از خلق چو آن آهوی وحشی

مجـنـوـنـ مـنـ اـزـ شـهـرـ بـصـحـراـ شـدـهـ قـانـعـ(۷۱)

کوردی: بـهـ جـنـ نـایـنـ دـهـ بـنـ روـوـکـهـینـ سـارـاـ

حـقـیـ ئـادـابـیـ مـهـ جـنـوـنـیـ لـهـ شـارـ(۷۲)

لـهـ دـوـوـ بـهـیـتـهـیـ خـوارـهـوـهـ دـاـ کـۆـمـهـلـهـ وـشـهـیـنـ دـوـوبـارـهـ بـوـونـهـتـهـوـهـ (مـهـ جـنـوـنـ) ، فـرـهـادـ ، کـیـتوـ ، بـیـابـانـ) ، جـگـهـ لـهـ وـاتـاـ گـشـتـیـهـ کـهـیـ کـهـ رـؤـیـشـتـنـیـ مـهـ جـنـوـنـهـ بـهـرـهـ وـ بـیـابـانـ وـ فـهـرـهـادـهـ بـهـرـهـ وـ کـهـژـ وـ کـیـتوـ:

فارسی: یـکـ نـالـهـ زـ مـجـنـوـنـ وـ زـ فـرـهـادـ بـیـابـانـ

بـگـذـشتـ ، بـهـامـونـ وـ بـکـهـسـارـ بـگـرـیـمـ(۷۳)

کوردی: هـرـکـۆـکـهـنـ وـ مـهـ جـنـوـنـهـ کـوـپـیـ کـیـتوـ وـ بـیـابـانـ

غـهـیرـیـ کـونـ وـ قـوـزـینـ کـهـ لـهـ فـهـرـزـانـهـ حـهـ رـامـهـ(۷۴)

یار و پیک هه لدان

سهرهتا دهیت نهوه روون بکریتهوه که ساقی و مهی و مهیخانه و پیاله‌ی شهرباب و مهستی لای شاعیریکی سوّفیی و هکو مهحوی هه موو رهمنز و وشهی هاویهش لهم دوو بهیتهدا (مهینوشی ، فتوایه) ، له رووی واتاوه له فتوادان به مهینوشی به پئی ریبازی عیشق یه کتر ده گرنده و بهیته کوردیبه‌کهی نقد به میزتره و موفتی و قازی له بر نازی یار به مهستی فتوای هه لآل کردنی مهی ددهن به‌لام مهی نیستی:-

فارسی: با یاد لب تست اگر فتوی عشق است

جز با دهکشی در شب آدینه حرام است(۷۹)

کوردی: ببینن گر له ساقی ناز و عیشویک نیمه دهیبینن

به مهینوشی ددهن فتوا به مهستی موفتی و قازی(۸۰)
لهم دوو بهیته‌شدا وشهی لیکچوو نهمانهن (طهره‌بنانک ، غه‌ضه‌بنانک ، باده) ، به‌لام له رووی واتاوه به پیچه‌وانهون .له فارسیبه‌کهدا مهیگنیر ئاسووده‌یه و مهیکه دل ده‌گوشی، به‌لام له کوردیبه‌کهدا مهی دلگره و مهیگنیر توند و تووره‌یه:-.

فارسی: طربناک است آن شوخ غضبناک ار بربیز دخون

که غیظ زمی کشیدن رفته بیرون از دل غایظ(۸۱)

کوردی: گولاو و ئاگراوه باده نه مشه و

طهره‌بنانکه مهی و ، ساقی غه‌ضه‌بنانک(۸۲)

لهم بهیته فارسی و دوو بهیته کوردیبه‌دا نه م وشه لیکچووانه بهر چاو ده‌کهون (زاهید ، طاععت ، مهی ، تاک) ، له رووی واتاوه بۆ نهوه ده‌چن که زاهید خوا

پەرسىتىبەكەى بۆ رىايە و تۆشىنى مەى لە دارى مىتوھ (تاك) نەك لە دارى (ئەراك) كە ئالىكى حوشترە:

فارسى: زاھد ز طاعت است غوروش، مرا ز مى

او باده كش ز چوب أراكست، ماز تاك (۸۳)

كوردى: بەو طاعەتە كە بۆ ئەم و ئەويه، بەھەشتى ويسىت

زاھيد ئومىدەوارە بە ئەجري رىيا ، رياض(۸۴)

تاکى رواوى خاکى چ مەينەت زەدە بۇوه

پشکۈوتەوە لە بەزمى مەى، ئەمشەوەر ئىنقىباپن (۸۵)

بە هيچ نەزانىنى جىهان

بىنگومان نىشانەى مرۆشى خواناس ئەوهى كە ژيانى جىهان بە هەند نەزانى چونكە بىانەوهى لە دوايە و ژيانىكى كاتىبە و بەرەو ژىنى جىهانى هەتا هەتايى مەنگاودەنتىت. مەحويش كە يەكىكە لەو خواناسانەبىزارىي لە جىهان دەربىريوھ و بە هيچى داناوه. لەم دوو بەيىتە فارسى و كوردىبىي مەحويدا و وشەي ھاوبەشكەكان ئەمانەن (دنىا ، هيچ ، ئەو ، ھەموو) ، واتاكەشيان بە كىشتى لەبارەيى بىن نەزەرىي جىهانە و واز نەھىننان لېنى:

فارسى: دنیا ھەمە هيچ است و ولی هيچ ترازوی

مايمىم كە در باختە ايم اين ھەمە با هيچ (۸۶)

كوردى: دنیا كە هيچ ھەموو دەزانن ، كەچى چ كەس

مەردانە بۆ خودا نىبە دەس ھەلگىرى لە هيچ (۸۷)

ئەم دوو بەيىتەش ھەمان واتاي بەيىتەكانى پىشىو دەگەيەنن ، جىڭە لەوهش مەحوى دەبىن يا واز لە يارەكەى بىننى لە جىهان ويسىتى ، چونكە يار و جىهان

ویستی به یه کوه ناگونجین. له رووی رووخساریش ئەم وشانه پىك دەچن (بىار ، دنیا ، تەرك ، تو) :

فارسی: همیشه (محویا) ترک تو دارد در نظر دنیا

تو پیش ازوی بیا ، گر پیشیبینی ، ترک دنیا کن(۸۸)

کوردی: لە سەرتۆم دوشمنه دنیا قەضیيەم (مانع الجمع)ه

کە تەركى تو نەکەم ، تەركى ھەموو دنیا نەکەم چىبىكەم(۸۹)

له لاپەکى ترەوە ئەم دوانەش سەرەپاي وشە ھاوېشەكان(جىهان ، روو سپى ، ماحوى ، بەردەوامى) واتا كانىشيان يەكە و له ھەدوو بەيتەکە مەحوى ئۇھەمان نىشان دەدا کە جىهان وەکو سۆزانى وايە و ھەر شەوهى لە باوهشى يەكىنکە و وەفای بقى كەس نىبىھ و داوا مانلى دەكا کە لىتى دوور كەۋىنە وە :

فارسی: ثبات از دهرکم جو چون وفا از رو سپى (محوی)

شىدە شب يار تو ، فردا بىكىرخانە مادامە(۹۰)

کوردی: دنیا بە حىلە مەيلى بە ئەبنای ئەگەر بىنى

ئەم (دایەر رېزیان)ه بە فرزەندى شۇو كە(۹۱)

تا لە مالى دەرنە كەردووی ئەم شەوى صەد شۇو كەرە

(مەحوى) ئازانە بە تۆ سىن بە سىن دنیا(طەلاق)(۹۲)

چهند بهیتیکی همه جو

جگه له و سره بابه تانه که دهستنیشانکران، کومله بهیتیکی همه جویی
تر به رچاو ده کهون که له رووی رووخسار و ناوه رزکه و لیکچوونیان همیه ، واله
خواره وه تومار ده کرین:

لهم دوو بهیتهدا وشه هاویه شه کان ئه مانه (کل ، گردی پئی ، پئی ، بئی
رهواجی کل) ، له لایه نی واتاوه گردی زیر پئی یار بتو دلدار بوبه ته سورمه
چاو و رهواجی کلی کلفروشی نه هیشتلووه:

فارسی: شدم مستغنى از کحل الجواهر تا ابد(محوى)

که گردی زان کف پایم بچشم انتظار آمد(۹۳)

کوردی: دای ئیزنتی هه رچی دیده غهزاله له گردی رئی

بیچاره ، کلفروش ، رهواجی کلی شکا(۹۴)

لهم دوو بهیته خواره وه شدا ئه م وشانه لیکچوون(شرح ، گولشنی ران)
(۹۵)، له لایه نی واتاوه بهشی دووه می بهیته فارسیه که و بهشی یه که می
کوردیه که بربین له لیکدانه وهی کتیبی گولشنی راز له گهان ههندی جیاوازی له
نیوانیاندا ، چونکه له فارسیه که دا ره قیب به سه لبیه وه له گهان دینو باسی ئه و
کتیبیه ده کهن:

فارسی: از رقیب احوال (محوى) را بپرسید آن پری

میکند با دیو بحث از (گلشن ران) العیاذ(۹۶)

کوردی: مه شفوولی شه رحی (گلشن ران) م ده فرمومی

سینه م که شه رحه شه رحه ده کاتن به تیغی ناز(۹۷)

مەحوى لەم دوو بەيتهدا پەيرەوبىي عاشقە مەزىنە كانى كردووه و ويستوپىتى رازى عىشقەكەي نەدركىيىنى ، بەلام ھەروەك چۈن ھەللاج خۆى لە بەيتىكىدا داواي نەدركەناندى نەھىيىنى عىشق دەكادا (٩٨) و ھەرخۆشى دركەندى و تۈوشى لە سىدارە دان بۇو ، مەحويش ويستوپىتى نەيدىركىيىنى ، بەلام فرمىسکى خويىننى لىتى لە ھەللا داوه ، وشه لىتكچۇوه كانىش ئەمانەن (راز ، فاش ، ئەشكى خويىننەن) :

فارسى: راز مستور شد از سرخى تو فاش اى اشك

ماجرالاها بىر خىزىد من آوردى حىف (٩٩)

كوردى: بەس بکە ئەي ئەشكى خويىننەم بە غەمامازى تەلاش

رازى عىشق و دەردى دل خۆ ھەرچى بۇو كردووتە فاش (١٠٠)

لەم بەيته فارسى و سىن بەيته كوردىيەدا وشهى ھاوبەش لە نىۋانياندا (جوينەن) ، بەلام لە لاپىنى واتاوه بە گشتى لە سەر ئەوەن كە عاشق جوينى يارى لا خۆشترە لە ماج و قىسى خۆش و بە ستايىشى كەسانى ترى ناكىپىتەوە ، ئەمەش ئەو دەگەيەنلىكى كە مەحويى سۆف خۆى داوهتە دەستى يار و مل كەچى ھەموو فەرمانىتىكىتى :

فارسى: دىشىنام تو ھەركو بە ثنای دېگران داد

بەر خزف او از درىيكتا شدە قانع (١٠١)

كوردى: بە دىلمە جوينىن ئەولەتە ، لە بۆسە نەشئە بە خشاتر

لە كەن تىريا كىيە ئەلبەتتە قاوه صەد لە چا چاتر (١٠٢)

ھجوومى عاشقانى دى كە مشتىن جوينى پىن بە خشىن

بە سەر خوتانىبىا دابەش بکەن . سابەش بىكا يانە (١٠٣)

رەقىب ئەلبەتتە ئىمىشەو شەق دەبا . جانانە ئىيوارە

بە عوششاقى تەقه بول دا لە ياتى صەد دوعا جوينى (١٠٤)

وشه هاویه شه کانی ئەم دوو بەیتە (رئی، سەر، تاج ، دەرگا) يە ، واتای گشتییان برىتىيە لوهى کە خاکى بەر دەرگانەی خۇشەویست بۆ دلدار وەکو تاجىتىکى پاشایانە ولە و شانازىي پېۋە دەكەت:

فارسى: خاک رەش بپاش بسر تاج شاهى است

راھش بسوی كعبە و مقصود شاھ راھ (۱۰۵)

كوردى: رئى دا لە قاپىبا بىرم ، پېشى سەر سەرم

نا ، وا گەدا دەبىن بە خوداوهندى تەخت و تاج (۱۰۶)

(قيامەت ، هەستان) لەم دوو بەیتەدا وشهى لىتكچۈن ، لە بۇرى واتاوه لەو خالى يەك دەگرنەوە کە لەبر هەستانى يار ئەو ناوه خىرۇشاوه وەکو بلىنى قيامەت هەستا بىن و ئاخىر زەمان بىت:

فارسى: قيامت را بپا كرد از قيامت قامت رعنًا

نەھى گامى بىرە بىر پا كىنى صد گونە منگامە (۱۰۷)

كوردى: بە جىئىه چونكە ئەو هەستا ، قيامەت جى بە جى هەستا

لە چەرخ ئەمشەو ، وەکو ئەشكەم لە دىدە ، داوهەرى كەوكەب (۱۰۸)

لەم دوو بەیتەدا وشه کانى (ذەرە ، موور ، لاقە كوللە) هاوېشىن، جىگە لوهەش لە هەر دوو كياندا خزمە تىكىدىنى نىشان دراوه، بەلام شاعىر بە كەمى دەزانى و لاي وايە وکو لاقە كوللە يەك وايە و شايامى بەر پىتى يارى نىيە:

فارسى: نثار خاک راھت را بجز يك ذره جانم نىست

جز اين پاي ملخ زين مور مى نايد رە آوردى (۱۰۹)

كوردى: يارەب قبۇللى كەى لەكەم . ئەم خەدمەتە كەمە

لەم دەرىرە موورە لاقە كولى زۇرە ئەرمەغان (۱۱۰)

وشه لینکچووه کان ئەمانەن (کوردى ، فارسى ، زوبان) ، بەيىتى يەكەم و دووهەم
لە رووی واتاوه زقد لە يەك دەچن و شانازى بە زمانى كوردى دەكەن بەرامبەر
فارسى ، هەرچەندە بەيىتى دووهەمى كوردىيەكە ئەوهندى فارسييەكە لە گەلى
ناگونجى بەلام هەر شانازىكەرنە بە زمانى كوردى بەرامبەر زمانى عەرەبى:

فارسى: فخرى هركس بزيان خودش است اى (محوى)

پارسى را تو كە بىگىزىدە بر كردى حيف(111)

كوردى: كوردى زوبانى ئەسلەم گەرتەركى كەم بە كول

بۇ فارسى ، بە كوللى ئەمن دەبەم بىئ وەفا(112)

لە ھەمزىيە و لە بوردهم چونكە كەم دى ئىستېفادەي كورد

منىش ئام كوردىيەم دانما لە رىينى ئەو قەصىدانە(113)

ھەروەها لەم سى بەيىتشدا ئەم وشانە ھاوېشىن (ھىچ ، دەم ، نادىيان) ،
بەڭشتى واتايى ھەرسى بەيىتكە بىرىتىيە لەۋەي كە دەمى يار لەبەر بچووكى
نادىيارە و عاشق ناتوانى ماجى بكا ، بەلام لە بەيىتە فارسييەكە ناو قەدى يارىشى
ھىننە بە بارىك دانابەر كە وەك دەمى دىيار نىيە:

فارسى: ھىچ است ميان و دهن دلبر ما ھىچ

بر پاشدە آشوب دو عالم ز دو تا ھىچ(114)

كوردى: ماجى دەمى لە كەلکەلە مابۇو ، چ خۇشى وت

قرم ئەي ئەسirى واھىمە ، خۇش ناكرى لە ھىچ(115)

دەم نادىيار و نازى قىسى پې بە دەشت و شار

دنىايەك ئاوى زىننە گىي و دەرخىز لە ھىچ(116)

ئەنجام

دوای نەوهى بە پېتى توانا نەو باسەى كە لەزىز ناوينيشانى ((شىعره فارسىيە كانى مەحوى لە نىوان چاولىكەرى و دووباره كردىنەوهدا)) ئەنجام درا ، كە يىشتىنە ئەم خالانەى خوارەوه :

- ١- مەحوى لە شىعره فارسىيە كانىدا بە حافزى شىرازى كارىگەرە و لە شويىنى خۆى بە نموونەوه ئەمە روون كراوهتەوه.
- ٢- كارىگەرېيەكى بە حافز زياتر لە لايەنلى روخسارەوهىيە ، بەلام شىعره كوردىيە كانى زياتر لە رووي ناوه رۆكەوه بە حافزى شىرازى كارىگەرن.
- ٣- شىعره فارسىيە كانى لەم بابەنانەى خوارەوهدا لە رووي روخسار و ناوه رۆكەوه بە شىعره كوردىيە كانى كارىگەرن(سووتانى پەروانە، دەردى عىشق، رووداوى ھەللاج، مردن لە پېتىاو يار، مەجنۇن و فەرھاد، يار و مەيى و مەيغان، بەھىچ نەزانىيى جىهان) سەرەپاي كۆمەلە بەيتىكى تر كە لە بابەتى جىاجىانە.
- ٤- شىعره فارسىيە كانى زياتر لە رووي ناوه رۆكەوه بە كوردىيە كانى دەچن.

پەراوىزەكان

-بەشى يەكەم-

- (١) دىوانى مەحوى، مەلا عەبدولكەرىمى مودەرپىس، ل. ٤٧٧.
- (٢) دىوانى حافظ، تىمۇر بىرھان لىمۇدەھى، ص ١٥.
- (٣) دىوانى مەحوى، ل. ٤٧٧.
- (٤) دىوانى حافظ، ص ١٥.
- (٥) دىوانى مەحوى، ل. ٤٧٧.
- (٦) دىوانى حافظ، ص ١٥.
- (٧) دىوانى مەحوى، ل. ٤٧٧.
- (٨) دىوانى حافظ، ص ١٥.
- (٩) دىوانى مەحوى، ل. ٤٧٦.
- (١٠) دىوانى حافظ، ص ١٦.
- (١١) دىوانى مەحوى، ل. ٤٧٦.
- (١٢) دىوانى حافظ، ص ١٦. ئەم بەيىتە لە (شىخ سۆدى بىر حافظ)دا بەرچاۋ ناكەۋىت.
- (١٣) دىوانى مەحوى، ل. ٤٧٧.
- (١٤) دىوانى حافظ، ص ١٦.
- (١٥) دىوانى مەحوى، ل. ٤٧٦.
- (١٦) دىوانى حافظ، ص ١٦.
- (١٧) دىوانى مەحوى، ل. ٤٧٦.
- (١٨) دىوانى حافظ، ص ١٦.
- (١٩) دىوانى مەحوى، ل. ٤٧٥.

- (۲۰) دیوانی حافظ، ص ۴۴.
- (۲۱) دیوانی مهحوی، ل ۵۷۲.
- (۲۲) دیوانی حافظ، ص ۲۷.

- بشی دووه م

- (۱) به باوه پی خوم (مه ولانا خالیدی نه قشنهندی و مهحوی و شیخ رهزا و بیخود) چاکترین شاعیری کوردن که شیعی فارسیان نووسیوه.
- (۲) گلستان سعدی ، ص ۵.
- (۳) دیوانی مهحوی ، ل ۴۸۰.
- (۴) سه رچاوه هی پیشواو ، ل ۲۰۶.
- (۵) سه رچاوه هی پیشواو ، ل ۴۹۴.
- (۶) سه رچاوه هی پیشواو ، ل ۵۱۸.
- (۷) سه رچاوه هی پیشواو ، ل ۳۱۱.
- (۸) سه رچاوه هی پیشواو ، ل ۲۷۰.
- (۹) سه رچاوه هی پیشواو ، ل ۷۸۰.
- (۱۰) الکھف / ۶۵.
- (۱۱) دیوانی مهحوی ، ل ۵۰۰.
- (۱۲) سه رچاوه هی پیشواو ، ل ۲۷۸.
- (۱۳) البهجه السنیة في آداب الطريقة العلية الخالدية النقشبندية ، محمد بن عبدالله الخاني ، ص ۲۴ / الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية ، محمد بن سليمان البغدادی ، ص ۳۱.
- (۱۴) دیوانی مهحوی ، ل ۴۷۴.

- (۱۵) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۱۱۲.
- (۱۶) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۴۸۳.
- (۱۷) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۱۶۰.
- (۱۸) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۴۸۲.
- (۱۹) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۷۴.
- (۲۰) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۷۶.
- (۲۱) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۲۱۲.
- (۲۲) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۴۸۳.
- (۲۳) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۲۱۰.
- (۲۴) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۴۹۲.
- (۲۵) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۴۸۹.
- (۲۶) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۱۶۰.
- (۲۷) نشأة التصوف الإسلامي ، د. إبراهيم البسيوني ، ص ۲۱۹.
- (۲۸) الفتوحات المكية ، ج ۲ ، ص ۳۲۵.
- (۲۹) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۴۹۶.
- (۳۰) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۲۲۴.
- (۳۱) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۰۵.
- (۳۲) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۶۶.
- (۳۳) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۰۹.
- (۳۴) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۲۹۲.
- (۳۵) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۳۱۲.
- (۳۶) سه رجاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۱۶.

- (۳۷) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۱۵۴.
- (۳۸) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۴۸۹.
- (۳۹) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۱۴۹.
- (۴۰) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۵۰۲.
- (۴۱) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۲۴.
- (۴۲) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۵۰۴.
- (۴۳) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۱۲۷.
- (۴۴) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۵۱۷.
- (۴۵) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۲۷۲.
- (۴۶) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۵۱۹.
- (۴۷) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۱۲۰.
- (۴۸) احیا و علوم الدین ، ج ۴ ، ص ۳۳.
- (۴۹) دیوانی محوی ، ل ۴۷۹.
- (۵۰) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۴۷۹.
- (۵۱) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۶۹.
- (۵۲) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۲۰۶.
- (۵۳) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۲۴۰.
- (۵۴) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۲۴۱.
- (۵۵) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۲۶۷.
- (۵۶) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۲۷۴.
- (۵۷) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۳۱۹.
- (۵۸) سه رچاوهی پیشتوو ، ل ۴۷۷.

- (۵۹) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۱۷۹.
- (۶۰) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۴۷۸.
- (۶۱) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۶۷.
- (۶۲) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۱۵۰.
- (۶۳) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۰۰.
- (۶۴) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۲۳۴.
- (۶۵) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۱۴.
- (۶۶) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۲۲.
- (۶۷) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۲۴.
- (۶۸) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۸۹.
- (۶۹) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۴۸۵.
- (۷۰) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۳۵.
- (۷۱) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۰۹.
- (۷۲) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۷۷.
- (۷۳) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۲۰.
- (۷۴) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۲۷۶.
- (۷۵) ساقی : ئاوگىپى كەوسەر و رابەرى تەرىقەتە، بە فريشته‌ي مردىنىش دەگوتىرى . فرهنگ لغات و اصطلاحات و تعبيرات عرفانى ، د. سيد جعفر سجادى ، ص ۲۵۲.
- (۷۶) بە گۈركىتنى عىشق و ئارەزۇوى خۇشىي رېتىوارى سۆفيكەرى دەگوتىرى فرهنگ لغات ، ص ۴۵۸.

(۷۷) بربادیه له ده روونی خواناسی کامل که زانستی خوابی لیوه هله قولی، هروهها تهکیه و خانه‌فakanی رابه‌ری کاملیش ده‌گرتیه و فرهنگ لغات...، ص۴۵۹-۴۶۰.

(۷۸) پیاله: بربادیه له یار و خوش‌ویست، هموو گه‌ردیله به‌کی بون و هکو پیاله دیته به‌ر چاو چونکه سوق زانیاری لی نوش ده‌کا، پیاله به واتای بینگه‌ردیی دیار و نادیار (الظاهر و الباطن) دیت. فرهنگ لغات....، ص۱۱۲.

(۷۹) دیوانی محوی، ل ۴۸۳.

(۸۰) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۳۰۵.

(۸۱) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۵۰۸.

(۸۲) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۱۸۶.

(۸۳) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۵۱۳.

(۸۴) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۱۵۶.

(۸۵) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۱۵۷.

(۸۶) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۴۹.

(۸۷) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۹۸.

(۸۸) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۵۲۱.

(۸۹) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۲۲۲.

(۹۰) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۵۲۷.

(۹۱) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۲۶.

(۹۲) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۱۸۰.

(۹۳) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۴۹۷.

(۹۴) سه‌رچاوه‌ی پیشتو، ل ۲۰.

(۹۵) گوشه‌نی راز : دیوانی کی فارسی سو فیانه‌ی شیخ مه حمودی شه بسته ریبه از ۱۲۲۰-۱۲۸۸ ز له باره‌ی یه کنیتی بونه . گلشن راز ، ص ۴.

(۹۶) دیوانی مه حوى ، ل ۵۰۱.

(۹۷) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۱۳۴.

(۹۸) لم باره‌ی و هلالج ده لیت :

من لم یصن سر مولا و سیده
لم یا منوه علی الأسرار ما عاشا
دیوان الحالج ، ص ۴۱.

(۹۹) دیوانی مه حوى ، ل ۵۱۱.

(۱۰۰) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۱۵۰.

(۱۰۱) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۴۹۹.

(۱۰۲) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۱۲۵.

(۱۰۳) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۲۷۷.

(۱۰۴) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۳۱۱.

(۱۰۵) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۲۵.

(۱۰۶) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۹۲.

(۱۰۷) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۲۷.

(۱۰۸) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۰.

(۱۰۹) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۲۹.

(۱۱۰) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۳۶۸.

(۱۱۱) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۵۱۱.

(۱۱۲) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۱۱.

(۱۱۳) سه رچاوه‌ی پیشوا ، ل ۴۵۲.

(114) سەرچاوهى پېشىوو ، ل. ٤٩٠.

(115) سەرچاوهى پېشىوو ، ل. ٩٩.

(116) سەرچاوهى پېشىوو ، ل. ٩٩.

((سه رچاوه کان))

کوردی به کان

- ۱- دیوانی مهحوی، ج ۲، مهلا عه بدولکه ریمی موده پیس و مهه مهدی مهلا کریم،
چاپخانه‌ی تئوفیستی حیسام، بغداد ۱۹۸۴.

عربه بیبه کان

- ۲- القرآن الکریم.
- ۳- احیاء علوم الدین، الغزالی، دار المعرفة، بیروت ۱۹۸۲.
- ۴- البهجه السنیة في آداب الطريقة العليّة الخالدية النقشبندية، محمد بن عبدالله الخانی، وقف الإخلاص، استانبول - ترکیا، ۱۹۹۶.
- ۵- الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، محمد بن سلیمان البغدادی، وقف الإخلاص، استانبول - ترکیا، ۱۹۹۲.
- ۶- دیوان الحلاج، ط ۲، د. کامل مصطفی الشیبی، طبع دار آفاق عربیة للصحافة و النشر، بغداد ۱۹۸۴.
- ۷- الفتوحات المکیة، ابن عربی، دار صادر - بیروت

فارسی به کان

- ۸- دیوان حافظ، نیمور برهان لیمودهی، انتشارات کاویان.
- ۹- فرهنگ لغات و اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، ج ۲، سید جعفر سجادی، کتابخانه طهوری - تهران ۱۳۵۴ هش.
- ۱۰- گلستان سعدی، محمد علی فروغی، چاپ مهارت

شىعره فارسييەكانى مەحوى لە روانگەي سۆفييگەرييەوە

(پىشەكى)

مەحوى يەكتىكە لە شاعيره سۆفييە مەزنانەي كە بولىتكى كىنگىيان لەشىعرى سۆفييگەريدا ھەبۇوه لەئەدەبى كوردىدا و شىعره سۆفييگەري كوردىيەكانى بە لووتىكە شىعرەكانى دادەنرى و لە كرمانجى خواروودا ھاوشانى نىيە.

مەحوى شىعره سۆفييگەري كوردىيەكانى لەدوو سەرچاواھى ئىسلامى و فەلسەفىيە ئىنجاندۇوھە و لايەنە سۆفييگەري فەلسەفىيەكانى وەك يەكتى بۇون و يەكتى ئائىنەكان و يەكبوون و راستىي مەحەمدى لەتوبىي بەيتەكانىدا دىارىن.

لىكۆلىنەوەكەي ئىمە برىتىيە لەلىكۆلىنەوەي شىعره فارسييەكانى مەحوى لەپۇوى سۆفييگەرييەوە ، ئەگەر لەشىعرەفارسييەكانى وردىنەوە ئۇ قۇولىبە فەلسەفىيەي كەلە كوردىيەكانى ھەبە لەم جۆرەي بەدى ناكىز و لەگەل ئەوەي كە كومەلى ۋىشە و زاراوهى سۆفييگەريي تىدايە بەلام ھىندەي كوردىيەكانى دەولەمەند نىن و بەزۇرى غەزەلەكانى لەقۇناغى گواستنەوەي غەزەلى دلدارى ئاسابىيە بەرە و دلدارى راستەقىنە و باس لەسەرتاكانى خۇشەويىسى خوالى دەكەن و جاروبارىش كەنارى دەربىاي ئەو ئەقىنە بەجي دىلەن و بەرەو قولايى ھەنگاۋ دەننەن.

بەگىشتى شىعره فارسييەكانى مەحوى دەستى نۇو سۈرەنلى پېرەنگە يىشتۇرۇھ ئەم كارەي ئىمە ھەموو شتى نىيە و تەنبا شەقل شكارىنىكە و سەرەتايەكە بۇلىكۆلىنەوەي فراوانتر.

باسه که بربیتیه له دوو بهش و ئەنجام و کورته‌ی باس به زمانی عرهبی و ئینگلیزی ، سره‌پای لیستی سه رچاوه کان .

بهشی یه‌که م :-

بربیتیه له ده ستنيشانکردنی زاراوه سۆفییگه ریبه کان و له ناو ئەوانه‌شدا زاراوه‌ی حال و مهقامه کان له بیته فارسييیه کاندا ، هروه‌ها به راوردکردنی زاراوه‌ی حال و مهقامه کان له گەل ئەوانه‌ی که له شیعره کوردييیه کانیدا به کارهاتونن .

بهشی دووه‌م :-

بربیتیه له دياریکردنی سره تاکانی سۆفییگه ری له شیعره فارسييیه کانی مه‌حويدا و هینانه‌وهی نمونه بق ئەم مه‌بسته ، هروه‌ها ئاماژه‌کردن بهو به‌يتانه‌ی به‌ره و خوش‌ويستی خوايی ده‌قون و هەلۆه‌سته کردن لە شوينانه‌ی كەجار و بار به‌ره و قولايی سۆفییگه ری ده‌چن ، له کوتاييدا هيودارم که خزمه‌تىكى کە مى نە‌دهبى کورديم کردىي و روشنانيي کم خستبىتى سەر ئەم لايەنە تاريکە ديوانى مه‌حوي .

بهشی یه‌گاه

به پیتی ئو لینکولینه وانه که له سه‌ر مه‌حوى کراون وا به‌ده‌ردەکه‌وئى که خلیفه‌ی شیخ به‌هائە‌دین بۇوه و دەستیکی بالاًی له‌هۆنینه‌وھى شیعىرى سۆفییگەری ھەبۇوه و سەر با تەریقەتى نەقشبەندى بۇوه.

بۇ پشت ئەستورکردنى ئەم بۇچۇونانه دەمانه‌وئى له‌نیوان شیعره فارسییه‌کانیه‌وھ ئاماژە و بەو ووشە و زاراوه سۆفییگەریانه بکەین که له‌شیعره‌کانیدا هاتونن و لاپرە‌کان دەستنیشان بکەین ، ھەروھا دەمانه‌وئى بەراوردى بکەین له‌نیوان ژمارە‌ی ئەو ووشە و زاراوانه له‌شیعره کوردى و فارسییه‌کاندا و بگەینه ئو ئەنجامەی کە بزانین کام لە ووشە و زاراوانه له‌کوردى و فارسییه‌کاندا به‌کارهاتونن و کامیان تەنیا له کوردییه‌کان دان و له‌فارسییه‌کاندا نین ، کامیانیش له فارسییه‌کاندا به‌کارهاتونن و له‌کوردییه‌کاندا نین.

ئىستاش و لەخوارە‌وھ به‌پیتی ئەلغا ووشە و زاراوه‌کان پۆلین دەکەین و مەروشە‌یەك يەك جار ئاماژە‌یان بۇھە‌کەین له‌دیوانى مه‌حويدا.

۴۸۸	اکسیر	۹
۴۹۵	اچل	۱۰
۵۰۸	اسلام	۱۱
۵۱۰	أنتشخانة	۱۲
۵۱۵	احد	۱۳
۵۲۴	اتحاد	۱۴
۴۷۸	بت	۱۵
۴۸۲	برق	۱۶
۴۸۲	بلبل	۱۷

لەپرە	وشە‌کان	ژ
۴۷۴	أتش	۱
۴۷۴	أييّة	۲
۴۷۴	ايثار	۳
۴۷۹	ابر	۴
۴۷۶	أفتاب	۵
۴۸۲	استغنا	۶
۴۸۲	ازل	۷
۴۸۶	الفت	۸

۵۰۶	حقیقت	۴۱
۴۷۴	خرقة	۴۲
۴۷۸	خاکسار	۴۳
۴۸۱	خورشید	۴۴
۴۸۲	خرابات	۴۵
۴۸۶	خم	۴۶
۴۸۸	خط سبز	۴۷
۴۹۰	خدا	۴۸
۵۱۰	حال	۴۹
۵۱۹	خانقاہ	۵۰
۴۷۳	دیر	۵۱
۴۷۴	DAG	۵۲
۴۷۵	دل	۵۳
۴۸۵	دنیا	۵۴
۴۹۴	دیوانة	۵۵
۵۰۴	دار البقاء	۵۶
۵۰۵	دونخ	۵۷
۴۷۸	رحمت	۵۸
۴۷۸	روح	۵۹
۴۸۳	رخ	۶۰
۵۲۲	رخسار	۶۱
۵۳۱	رموز	۶۲
۴۸۴	زندگان	۶۳

۴۸۸	باده	۱۸
۵۰۲	بقا	۱۹
۵۰۲	بازقضا	۲۰
۵۱۹	بارگاه	۲۱
۴۷۲	پیمانه	۲۲
۴۷۴	پروانہ	۲۳
۴۹۳	پیر مغان	۲۴
۴۷۴	تاج	۲۵
۴۸۸	تعظیم	۲۶
۴۹۵	تفرد	۲۷
۴۹۵	توحد	۲۸
۵۰۰	توتیا	۲۹
۴۷۳	جلوہ	۳۰
۴۷۴	جلا	۳۱
۴۸۲	جذبہ	۳۲
۴۸۸	جمال	۳۳
۴۸۸	جلال	۳۴
۵۲۵	جود	۳۵
۵۲۱	چلپا	۳۶
۴۷۵	حال	۳۷
۴۷۵	حسن	۳۸
۴۷۸	حیات افزا	۳۹
۴۹۰	حق	۴۰

٤٨٠	ظلمات	٨٦
٤٧٤	عشق	٨٧
٤٨٣	عدم	٨٨
٤٨٢	علم	٨٩
٤٨٤	عشرت	٩٠
٤٨٦	عزلت	٩١
٤٨٦	عنقا	٩٢
٥٢٤	عرش	٩٣
٤٧٥	غمزه	٩٤
٤٧٤	فقر	٩٥
٤٨٧	فنا	٩٦
٤٩٧	فيض	٩٧
٥٢٥	فيوضنات	٩٨
٤٧٥	کوئی	٩٩
٤٧٦	کعبۃ	١٠٠
٤٨٤	کافر	١٠١
٤٨٨	کیمیا	١٠٢
٥٠٠	کامل	١٠٣
٥٠٨	کفر	١٠٤
٥١٥	کمال	١٠٥
٥١٩	کلبه	١٠٦
٤٧٥	گدا	١٠٧
٤٧٨	گوهر	١٠٨

٤٨٩	زلف	٦٤
٤٧٥	سجدہ گے	٦٥
٤٧٩	Shr	٦٦
٤٩٢	سلطان فقر	٦٧
٥٠٠	سالک	٦٨
٥٠٦	سراب	٦٩
٤٧٣	شکر	٧٠
٤٧٤	شوق	٧١
٤٧٤	شمع	٧٢
٤٧٥	شہ	٧٣
٤٧٨	شور	٧٤
٥٠٠	شهادت	٧٥
٥١٩	شيخ می کشان	٧٦
٥٢١	شیدا	٧٧
٤٧٦	صفا	٧٨
٤٨٠	صبدھم	٧٩
٤٨٢	صبر	٨٠
٥١٧	صنم	٨١
٤٧٦	طاق ابرو	٨٢
٤٨٤	طرب	٨٣
٤٨٦	طور	٨٤
٤٩٨	طوبی	٨٥

۵۱۰	مرغ الہی	۱۲۱
۵۱۲	مخلص	۱۲۲
۵۲۸	محنت	۱۲۳
۴۷۲	نششہ	۱۲۴
۴۷۶	نور	۱۲۵
۴۸۱	نفس	۱۲۶
۴۸۲	نقطة	۱۲۷
۵۱۱	نقاب	۱۲۸
۵۱۴	نام و نشان	۱۲۹
۵۲۲	ترکس	۱۴۰
۴۸۳	وجود	۱۴۱
۴۸۴	وطن	۱۴۲
۴۸۶	وحشت	۱۴۳
۴۸۶	ویرانة	۱۴۴
۴۸۶	وحدت	۱۴۵
۵۰۹	وصل	۱۴۶
۵۱۰	وصال	۱۴۷
۴۹۲	هجرت	۱۴۸
۴۷۲	یار	۱۴۹

۴۹۲	گبر	۱۰۹
۵۰۱	گیسو	۱۱۰
۴۷۵	لعل	۱۱۱
۴۹۹	لطف	۱۱۲
۴۷۲	موغبه چه	۱۱۳
۴۷۲	میکده	۱۱۴
۴۷۲	مستانة	۱۱۵
۴۷۲	میخانة	۱۱۶
۴۷۵	محبت	۱۱۷
۴۷۶	مروة	۱۱۸
۴۷۶	ملک	۱۱۹
۴۷۷	مقامات	۱۲۰
۴۷۷	منازل	۱۲۱
۴۷۸	منصور	۱۲۲
۴۸۲	ماه	۱۲۳
۴۸۲	محبوب	۱۲۴
۴۸۲	مجذوب	۱۲۵
۴۸۲	ملک	۱۲۶
۴۸۶	مى	۱۲۷
۴۹۲	موج	۱۲۸
۴۹۲	مدد	۱۲۹
۴۹۸	محراب	۱۳۰

بم جقره ژماره‌ی وشه و زاراوه سۆفيگه‌ریبه‌کانی شیعره فارسيي به کان گه يشته
۱۴۸) برامبر (۲۵۴) له شه کورديي به دا ليره دا بۆمان ده رده که وئى
که مه حوى له شیعره کورديي کانيدا زياتر زاراوه سۆفيگه‌ریبي به کارهیناوه نهك
له فارسيي کانی ، بۆيیه واي به چاك ده زانين که له خشته‌يە کدا لايەنی ليچچون و
جيوازني هردوو به شه کوردى و فارسيي که روون بکەينه ووه ، به لام له بار
ئه وەي ئەو وشه و زاراوانه‌ي له شه کورديي که هەن و له فارسيي که نين ، نزدين و
ئه گەر تۆماريان بکەين جۆره درىژدارپىيەك و دووبياره کردنە وەيەك نيشان ده دا ،
بۆيیه وامان لاحاکە ئەگەر خوتتەر ويستي بايگەرتىتەو سەر سەر جاوه کەي^(۱) :

وشه و زاراونه‌ی لیکچرو	و شه و زاراونه‌ی	
له فارسیه که هن	له فارسیه که هن	
وله کوردییه که نین	وله کوردییه که نین	
آتش ، ایثار ، ابر ، استغنا ،	آفتاب ، آبیته ، الفت ، اجل ، اسلام ، اکسیر	
ازل ، اتشخانه ، احد ، اتحاد		
باده ، بازقضا	بت ، بلبل ، برق ، بقا	
پیمانه	پروانه ، پیر مغان	
تعظیم ، تقدیر ، توتیا	تاج ، توحید	
جود	جذب ، جلا ، جلال ، جمال ، جلوه	
چلپا	-----	
-----	حال ، حسن ، حق ، حقیقت ، حیات ، افزایش	
خرقه ، خانقاہ	خاکسار ، خال ، خدا ، خورشید ، خط سبز ، خرابات	
دیوانه ، دار ، البقا	داغ ، دل ، دنیا ، دوزخ ، دیر	
رخ ، رخسار ، رموز	روح ، رحمت	

	زلف ، زنده دل
سجدہ گه ، سلطان فقر ، سأللک	سحر ، سراب
شهادت	شاه ، شور ، شکر ، شوق ، شیدا ، شیخ
طاق ، ابرو ، طلب	صبع ، صیر ، صفا ، صنم ، طوبی ، طور
	ظلمت
عدم ، عَلَم	عزلت ، عشرت ، عرش ، عنقا ، عشق
	غمزه
فیوضات	فقر ، فنا ، فیض
	کامل ، کُلبه ، کوی ، کعبه ، کمال ، کیمیا
	گدا ، گوهر
	لطف ، لعل
معراج ، مروه ، ملک ، منازل ماه ، مرغ ، الہی	مرغ ، مغبچہ ، مجنوب ، محبوب ، محبت ، مدد ، مستی ، مقام ، منصور ، موج ، می ، میخانہ ، میکده ، محراب ، مخلص ، محنت
نشنه ، نور ، نقطه ، ظام و نشان	نور ، نرگس ، نفس ، نقاب
وطن ، وصل	وجود ، وحدت ، وحشت ، ویران ، وصال
	هجرت
	یار

دواي ئەم بەراورد كردنە بۆمان دەردەكەويى كە وشەها ويەشەكان (۱۰۰) وشەن ئەوانەي لە بەشە كوردييەكەدا هەن و لەفارسييەكەدا نين (۲۴۰) وشەيەو ئەوانەي لەفارسييەكەدا هەن و لەكوردييەكەدا نين (۴۴) وشە و زاراوەيە. كەوابوو مەحوي بەگشتى لە رووي روخسارەوە ھەمان زاراوە سۆفيگەريە كانى بەشە كوردييەكەي دووبارە كردىتە وەونزىكەي لە (۲۰٪) ئى بەشە فارسييەكەي سەربەخويە.

ئەمجا بەرهو زاراوەيە حال^(۲) و مەقامەكانى^(۳) شىعرە فارسييەكان دەچىن و ئامازە بەو بېتانە دەكەين كە تىايىاندا بەكارھاتۇن.

زاراوەكانى حال لەشىعرە فارسييەكانى مەحويدا :-

مەحوي لە بېتىكدا زاراوەيە حالى بەكارھيتناوه و بېتەكەش لە خوشەويسىنى سۆفيانەيە ، بۇ نمۇونە :

حرف زيان حال تو بشنو بگوش هوش

گويد هميشه شمع بود تاج سريلالا^(۴)

واتا : تو گويى لە وشەي زمانى حال بگەرە بەگۈنۈي هوش كە دەلى : سەرى بەلدار هەميشه رووناكە و تاج ئاسا دەبرىسىكىتە وە.

مەحوي ئەم زاراوە حالانەي خوارەوەي لە شىعرە فارسييەكانىدا بەكارھيتناوه :-

۱. جذبه : نەمن از جذبه عشقش چىن ئاشفتە حال هىست

کە اين ليلى هزارا ن چو مجنونش بود مجدوب^(۵)

واتا : سۆزى غەشقى ئەم لەيلايە هەر تەنبا حالى منى نەشىۋاندووە ، بەلكو ھەزارانى وەكى مەجنونەكەي بۇ خوى كېش كردووە ، لېرەدا سەرەرای وشەي (جذبه) ناوى بەركارىشلى و درگەرتۇوە كە (مجدوب) د.

۲. جمال : بتعظیم جمالت کچ کلا هانند گردن کچ
با جلال جلالت پادشا هانند گردن کچ^(۶)

واتا : له بهر مه زینی جوانیت کل‌لولاره کان هه مهو مل که چن ، له بهر شکومه ندیی
پله و پایه و توانات هه مهو پاشایه کان گردنه که چن.

۳. جلال : له نیوه بهیتی دوهه می بهیتی پیشتوو ئه م زاراوه یه
به کارهاتووه ، به گشتی ئه م دوو زاراوه یه (جمال ، جلال)
هه رچه نده له واتادا پیچه وانی یه کترن ، به لام له گلن یه کتری
دین وه کرو (قبض ، بسط).

۴. شوق : (محوی) زتب شوق تو بگاخت خودا ای شمع
امشب بعزا خوانی پروانه بیرون آ^(۷)

واتا : مه حوى له گرمی عه شقا خوت بتونینه وه ، ئه می مۆم ئه مشه و وهره ده ره وه
بؤ سه ر خوشی و پرسه لیکردنی په روانه.

۵. قرب : أبورو سوختن خواهم که خواهم قرب تو
می درخشد نورونار از گرمی خوی شما^(۸)

واتا : گهر بمهوی لیت نزیک بمهو ده بئ نابیوو و ناو و نیشانی خوم بسووتینم ،
له گه رمی خودی تو نور و ئاگر هه لد هستی.

۶. کمال : یک را کمال داده مالش نمی دهد
یک را بداده اند بجای کمال مال^(۹)

واتا : یه کنی پله و پایه‌ی ته واوی (کمال) دده‌هیتی و مالی ناده‌هیتی ، یه کنیکش له‌جیتی که‌مال مالی پی ده به‌خشی .

۷. محبت : پا با‌حدر گذار درین ره‌تو (محوا)

راه محبت است بلا خفته بربلا^(۱۰)

واتا : ئهی مه‌حوى له رینگه‌یدا پی به‌ئه‌سپایی دابنی ، رینگای خوش‌ویستیبه و ده‌ردو به‌لار باوه‌شی به‌لادا نووستووه .

زاراوه‌کانی مه‌قام له‌شیعره فارسی‌بیه‌کانی موحویدا :

مه‌حوى له‌بیتیکدا زاراوه‌ی مه‌قامی به‌کارهیتاوه به‌شیوه‌ی کتر (مقامات) .
هه‌روهک ده‌لیت :

جگر خون گشتن واخ خود گذشتن ، خویشتن کشتن

ره‌عشق است ، دارد این مقامات و منازلها^(۱۱)

واتا : جگه‌ربون به‌خوین و له‌خو خوشبوون و خو کوشتن رینگای عه‌شقه ، که ئه‌م هه‌موو مه‌نزلگا و قوناغانه‌ی هه‌یه .

ئینجا ئه‌م زاراوه مه‌قامانه‌ی خواروه‌هی له‌شیعره فارسی‌بیه‌کانیدا به‌کارهیتاوه :

۱. شکر : غلطی بشکر در دهن یار تو عمری است

ای حرف فرومانده بشکرانه بیرون^(۱۲) أ

واتا : گهر یاری تو به‌هله ناوی توی به‌سهر زاردا هات یا تانه‌یه کی لیدای سوپاسی خوا بکه و بوتق ته‌منیکه ، ئهی وشهی بی توانا به‌سوپاس‌گوزاریبه وه وه‌ره ده‌ره‌وه .

۲. صبر : نقاب از چهره بردار ای جبینت ماه شهر اشوب

زجابر یکدم ازیک برق جلوه صبر صد آیوب^(۱۳)

واتا : ئەی ئەو كەسەي کە تەويىلت وەكى مانگى شار شىتىئىنە دەمامك لەسەر رۇوت لادە ، گەر لە تۆرى سەتكارە وە يەك چىركە تىشىگى جوانىت دەرخرى ئەوا ئارامى سەد ئەبوبى گەرەكە .

۳. فقر : تىنم بى جامە دردوسرم بى تاج فقر افتدى

اگر بدهم بقاقام خرقە پىشىنە خودرا^(۱۴)

واتا : ئەگەر واز لەغەرگى خورىيى سۆفييانەم بىتنم و بىدەمە قاقۇم (كە گىانلە بەرىنگى وەكى سەمۇرە وايد و پېستەي سېپى و بەنرخە) ، ئەوا لەشم بى بەرگى دەردو سەرم بى تاجى هەزارى دەمەننەتە وە ، واتا : ئەو غەرگە يە بۆى جل و بەرگ و تاجى سەرە .

دوای ئەوهى زاراوهى حال و مەقامە كانمان دەستتىشانكىد و نەمۇنەمان بۆ ھېتىنانە وە ، بۆمان دەركەوت كە بەيتەكان لەچوار چىتوھى سۆفيگىرى و خوشەۋىستى سۆفييانە دەخولىئىنە وە . ھەروھا دەبى ئەوهش ئاشكرا بکەين كە لەشىعرە فارسىيەكانىدا (۷) زاراوهى حالى بەكارھېتىناوە بەرامبەر (۱۲) زاراوه لەشىعرە كوردىيەكانىدا^(۱۵) ، كە چى تەنبا (سى ۳) زاراوهى مەقامى لەشىعرە فارسىيەكاندا بەكارھېتىناوە بەرامبەر (۱۴) زاراوهى مەقام لەشىعرە كوردىيەكاندا^(۱۶) .

پەراوىزەكانى بەشى يەكەم :-

١. شىعرى ئايىنى و سۆفيگەرى لەشىعە كوردىيە كانى مەحويدا ، ابراهيم احمد
، ل ٢٥٥ - ٢١٦ .
٢. حال : بەخشىشىكى خوايىه و پەيوەندى بە وەرزشى لهش و گيانى قورسەوە
نېيە و زۇۋەن دەبىت ، حالە كانىش ئەمانەن (المراقبة ، القرب ، المحبة ،
الخوف ، الرجاء ، الشوق ، الانس ، الطائينية ، المشاهدة ، اليقين) اللمع فى
التصوف ، السراج الطوسى ، ص ٦٦ .
٣. هەندى لەنۇسەران ئەمانەش بەحال دادەنلىن (القبض ، البسط ، المحو .
الاثبتات ، الصحو ، السكر ، الغيبة ، الشهود ، الوجد ، الجلال ، الجمال .
الكمال ، اللوائح ، الطوالع ، اللوامع ، الجذب ، الوارد) تەصەوف چىيە .
ئەمین شىخ عەلائىدەن نەقشبەندى ، ل ٢٩٦ .
٤. ئەقام : ئەو پله و پايدىيە كە سۆفى بەھۆى وەرزشى لهش و گيانى قورسەوە
بە دەستى دىتىن و لەحال زىاتر دەۋام دەكتات ، بەگشتى مەقامەكان ئەمانەن
(التوبه ، الورع ، الزهد ، الفقر ، الصبر ، الرضا ، التوكل ، الشكر) . اللمع
فى التصوف ، ص ٦٥ .
٥. سەرچاوهى پېشىوو ، ل ٤٨٢ .
٦. سەرچاوهى پېشىوو ، ل ٤٨٨ .

٧. سەرچاوهى پىشىو، ل ٤٧٤.
٨. سەرچاوهى پىشىو، ل ٤٧٦.
٩. سەرچاوهى پىشىو، ل ٥١٥.
١٠. سەرچاوهى پىشىو، ل ٤٧٥.
١١. سەرچاوهى پىشىو، ل ٤٧٧.
١٢. سەرچاوهى پىشىو، ل ٤٧٣.
١٣. سەرچاوهى پىشىو، ل ٤٨٢.
١٤. سەرچاوهى پىشىو، ل ٤٧٤.
١٥. زاراوهكان ئەمانەن (محبة ، رجاء ، شوق ، انس ، يقين ، جلال ، جمال ، كمال ، قبض ، بسط ، صحو ، سكر ، جذب) . شىعرى ئايىنى و سۆفيگەرى لەشعرە كوردىيەكانى مەحويدا ، ل ٢٦٣ - ٢٦٧ .
١٦. زاراوهكان ئەمانەن (توبە ، ورع ، زهد ، فقر ، صبر ، توكل ، رضا ، شكر ، احسان ، فناء ، بقاء ، توحيد ، اخلاص ، صدق) . شىعرى ئايىنى و سۆفيگەرى لەشعرە كوردىيەكانى مەحويدا ، ل ٢٦٨ - ٢٧٢ .

بهشی دوووه

به پیتی ئه و لیکولینه وانهی که له شیعره کانی مه حویمان کرد ووه ، وای بق ده چین که شیعره فارسیه کانی به گشتی دووباره کرد ووهی شیعره کوردیه کانیتی له بیوی ناوه بروکه وه ، بؤیه ئه گر سهیری شیعره فارسیه کانی بکهین و نقد به ناشکرا ده توانین ده ستنيشانی سره تا کانی سوfigه ری له شیعره فارسیه کانی بکهین و به نمودن نهمه روون بکهین وه .

بیگومان مرؤفی سوfigی هر که کلکلهی عهشقی خوای ده کویته سه ری بهره بره جیهان ویستی له به رجاو ده کویی و به دوایدا هلپه ناکات . مه حوى له چند به یتیکدا ئاماژه بق ئەم حالته ده کا و لەم دوو به یتهی خواره وه نهک هر جیهان به هیچ و کەم دە زانی به لکو خوشی به هیچ دە زانی ، چونکه بونیکی مه تاھه تایی نیبی و میوانیکه لیئن .

مه حوى ده لیت :

گفتا توکمى استى ز کجا تا به کجایي   گفتم که منم هیچ ز هیچ آمده تا هیچ^(۱)
واتا : به گالته وه پیتی گوت : تو هیچ و بى سەنگی له کویو و بەرە و کوی دە بقی ؟
گوت : من له خۆمه و هیچ و له هیچ وه هاتوومه و بەرە و هیچ دە پۆم .

مه روەها له به یتیکی تردا ده لیت :

دنیا همه هیچ است ولی هیچ تر ازوی   مایم کەدر باخته ایم این همه با هیچ^(۲)
واتا : جیهان هەمووی هیچ و هیچتر له و ئىتمەین کەسامانی گیانی و مادیمان
له پیتناو ئەردا داناوه و ئەنجامیشی هر هیچ .
له به یتیکی تر شاعیر ئەوەمان نیشان دهدا که ئەوەی کوری زەمانەیه و به شوین
چلىسى جیهان ده کوی لەناو گروپى پياوچا کاندا بېزراوه .

مهموی دهليت:

ابنای دهر جمله بکردار دهیند   بی شک از قبیح نزايد مگر قبیح^(۴)
واتا : روئله کانی جیهان به کرده و هکانیان جیهان په رستن ، بیگومان شتی پیس
هر بیسی لی یهیدا دهیست.

نهنجاره شاعیر بی وه فایی جیهانمان بتوون ده کاته وه که به قای له گهله که س
شیه، هروهک ده لی :

شیات از دهر کم حو چون وفا از روسیه (محوی)

شده شب بارتو، فردا بدیگر خانه مادامه^(۴)

واما : جيهان سۆزامى ئاسابى وەفايە ئەمشەو له باوهشى تۆيە و بەيانى له مالىكى تر كابانە و له باوهشى يەكتىكى ترە.

دوای ئەمە بىزىرى شاعير پانتايىھەكى فراوانتر دەبىي و نامۆيى لە خۆشى دەكا و
ھەميشە خۆى بە گوتاھبار دىنەتە بەرچاو و بە ئومىدى ليپۇوردىنى خوايە ، واتا لەم
قۇناغەدا بەرە تۆبە كىردىن دەپۋا و بەھىوای ئەوهەيە كە خوا لىتى بېبورى و ئەم
فەرمۇودانەي پىغەمىبەرى (د.خ) لە بەرچاوه (كلى بىنى أدم خطاء و خير الخطائين
التابيون)^(٩) ، ياخود دەفەرمۇي (التائب من الذنب كمن لا ذنب له)^(١٠).

لهم بيهتهی خواره و دا مه حوى داوا له خوى ده کا که نه که ویته داوی نه فسى
بهدي ، ههروهک ده لـ :

مکور فرب باین عنکبوت نفس خسیس

^(۷) توباز دست شهر، حون مگس به تارمیج

وَاتا : تُو بازی دهستی پاشای عهشقی و بهداوی جالجالوکه ناسای نه فسی بهدت
مهله خله تئی و خوت بهداویه و مهینجه وه .

بىزازى مەحوى لەنەفسى زىاتى دەبى و تەمنى ھەموو لەپەرسىنى بىتى نەفسى خەرجىكىدووه ، لەم بارەيەوە دەلىت :

عمرها شىدا پەرسىتارىت نفس خودىم

اين چىنин عمر تو چون زلف بتان بىرياد بار^(۸)

واتا : تەمن راپىدوو و ئىئىمە خەرىكى پەرسىنى بىتى نەفسى خۆمانىن ، ئەم جۆرە تەمنە با وەكى زولقى جوانان بىرىتە بەر با ، واتا : ھەرنەبىن بەم پىيە شاعير كە تىتىدەگات زۆربەي تەمنى لەبەدكارىدا راپىدووه و دان بەگۈناھەكانى خۆيدا دەنلىت و بەلام نا ئومىدىش نابى ، چونكە مرۆقى باوەر پىتهو دەبى لەنيوان بىم و تکادابى و دەست لەخۆى بەرنەدات (قل ياعبادى الدين أسرفوا على انفسهم لاتقطعوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعا)^(۹) ، لەم رووهەوە مەحوى دەلىت :

اگر چە روسىيە از معصىت هىستم تو غفارى باين جسم نزار و نالھاي زارما رابخشن^(۱۰)

واتا : ئەگەر چى لەبەر زىدىي گۈناھ رۇوم رەشبووه بەلام ئەى خوايە تۆلىتىبوردەي دەسا بىبۇرۇھ بۇ خاترى لەشى بىتەيىز و نالله و زارىم .
ھەر لەم بارەيەوە دەلىت :

بىضاعت نبودم جىخامكارى و گىنهبارى تو يارب پس بجاھ احمد مختار مارابخش^(۱۱)
واتا : جىھ لەبەدكارى و گۈنەھكارى هىچ كاالايهكم بەدەستەوە نىيە ، دەسا خوايە بۇ خاترى پىتفەمبەر (د.خ) بىمەخشە .

ئەم دووبەيە خوارەوەش ھەر لەم تەۋەرە دەخولىتەوە و شاعير خۆى بەگۈناھبار دەزانى و داواى بۇوردىن و بەخشىنى خوا دەگات ، بەشى دووهەمى

هاردوو بەيته کان دووباره‌ی يەكترن جگه لەگۆپىنى راناوى لكاوى (ت) لە بشى يەكەم بە (م) لە بەيتي دووهە :

بااصد قصور باز بدربارت أمدم ^(١٢)
باارم گنه بحضرت غفارت أمدم

از غافر وغفور گذشته است كارمن ^(١٣)
باارم گنه بحضرت غفارم أمدم

مەحوي نامەي كرده‌وهى خۇى پى رەشه ، بۆيە لەداخاندا هەر خەريکى گرىي
ۋزارىيە و گۈپىايەلىي ئەم ئايەتە دەكا (فليضحوكوا قليلأ وليبكوا كثیرا جزاءا بما
كانوا يكسبون) ^(١٤)، لەم باره‌يەوه دەلتىت :

اي دل بىرى نزدەمە اشڭ سرخ رىز خوامى گرت سفید شود نامە و سياھ ^(١٥)
واتا : ئەي دل فرمىسىكى خوتىناوى بەسەر بۇرى زەردا بېرىتىنە ، ئەگەر دەتەۋى
نامەي كرده‌وهى رەش سې بىت .

مەحوي لەگەل ئەم ھەموو گوناھانەوه ورەئى بەرنەداوه و چاوى لەرەحەمەتى
خوايە و دلىبايە لەوهى كە هەر كەسى بەدىلىكى پاكوه بەرە و بارەگائى بىن
وينەي خوايى بگەپىتىوھ دەرگائى لەسەر داناخرىت ، چونكە پىغەمبەر (د.خ)
دەفرمۇرى (لما خلق الله الخلق كتب فى كتابه فهو عنده فوق العرش ان رحمتىي
تقلب غضبى) ^(١٦)، بىنگومان ئەو بەزەيىيە خوا بۇ خۇى داناوه (٩٩) جار بەقد
بەزەيى ھەموو بۇونەورانە ، ھەروەك لەم حەدىسەدا نىشان دراوه (جعل الله
الرحمة مائة جزء فأمسك عنده تسعه و تسعین وأنزل في الأرض جزءاً واحداً ، فمن
ذلك الجزء تراحم الخلق حتى ترفع الدابة حافرها عن ولدها خشية أن
تحصيبة) ^(١٧).

لەم روانگەيەوه مەحوي پەرتەوى خۇشاويسى خوايى پەپىوهتە دەرۈونى و
بەشۈئىن ئەم پەرتەوهدا ھەنگاۋ دەنى و لەپىتناویدا چەند ئازار بچىزى و ھىلاك

ببی هیشتا هر لای کمه و تاوای لیهاتووه خوشی و ناخوشی لا یه کسان ببوه و هرچی له لای یاره وه بقی بیت خوشه ، لم باره یه وه ده لیت :

جفاش راصفا دانم ، بلاش مرهم جانم

ز محبوب دل و جان ، آنچه می آید بود محبوب^(۱۸)

واتا : ئازار دانت لام بینگه‌ردیبه ، بهلات مله‌می گیانه ، لهدولبه‌ری دل و گیانه وه هرچی بیت ئاووه خوشه .

رینگای مه‌حوى رینگای عاشقانه و لو پیناوه‌دا زقد ئازار ده‌چیزی و به‌رگه ده‌گریت ، همروهک ده لیت :

بیابان هلاک و کوه‌غم در راه دارد عشق

که در روی چندها مجنون و صدها کومکن کم شد^(۱۹)

واتا : رینگای عشق پری بیابانی کوشنده و کیوی خمه ، لو رینگای‌دا چنده‌ها مه‌جنون و کیو هـلکـن (فرهاد) گوم بون .

دلدار له‌پیناو دل‌بریدا ده‌بی بسووتی و په‌روانه بکاته پیشیره‌وی خوى و وانه عشقی لئی فیربیت ، دوروئیه مه‌حوى لم بیت‌انه‌دا بهم بـیـتـی سـعـدـی شـیرـازـی کاریگه بیت که له‌باره‌ی خوشه‌ویستی و خوبه‌ختکردنی په‌روانه ده لیت :

ای مرغ سحر عشق ز په‌روانه بیاموز کان سوخته راجان شدو اواز نیامد^(۲۰)

واتا : ئئی بالنده‌ی بـیـانـیـانـ لـهـ پـهـ رـهـ وـانـهـ فـیـرـیـ عـشـقـ بـهـ ، کـهـ خـوىـ دـهـ سـوـوـتـیـنـیـ وـ گـیـانـیـ دـهـ دـهـ چـیـ وـ دـهـ نـگـیـ لـیـوـ نـایـ .

بهم جۆره مه‌حوى هـنـگـاـوـ بهـهـنـگـاـوـ لـهـ عـشـقـهـ کـهـ یـدـاـ تـوـخـتـرـ دـهـبـیـ وـ دـهـیـوـیـ وـهـکـوـ پـهـروـانـهـ بـسـوـوتـیـ تـاـ لـهـ گـهـلـ یـارـداـ تـیـکـهـلـ بـبـیـ وـ لـهـنـاـوـ بـوـونـیدـاـ بـکـهـوـیـتـهـ حـالـهـتـیـ نـهـمانـهـوـ ، مـهـحـوىـ لـهـ بـهـیـتـهـ خـوارـهـوـ دـاـواـ دـهـکـاـ کـهـ خـوشـهـوـیـستـیـ لـهـ پـهـروـانـهـ وـهـرـگـرـیـ وـ دـهـ دـهـسـتـ بـهـرـدـارـیـ نـهـبـیـ ، وـهـکـ دـهـلـیـ :

علم عشق از خضرت پروانه (محوی) یادگیر
برمدار اسلامگر از سفره، آزاد زاد^(۲۱)

واتا : مهحوی تو زانستی خوشویستی له په روانه و هرگره ، همیشه دهست به رداری ئه و زاده گیانیبیه مهبه که له خوانه ئازاده کهی ئه و دهست دهکویت ، لیزهدا په روانه‌ی وهکو پیریکی ته ریقه‌ت داناوه که خاوه‌تی سفره و خانه‌قا بی ، له م به‌یه‌شدا شاعیر بولبول و په روانه دهکاته مامؤستای خوی و دهیه‌ویت زانستی عه‌شقیان لی فیربیت که نقد له و زانستانه به‌زتره که به‌خویندن فیربی ده‌بیت ، بین‌کومان ئه‌مهش زانستی خوابیه و ده‌دریته تایبه ته‌کانی خوا هه‌روه‌کو درایه خدری زنده (وعلمناه من لدنا علم)^(۲۲) ، هر له بئر ئه‌مهشه کله سوfigیه‌کان هندی جار کالته به‌زانانکانی شه‌ریعت دهکنه چونکه زانستیان له‌زانانکان و هرگرتووه که ده‌منن ، به‌لام خویان زانستیان له‌یه‌کن و هرگرتووه که نامری.

مهحوی ده‌لیت :

از بلبل و پروانه بی‌اعشق بیا موز برتریود این علم ز تعلیم و تعلم^(۲۳)
واتا : وهره زانستی عه‌شق له بولبول و په روانه فیربه ، ئه‌م فیربیونه زنده به‌زتره له فیربیون به‌خویندن و خوینده‌واری .
هر له باره‌ی په روانه و سووتانیه‌وه ده‌لیت :

(محویا) پروانه پیر کاملی است سوختن هرسالکی رادین بود^(۲۴)
واتا : مهحوی په روانه پیریکی کاملی ته‌ریقه‌ت ، هرموریدی پیویسته له‌سر ئایینی ئه و بی و وهک ئه و خوی بسووتیننی .
به م جوره په روانه له‌لای مهحوی پیریکی کامله ، واتا : وهکو قوب وایه و پیویسته گویرایه‌لی بکریت و سووتان بیتیه ئایینی ریبوری سوfigیگه‌ری ، ئه‌م

سووتانه ش ئو په رى خۆبەختىرىنى عاشقە و ھەنگاونانە بەرەو مەحو و بۇونەوە و نەمان ، ئەمەش لەكەلە سۆفييەكانى بەر لە خۆى وەرگىتۈوە و ئىبن عەرەبى لەم رووهە دەلىت :

أَدِينَ بِدِينِ الْحُبِّ أَنِي تَوَجَّهُ
سَتْ رَكَابِهِ فَالْحُبُّ دِينِي وَ اِيمَانِي^(٢٥)

مەحوى بە چارىكى فەلسەفيانەوە دەپوانىتە گەردۇن و بە ناتەواو دىتە بەر چاوى چونكە يەك لە سەر سەدى خۆشەویستىي خواي تىدايە(٩٩) بەشەكەي ترى لە دىيو جىبهانى ھەستىيە، بۇيە ئەو بەشەي گەردۇن كە خۆشەویستىي تىدايە وەكى دانو ئاپىتەر وەكى كايدە و با دەبىيات ھەروەك دەلىت:

درخرا من كائنات كىرم نگاھ	چىدانكە بخوشە خوشە اش بىرم راھ
دېدم بىكە كار چون پى بىرىم	يىدانە محبت است و باقى ھە كاھ
واتا : كە سەيرى خەرمانى بۇونەوە رانم كرد و ئەۋەندەي پەيم بە پىنگەي ھېشىووه كانى بىر، هەر كە پەيم بە راستى و نەيتىن كارەكە بىر، زانىم كە ئەو خەرمانە يەك دانە خۆشەویستىي تىدايە و ئەپىتەر ھەمۇو كايدە.	

جا يەكىن بىبىتە مەردى مەيدانى خۆشەویستى خوايى ، عەشقەكە دەچىتە ئاۋ خۆيىنەوە و لە پىتاۋىدا خۆى بەخت دەكاو ھەميشە ملکە چى فەرمانى يارە و بە قەد سەرە مۇويىن لانادات ، لەم بارەيەوە چەند بەيتىكى مەحوى تۆمار دەكەين . يارب تو مراباتن پەزخم بىمیران بىر زىنە بىر، خرقە و بى پىنە حرام است(٢٧)
واتا: خوايە تۆبە لەشى پەزىنەوە بىم مەيتىنە و ھەميشە كۆنە پۇشم و غەرگەي
بىن پىنەم لە خۆم حەرام كىردووە ، ھەر لەم بارەيەوە دەلى :

(مەحوى) بىسۇزو خود بىكش و غوغە زىن بخون دان امتحان محبت بود فسىج(٢٨)
واتا: مەحوى بىسۇوتى و خۆ بىكۈزە و خەلتانى خوين بە چونكە مەيدانى تاقىكىرنەوە خۆشەویستى گەورە و فراوانە .

ئه مجاره مهحوی داوا له ياري بکوشى ده کا که هر هیچ نه بن نیوه کوشداوی
بکاتا له ده فتھری خوشە ويستانى خودا ناویتکى ده بن بقیه دهلى:

تواتى قاتل كرم كن نيم بسمل ساز (محوي) را

ميان سركشانش شايديش خوانند گردن كچ (۲۹)

واتا: ئه ياري بکوش لە رووي بە خشينه و مهحوی نیوه کوشداو بکه تا له نیوان
سۆفيه گوره کاندا شايەنى ئوه بى به ملکەچ و گۈپپەيەن بخوتىندرىتە و . بەلام
لەم بەيىتە خوارە وەدا بە نیوهى کوشداوی قايل نابى و دەھىۋى بگاتە پلە و
پايەي شەھيدبۇون:

شهادت انتظارا نيم (محوي) جملە جان بىركف

براھش اىستاده تادم تىغىش چە فرمائىد (۳۰)

واتا: مهحوی چاوهپوانى شەھيدبۇونە و گيانى لە ناو لەپىتى ، ئوه لە سەر رېگا
وەستاوه و تا بزانى دەمى تىفت چ فەرمانى دەکا.

مردىن لە پىتىناوی يار ، (خوا) شەھيدبۇونە ، شەھيد بۇون واتا ھەميشە ئامادە
و گەيشتنە ژيانى ھەتا ھەتايى . مهحوی خۆى دەختە بەردەمى تىغى يار تا
لە بەر چاوى ئەھلى جىهان وۇن دەبى و بەرەو نەمان دەچى و پى دەننەتە ژيانى
سەرمەدى ، لەم رۇوه وە كۆمەلە بەيىتىكى تر ھەن كەوا له خوارە وە دەخرىتە
بەرچاوا :

شهادت راتو خواهى ، كشتە و ابرۇي شوخى شو

دم تىغ فناجو ، جلوه و اب بقا بىنگر (۳۱)

واتا: گەر شەھيدبۇونت گەرەكە بى بە کوشداوی شمشىرى بىقى شۆخى ، لە دەمى
تىغى نەمان بىگەپى و سەيرى پىتە وى ئاوى مان بکە ، بەرای مهحوی سۆفى تا
نەمرى و نەگاتە حالەتى نەمان پى ناننەتە دەروازە مان ، ھەر لەم بارە بە وە دەلى:

ای بسته کمر بقصد قتل سرما امر تو بود مطاع و حکم تورو(۲۲)
و اتا: ئەی ئەو یارەی کەمەرت بەستوووه بۇ کوشتنى ئىتمە، چ فرمانى دەدەيت
و چ حۆكمى دەكەي ئىتمە گۈپىايەل و ملکەچىن.

ھەر لەم بارەيەوە مەحوى گۈزىايەلى خۆى بۇ یارەكەي دەردەخا و چاوه بوانى
دەستوورى یارە و ملى لە موئىك بارىكتە بەرامبەر تىغەكەي، ھەروەك دەلىن:

آوردە ام اينك سرخود ماھ رخا اخىر تو بىرماو بىش تىغ و بىيا(۲۳)
و اتا: ھەر ئىستا ئەی یارى رووى وەك مانگ سەرى خۆم ھىناوه، دەسا تو
فەرمانى بده و تىغت ھەلکىشە و وەره.

عاشق ھەميشە دەبن لە زىانى جىهاندا خۆى بە مردوو بىزانى و نەكەۋىتە داوى
جىهانپەرسىتىوە و ھەردەم بار و بارگەي بەستراو بىن و ئامادى ئەو سەفەرە
دۇور و درېزە بىت كە ھەزارانى وەكى ئەو زەنكىيان بۇ لىدراوه و نەوانەي دواى
ئەمانىش بە رەمنى ((انتم السابقون ونحن اللاحقون)) (۴) وەلاميان داوه تەوه:
(محوا) گويد بىرمى ((السابقون السابقون)) (۵)

زىنده بخت أنس كە زۇد أمىد بىدىيا مىد ورفت (۶)
و اتا: مەحوى بە رەمنى ئايەتى ((السابقون السابقون)) و اتا: ئەو
يەكتاپەرسنانەي كە بە تەواو خوايان ناسىيە و لە ناو بۇونى خوادا فانى بۇونە
مېچ زمانى ناتوانى وەسفيان بىكا و دواى فانى بۇونيان لە نزىكتىرين پلەي نزىكىن
لە خوا، ئەو جۆرە لە بخت زىندۇوە كانن بەلاي مەحوبىيە وە بخت زىندۇو ئەو
كەسىيە كە زۇو ھاتوتە جىهان و مردووھ و گەيشتۇتە خزمەت خوا. لەم رووھ وە
مەحوى دەلى:

از زىنده دل سخن شىنۇ زىنده دل كسىي است

خود را شمردە مردە و بر خويشتن گريست (۷)

واتا: ئەگەر گوئ لە دل زىندۇو بىگرى، دل زىندۇو كەسىكە كە خۆى بە مردوو دادەنى و ھەمىشە نالە و زارىتى واتا مەرۋى سۆق ھەمىشە حەزى لە بالا بۇونى كىانىيە و دەھىيەنى بەرەو جىهانى بالا فرگە بكا و لە كۆتى زنجىر ئى جىهانى تاسووت رىزگارى بىتت، بۆيە ھەر بۆ حالى خۆى دەگرى و چاوى بە فرمىسکە، چۈنكە چاوتىك گەر لە ترسى خوا فرمىسکى رشت دۆزەخ نايىسووتىنىت ھەروەك پېغەمبەر فەرمۇويەتى ((عىنان لا تمسها النار، عين بكت من خشية الله و عين باتت تحرصن في سبيل الله)) (٣٨). مەحوى يەكى بۇوه لە سۆفييەكانى نەقشبەندى (٣٩) ئەم تەرىقەتەش سەرەتا بە سۆز (جذبە) دەست پى دەكەتا دەكەتە قۇناغى كەيشتنە خوا، لەم بارەوە دامەززىتەرى تەرىقەتى نەقشبەندى مەھمەدى كورپى بەھانە دىدىن دەلتى ((بدايىتنا نهاية الطريق الأخرى)) (٤٠) مەحوى لە عەشقى خوا بە سۆز دەستى پىنگىردوو و ئەو بۇون دەكەتەوە كە ھەر خۆى نىبىي گىرۇدەي ئەم عىشقا بۇوبىي و كەوتتىتە ئالقۇزىيەوە بەلكو ئەم لەيلابى-شاعيرە سۆفييەكان نىزى جاران رەمنىزى مىيىتىنە بۆ خوا بەكاردىنن و لەشىۋەي كچى پىتىدا ھەل دەلىن- مەزارانى وەكى مەجنۇونى كېش كردوو و گىرۇدەي داوى ئەويىنى كردوون، مەروەك دەلىت :

نه من از جذبە عشقش چىنин اشقتە حال فستم

كە اين لىلى هزاران چومىنۇش بود مىذوب (٤١)

كەواتە ئەم لەيلابى (٤٢) مەزارانى وەكى مەحوىي تووشى داوى عىشق كردوو و كېشى كردوون، دواى ئەمە مەحوى دەھىيەنى وەكى مەولانا خالىيدى نەقشبەندى لە عەشقە كەيدا ھەلس و كەوت بكا وولات بە جى بىللىتى و بۇو لە بىبابان بىي، چۈنكە مەولانا لەپىتىناو تەرىقەتدا بەرەو ھىند پۇيىشت و چەند بىبابانى بېرى و دواىيى گەپايەوە كوردستان و ھەر لەو پىتىناوەشدا دوبارە كوردستانى بە جى

هیشت و برهه شام پویشت و هر لهویش سه ری نایه وه، لم رووه وه مه حوى ده لیت:

(محوا) گر خالدى مشرب شدن خواهد دلت

خالد اسا شوتون هم دیوانه و صحراء نور (۴۳)

واتا: مه حوى گر دلت ده یه وئی خالد ئاسا بى ، توش وە کو ئو بې گې بىدەی چۈل و بىبابان.

مه حوى وە کو نە قشبەندىيەك تىگە يىشتۇرۇھ كە داب و نەريتى خۆشە ويستى خوايى دەمىن بە نەيتىبىيە و جى بە جى بىرىنى بە تايىبەتى زىكىر كىردىن ، چونكە زىكىرى نەيتى لە ئاشكرا خىرتىرە، لم بارەيە و پېغەمبەر (د.خ) دە فەرمۇسى ((يفضل الذكر على الذكر بسبعين ضعفا اذا كان يوم القيمة رجع الله الخلق و جاءت الحفظة بما حفظوا و كتبوا ، قال الله تعالى انظروا اهل بقى لعبدى من شىيء ، فيقولون ما تركنا شيئا مما علمناه و حفظناه الا وقد احصيناها و كتبناها ، فيقول الله تعالى : إن لك عندي حسنا وانا اجزيك به و هو الذكر الخفى)) (۴۴)، لم بېيتى خواره وە دا مه حوى پىمان رادە گې بىنلىك كە هاولو هۇر كىردا ناتەواوبييە :

خاموشى است داب محبت كەمى كشان

از خامى است (محوى) اگر هاولو كىنند (۴۵)

واتا: داب و نەريتى خۆشە ويستى خوايى لە بىن دەنگىدايە، ئەوانەيى هاولو هۇر دەكەن و دەنگىيان بەرز دەكەن و لە بىن ئاكاىي و ناتەواوبيانه مه حوى.

دۇور نېيە مە بهست لە زىكىر كىردىن بە نەيتى هەر ئەوە بىن كە ئەو راز و نيازەي لە نىيوان دلدار و دولبەردا هەيە بىلە نە بىتەوە بۇيە لە كۆنەوە پىاو چاكانى رېگاى عەشقى خوايى هە ولى ئەوە دە دەن ئەو رازە نە دركىتىن و لەو

به شه مه‌عنویه دهست به ردار نه بن له لایه کی تر نابن پیاوچاکان نه گهر به شیکیان له پیش‌بینی و که‌رامه‌ت پیتردا جاری بتو بدنه، به لکو ده بن بیشارنه وه نه خو تووشی داوی پیسی پیا بین و بهره‌و هله‌لیز بچن. مه‌حوى لهم به‌یته‌ی خواره‌وه حه‌یف و مه‌خابن بتو نه وه دهخوا که نه‌شکی خویناوی نه‌تینیه‌که‌ی ناشکرا کردوه :

راز مستور شدار سرخی توفااش ای اشک

ماجرا ها برخ زرد من اوردی حیف(۴۶)

واتا: نه‌ی نه‌شکی خوینینم له سایه‌ی تقوه رازی داپقشراو و نه‌تینیم لا ناشکرا ببو، مخابنه نه‌و هه‌موو کاره‌ساته‌ت به سه‌ر رووی زه‌ردي مندا هینا.

مه‌بستی سوق له عشقه‌که‌ی گه‌یشتنه یاره (خوا)، مه‌حوى بهره‌و قبولایی نه‌و عشقه ده‌چن و به‌هشتی ناسایی موسلمانی ناوی، به لکو به‌هشتی گه‌یشتنه یاری ده‌وئی ، واتا: که به‌هشتی گره‌که بتو بینینی خواهه نهک بتو خواردن و خواردن‌وه ((وجوه یوم‌نذ ناضرة الی ربها ناظرة)) (۴۷) لهم باره‌وه ده‌لئی:

بدین ما بهشت اصل نبود جز بهشت وصل

بدل حاشا بخواهم حور و جنت خواهم از تو تو (۴۸)

واتا : به نایینی نیمه جگه له به‌هشتی گه‌یشتنه خوا به‌هشتی پر حوری و په‌ری نه‌سلی نیبه، حاشا دلی من به‌هشتی حوریانی ناوی و هرتقم ده‌وئی له تو، نالیزه‌دا مه‌حوى ده‌چیته‌وه سه‌ر بیر و باوه‌ره‌که‌ی نیبن عمه‌بیکه خوش‌ویستی خواهی بوهه‌ته نایینی و له پینناوی تن ده‌کوشی هه‌روهک ده‌لئی: ادین بدین الحب انى توجه ت رکائبه فالحب دینی و ایمانی (۴۹)

دواى ئوه مەحوي دەيەۋىن وەك دلۇپىنىكى ئاو لە دەرياي خۆشەویستىي خودا گوم بىن و بتوتىتەوە بۇ ئوهى يەكتىبىك پېتىك بىن لە نیوان خودى خۆى و خوادا، واتا تا مەحوي نېبىتەوە و نەگاتە نەمان ناتوانى بگاتە يەكبوون مەحوي بۇونەوە يەكتىكە لە حالەكان و بىرىتىبى لە نەمانى سىفەتى ئادەمى و گۈرنەوە بى سىفەتە خوايىكەن تا ئەمە نېبىن ھەرگىز يەكبوون مەحالە و ھەر دوو دووھە بۇ نەمۇنە مەحوي دەلى:

نگىدى تا چوھ قطەرە مەحور دەرياي عشق دوست

محال است اتحادت تا ابى يك يك بود دو دو (٥٠)

واتا: تاوهەك دلۇپىن لە دەرياي عەشقى يار مەحوي نېبىتەوە، هەتا ھەتايە يەكبوونت زەھىمەتە و ھەر لەگەل ئەو دوو بى دوو دەمەتىتەوە.

بەم شىوه يە دەبىنин مەحوي كەنارى خۆشەویستىي خوايى بى جى دېلى بەرەو قۇوللايىھەكى پىن دەبىزىئى، بېيتى رارابىدووش باشتىن بەلگەبە لەسەر ئەو رايەمان، چونكە دەيەۋىن وەك چۈن لەسەرتا دلۇپى بۇوە لە دەرياي بۇونى خوادا ئاواش بگەرىتىتەوە بۇ ئەم دەريايە و تىتىدا بتوتىتەوە.

بۇ ئوهى زىياتر ئەم بابەتەمان لا بەرجەستە بىن، ھەول دەدەين چەند نەمۇنە يەكى تر بخىنە بەرچاوى خوتىنەرانى ئەم لىتكۈلىنەوە يە.

نەگەر سەيرىتىكى ئەم غەزەلەي مەحوي بکەين ھەر لە سەرەتاوية تا بىنە تالە لە جىهانى سۆفيگەرى دەدوىي و جار و بار بەرەو مەقامە كانمان دەبا و پاشت بەو ئايەتانە دەبىستى كە لە تەوهەرە يەكتاپەرسىتى دىن و دەچن مەحوي لەم غەزەلەيدا رۇو لە رابەرەكەي دەكا و بە ھاوسەرە دلى خۆى دادەنلى و واى بۇ دەچى كە تىتكەلى دلى بۇوە و وەك ئوهى لىيھاتووھ، سەرەتتا دەلى:

بىامد يار لىك امد چو دل شد (٥١)

بىالىن دل از روی تقد

و اتا هر که يار بۆ سەردارى سەرينى دل هات، لە هاتنەکەی يەكبوونى (اتخار) پەيدا کرد و وەکو دلی لىتەت و ئاۋىتەتى بۇو.

جا مەحوى سەرى لە خۇى سور دەمەتىنى و نازانى چۈن گەدايەكى وەکو ئەو بۇوهتە ھاونشىنى پاشايەكى وەکو يار و گەيشتۇتە مەقامى (تفرد) و اتا-ھەمىشە وەستانى ئەو رىبوارە بە خوا و ئامادە بۇونى خوا لە دلی-لىزەدا يەكبوونەك زىياتر تۆخ دەبىن و نزىكىيەكەی دەگاتە رادەتى ئەم ئاپەتە ((وحنن اقرب الیه من حبل الورید)) (بۆيە مەحوى سۆفىيە دەلى:

گەدايى مەعچو من چۈن ھەمنشىنى كند با ان شە تخت تفرد (۵۳)
واتا: گەدايەكى وەك من كە دەبىتە ھاونشىنى ئەو شايەتى كە خودان تەختى تەفرۇدە بەم پىتىھ رابەرەكەي مەحوى گەيشتۇتە مەقامى (تفرد) و مەحويش لە ناو بۇونى رابەرەكەيدا تواوهتەوە و (الفناء في الشیخ) يەكبوونىيکى پەيدا كردووە لە گەل بۇونى خودادا تىكەل بۇوە.

دواى ئەمە رابەرەكەي لە بىبابانى (توحد) (۵۴) بە جىتى دېلىن، ئەو بىبابانەي كە ھەموو رىبوارى سەرەدەرىيلى دەرتاكا و وېلى دەبىت لەم رووه وە مەحوى دەلىت:

توخش در بىبابان توحد	گۈشت اه او مرا بگۈذاشت باصد
بىبىندم ناله را بابال ھەدد (۵۵)	كىنم پىش سليمان حال خود عرض

واتا: ئەو تىپەپى و بەسەر شىۋاوىيەوە مىنى لە بىبابانى (توحد) بە جىھىيەشت، يَا بە وېلى و سەرگەردىنييەوە جىتى هيىشتم، بۆيە نالە نالى خۆم لە نامەيىن دەنۈوسم و لە بالى پەپووه سليمانى دەدەم و سکالائى خۆم بۆ رابەرەكەم دەنېتىم (كە وەکو حەزەرتى سليمانە لە مەزنىدا).

پاشان مه‌حوى برهه راستيي کاره‌گه ده‌چى و به دلى خوى راده‌گه يه‌نى که تا به ته‌واوى واتاي (ایاك نعبد) به كرده‌وه جى به جى نه‌کرى با چاوه‌روانى نه‌وه نه‌بى که خوا به (اهدنا الصراط المستقيم) لهو ببابانه‌دا رزگاري بكا و برهه و ئاوه‌دانىي جيهانى مەعنەوي بباو بىگەيەنته يارى راسته قىتە. واتا ئە و کاته رېبوار ده‌گاته راسته شەقامى باره‌گاي خوايى هر که هەموو پەرسنە‌كانى بۆ خوابىن و هېچ ھاوبەشىبەكى نه‌بىنى و ئاشكراي تىكەل نه‌بىت ، لەم حالە‌دا رېبوار مەموو بۇونى دەداتە دەست خوا و ويستى خوى تىكەلى ويستى خوا دەبىت:

مدار از (اهدنا) چشم اجابت   چودارى غش تور (ایاك نعبد) (۵۶)

واتا: ئەوهى لە پەرسنە خوادا پاکى نه‌تۈينى و دوود نه‌بى لە هەموو رىيايى، با چاوه‌روانى ئەوه نه‌بىت که خوا رېنگاي راستى نىشان بدات.

هر کە پەرسنە تەنبا بۆ خوا بۇو ((الا لله الدين الخالص)) (۵۷) رېبوارى سەرى لە رېنگاي خوادا بەخت دەكا و كېتىش بۆ باره‌گاي يەزدانى دەبات، بەم پېيە كېتىش بىردى نزىكتىرين حالەتى رېبوارە لە خوا، بۆيە مەحوى داوا لە خوى دەكا کە هر لە كېتىش بىردى بىن بۆ ئەوهى بەردەواام لە خواى نزىك بىت:

برا هش سرگذار و پاي او بوس   نجوشد(واقترب) (۵۸) الا (واسجد)

واتا: سەرت لە سەر رېنگاي يار دابنى و پىنى ماج بکە، چونكە نزىكىت لە خوا جوش ناسىتىن تەنبا لە حالەتى كېتىشدا نه‌بى.

ئىبن عەربى لە لىكدا نه‌وهى ئايەتى (و اسجد و اقترب) دا دەلى: -واسجد - كېتىشى نەمان (فناو) بەره لە نویزى ئامادەگى، ئىنجا لىتى نزىك بەوه و لە كرده‌وه و سيفەت و خودى مەحوى بېھوھ تاكو لە ناو خودى ئەودا دەگەيتە مانى دواي نەمان (البقاء بعد الفناء) (۵۹).

له کۆتاپیدا مەحوی موژده دەداتە خۆی کە يار بەلینى كوشتنى پېداوه -
مەبەست لە كوشتن مردنە مردن سەرتاي گيانىيە و مزگىنى بە يەزدان گەيشتە
(و عجلت اليك رب لترجمى) (٦٠) بۇيە مەحوی بالى پىوه رسكاوه و بۇ بارەگاي
بەرزى خوا فېيوه:

پرېدە روح(محوى) از بشارت   بقتلش تاتو بنمودى تعهد (٦١)

واتا: مەحوی موژدهى كۈزىتى پېداراوە لەلاین يارهەوە بۇيە گيانى لە پەرواز
دایە و چاوهپى ئەوهەيە کە بە لىتەكەى جى بە جى بکات.

لە كۆتاپى ئەم غەزەلدا دەگەينە ئەنچامەي کە مەحوی هەرچەندە
سەرەتاي عەشقەكەي لە تەۋەرى رابەرى تەرىقەتكەيدا خول دەخواتەوە و
دەگاتە پايەي نەمان لە رابەردا، ھەر لە رىڭاى ئەم نەمانەوە نزىكى خوا دەبن و
بەرەبەرە دەچىتە قۇولايى عەشقەكەوە تا بە تەواوى دەيەۋى ئەو پەردەيە لاقى
کە لە نېوان خۆى و خوادا ھەيە و گيانى بە بالە فېكە بەرەو پانتايى ئەو ناسمانە
لە شەققەي بال بىدات.

په راویزه کانی بهشی دووهم

- ۱- دیوانی مهحوی، ج ۲، مهلا عهدولکه ریمی موده پیس، ل ۴۹۰.
- ۲- سه رچاوهی پیشتوو، ل ۴۹۰.
- ۳- سه رچاوهی پیشتوو، ل ۴۹۱.
- ۴- سه رچاوهی پیشتوو، ل ۵۲۷.
- ۵- الناج الجامع للاصول في الأحاديث الرسول، ج ۵، ص ۱۵۱.
- ۶- فیض القدیر، ج ۳، ص ۲۷۶.
- ۷- دیوانی مهحوی، ل ۴۸۹.
- ۸- سه رچاوهی پیشتوو، ل ۴۹۳.
- ۹- الزمر - ۵۲.
- ۱۰- دیوانی مهحوی، ل ۵۰۴.
- ۱۱- سه رچاوهی پیشتوو، ل ۵۰۵.
- ۱۲- سه رچاوهی پیشتوو، ل ۵۱۶.
- ۱۳- سه رچاوهی پیشتوو، ل ۵۳۶.
- ۱۴- التوبه - ۸۲.
- ۱۵- دیوانی مهحوی، ل ۵۲۵.
- ۱۶- الناج، ج ۵، ص ۱۵۶.
- ۱۷- سه رچاوهی پیشتوو، ل ۱۵۶.
- ۱۸- دیوانی مهحوی، ل ۴۸۲.
- ۱۹- سه رچاوهی پیشتوو، ل ۴۹۶.
- ۲۰- کلیات سعدی، محمد علی فروغی، ص ۶۸.

- ۲۱- دیوانی مه حوى، ۴۹۴.
- ۲۲- الکھف- ۶۵.
- ۲۳- دیوانی مه حوى، ل ۵۱۸.
- ۲۴- سه رچاوه‌ی پیشواو، ل ۵۰۰.
- ۲۵- ترجمان ال شوّاق، ابن عربی، ص ۴۴.
- ۲۶- دیوانی مه حوى، ۵۲۸.
- ۲۷- سه رچاوه‌ی پیشواو، ل ۴۸۲.
- ۲۸- سه رچاوه‌ی پیشواو، ل ۴۹۲.
- ۲۹- سه رچاوه‌ی پیشواو، ل ۴۸۹.
- ۳۰- سه رچاوه‌ی پیشواو، ل ۵۰۰.
- ۳۱- سه رچاوه‌ی پیشواو، ل ۵۰۲.
- ۳۲- سه رچاوه‌ی پیشواو، ل ۵۳۲.
- ۳۳- سه رچاوه‌ی پیشواو، ل ۵۲۲.
- ۳۴- ل کاتی سه ردانی گورستان ده گوترا.
- ۳۵- الواقعه- ۱۰.
- ۳۶- دیوانی مه حوى، ل ۴۸۵.
- ۳۷- سه رچاوه‌ی پیشواو، ل ۴۸۴.
- ۳۸- التاج، ج ۴، ص ۲۳۶.
- ۳۹- بؤ زانياي زياتر بروانه نامه‌ی دكتوراي - ابراهيم احمد حسين(شيعري ئايينى و سۆفيگەرى له شيعره كوردييە كانى مه حويدا)، ل ۲۷۳- ۲۷۵.
- ۴۰- الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، ص ۱۶.
- ۴۱- دیوانی مه حوى، ل ۴۸۲.

۴۲- به کارهینانی رهمنی می بینه بـ عـشقـی خـواـبـی مـیـژـوـیـهـ کـیـ کـوـنـیـ هـیـهـ، مـیـسـرـیـهـ کـوـنـهـ کـانـ(ئـیـزـیـسـ) خـودـاـهـنـدـیـ دـایـکـیـانـ پـهـرـسـتـوـهـ وـ (ـمـرـیـمـ)ـ لـهـ مـهـسـیـحـیـهـ تـداـ بـوـوـتـهـ (ـوـعـاءـ الـكـلـمـةـ)ـ وـ پـیـشـ نـیـسـلـامـ لـهـ دـوـوـرـگـهـ کـیـ عـهـرـهـ بـیدـاـ باـوـهـرـیـانـ وـابـوـ کـهـ فـرـیـشـتـهـ کـانـ کـچـیـ خـواـنـ بـهـلـامـ قـوـرـئـانـ بـهـرـیـهـ رـجـیـ ئـهـمـیـ دـایـهـوـهـ بـهـمـ جـوـرـهـ تـیـکـهـلـیـیـهـ کـهـ بـیدـاـ بـوـ لـهـ نـیـوانـ غـهـزـهـلـیـ عـوـزـیـ وـ غـهـزـهـلـیـ سـوـفـیـبـیـانـ، سـهـرـهـ تـاـکـانـیـ رـهـمـزـیـ ئـافـرـهـتـ لـهـ شـیـعـرـیـ عـارـفـانـ بـوـ (ـقـیـسـ بـنـ مـلـوـحـ)ـ دـهـگـهـرـیـتـهـ وـ شـیـعـرـهـ کـانـیـ لـهـ غـهـزـهـلـیـ عـوـزـرـیـنـ وـ خـوـشـهـوـیـسـتـیـ ئـاسـمـانـیـ وـ زـهـوـیـیـ کـهـ ئـاوـیـتـهـ کـرـدـوـوـهـ وـ خـرـیـ لـهـ چـیـثـیـ هـسـتـیـ پـاـرـاسـتـوـهـ وـ بـهـرـهـ بـهـرـهـ بـهـرـهـ خـواـبـیـهـ کـهـ چـوـوـهـ. الرـمـزـ الشـعـرـیـ عـنـ الصـوـفـیـةـ، دـ. عـاطـفـ جـوـدـتـ، صـ ۱۲۵ـ ۱۲۸ـ.

هـرـ لـهـ بـهـرـ ئـمـهـشـهـ کـهـ هـنـدـیـ لـهـ کـلـهـ سـوـفـیـهـ کـانـ جـوـانـیـ خـواـ لـهـ نـاـوـ جـوـانـیـ ئـافـرـهـتـیـکـداـ بـهـرـجـهـسـتـهـ دـهـکـهـنـ وـ پـیـیدـاـ هـلـ دـهـلـیـنـ، هـرـوـهـ کـوـ ئـیـنـ عـهـرـبـیـ لـهـ شـارـیـ مـهـکـکـهـ تـوـوـشـیـ عـشـقـیـ (ـنـظـامـ)ـ بـوـ بـهـهـوـیـهـ وـ بـهـرـهـ عـشـقـهـ رـاستـقـینـهـ کـهـ رـوـیـشـتـ، وـاتـاـلـهـ عـوـزـیـیـهـ کـوـهـ بـوـ خـوـشـهـوـیـسـتـیـ عـارـفـانـهـ وـهـرـچـهـ رـخـایـهـ وـهـ.

۴۳- دـیـوـانـیـ مـهـحـوـیـ، لـ ۴۹۵ـ.

۴۴- البـهـجـةـ السـنـیـةـ فـیـ اـدـابـ الطـرـیـقـةـ الـعـلـیـةـ الـخـالـدـیـةـ، مـحـمـدـ بـنـ عـبـدـالـلـهـ الـخـانـیـ، صـ ۲۷ـ ۲۸ـ / السـعـادـةـ الـأـبـدـیـةـ فـیـماـ جـاءـ بـهـ النـقـشـبـنـدـیـةـ، عـبـدـالـمـجـیدـ بـنـ مـحـمـدـ الـخـانـیـ، صـ ۲۸ـ.

۴۵- دـیـوـانـیـ مـهـحـوـیـ، لـ ۴۹۹ـ.

۴۶- سـهـرـچـاـوـهـیـ پـیـشـوـوـ، لـ ۵۱۱ـ.

۴۷- الـقـیـامـهـ ۲۲ـ.

۴۸- دـیـوـانـیـ مـهـحـوـیـ، لـ ۵۲۳ـ.

۴۹- تـرـجـمـانـ الـأـشـوـاقـ، ابنـ عـرـبـیـ، صـ ۴۴ـ.

- ۵۰- دیوانی مه‌حوى، ل ۵۲۴.
- ۵۱- سه‌رچاره‌ی پیشواو، ل ۴۹۶ .
- ۵۲- ق- ۱۶ .
- ۵۳- دیوانی مه‌حوى، ل ۴۹۶ .
- ۵۴- یه‌کنکه له مقامه کانی سوfigه‌ری و بربتیبه له ((ببونی ته‌واو، به یه‌کزانینی ده‌رکه وتنی خوا، یه‌ک گوتن و یه‌ک کردن))ه خواجه نه‌بو عابوللای ئه‌نساری ده‌لئن ((ته‌وحید پاک‌کردن)ه و دورخستنه وهی خوایه له هه‌موو تازه په‌یدا بوئک)). فرهنگ لغات و اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، ص ۱۴۱.
- ۵۵- دیوانی مه‌حوى، ل ۴۹۶ .
- ۵۶- سه‌رچاره‌ی پیشواو، ل ۴۹۷ .
- ۵۷- الزمر- ۳ .
- ۵۸- العلق - ۱۹ .
- ۵۹- تفسیر القرآن الکریم، ج ۲، ابن عربی، ص ۸۲۹-۸۳۰ .
- ۶۰- طه- ۸۴ .
- ۶۱- دیوانی مه‌حوى، ل ۴۹۷ .

((نظامه))

دوای ته او بروونی ئەم باسەی کە به ناوئىشانى ((شىعرە فارسيەكانى مەحوى
لە روانگەي سۆفيگەربىيەوه)) يە توانرا ئەم ئەنجامانەي خوارەوهى لى
ھەلەپەنچىرى :

۱-مهوی لە شیعره فارسیه کانیدا ۱۴۹ وشە و زاراوهی سۆفیگریی بە کارهیناوه و نەگر لە گەل کوردییەکانیدا بەراورد بکری دەگاتە نیوهی کوردییەکانی.

۲-وشه و زاراوه هاویه‌شەکان له نیوان کوردیه‌کان و فارسیه‌کان -۱۰۰-وشهن و
ئەوانەی له فارسیه‌کە ھەن له کوردیه‌کە نین -۲۸-وشهن، ئەوانەی له کوردیه‌کە
ھەن و له فارسیه‌کە نین -۲۶-وشهن.

-۳-مهوی -۷-زاراوهی حالی له فارسيه‌کان به کار هيتناوه بهرامبه -۱۲-
زاراوهی حال له کورديه‌کانی، هروهها -۳-زاراوهی مقامي له فارسيه‌کان به
کار هيتناوه بهرامبه -۱۴- زاراوه له کورديه‌کانی.

۴- سرهنگانی سوپریوری له شیعره فارسیه کانیدا به ناشکرا دیاره و بریتین له
به که مزانینی جیهان و بیزاری له هنفی خوی و پهشیمان بونهوه له
گوناهه کانه، داوای لتووردن له خوا.

۵- دوای نئمه بهره و خوش‌ویستی خوابی هنگاوی ناوه و ئازاری له پیتاوی
عه شقەكىدا حەشتۈدە و بەرانەي كىرۇتەتە شەۋەنەي، دابەرى، كاملى، خۆي،

۶-هولی ئوهى داوه چاو له مهولانا خالىدى نەقشبەندى بكا و بىبابان بىگىتىه
بىر يۈگىران بى شۇين رايەرى تەواودا.

- ۷-له عەشقەکەی بەرەو قولایی دەچى و بەھەشتى بۇ ئەو دەۋىت كە خواى تىدا بېبىنیت نەك لەبەر حۆرى و خۆشىي ئەو بەھەشتە.
- ۸-له چەند بېتىكدا ھەست بە توانەوە و نەمان لە شىخدا (الفناو ف الشیخ) دەكىرى و ھەروەھا بەرەو يەكبوون دەچى لەگەل بۇونى خوادا.
- ۹-شىعرە فارسیەكانى بەقەد كوردىيەكانى بەرەو لايەنى فەلسەفيي سۆفيگەرى ناچن.

(سەرچاوهکان)

كوردييەكان

- ١- تەصەوف چىيە، ئەمېنى شىخ عەلائەددىنى نەقشبەندى، دار الحرى للگباعە و
النشر، بەغدا، ١٩٨٥.
- ٢- ديوانى مەحوى، چىيە، عەبدولكەريمى مودەپىس و محمدە مەلا
كريم، چاپخانەى تۇفيستى حىسام، بەغدا، ١٩٨٤.
- ٣- شىعرى ئايىنى و سۆفيگەرى لە شىعرە كوردىيەكانى مەحويدا، نامەى
دكتورا، ابراهيم احمد حسين، زانكتورى سەلاحەددىن، ئاداب، ١٩٩٦.

عەربىيەكان

- ٤- البهجة السننية في ادب الطريقة العلية الخالدية، الشیخ محمد بن عبد الله
الخانی، استانبول، تركیا، ١٩٩٢.
- ٥- التاج، الجامع للأصول في أحاديث الرسول، ط٤، الشیخ منصور علي ناصيف
دار الفكر، بيروت، ١٩٧٥.
- ٦- ترجمان الأشواق، ابن عربى، دار صادر بيروت، للطبعة و النشر، ١٩٦١.
- ٧- تفسير القرآن الكريم، ابن عربى، ط٢، دار الأندلس للطباعة و النشر، بيروت
١٩٧٨.
- ٨- الحديقة الندية في الطريقة النقشبندية، محمد بن سليمان النقشبendi
استانبول-تركيا- ١٩٩٢.
- ٩- الرمز الشعري عند الصوفية، ط١، د. عاطف نصر، دار الأندلس - بيروت، ١٩٧٨.

- ۱۰- السعاده الأبديه فيما جاء به النقشبندية ، مكتبة الحقيقة ، استانبول - تركيا - . ۱۹۹۲
- ۱۱- فيض القدير شرح الجامع الصغير ، ط ۱، عبد الرؤوف المناوي ، مصر - ۱۹۳۸ .
- ۱۲- اللمع في التصوف ، السراج الطوسي ، تحقيق : عبدالحليم محمود ، مصر - ۱۹۶۰ .

فارسيه كان

- ۱۳- فرهنط لغات و اصطلاحات و تعبيرات عرفاني ، ج ۲ ، سيد جعفر سجادی ، كتابخانه و گهواری ، تهران - ۱۳۵۴ .
- ۱۴- كليات سعدی ، محمد على فروغی ، نشر طلوع ، چاپخانه آينده - ۱۳۷۴ .

کاریگەری مەحوي لەسەر سەيد ئەحمەدى نەقىب و حەمدى دا

پېشەگى

(مەحوي)^(۱) بەچىنى دووهمى شاعيرانى قوتا بخانەي بابان دادەنرى و لە شىعرە ئايىنى و بىروباوه رېبىه كانىدا (العقائد) پېشەرى شاعيرانى دواى خۆى بۇوه و خۆشى لە قەسىدەي بەحرى نوردا كەمىك كەوتۇتە ئىزىز كارىگەری شىعرە كانى (نالى) يەوه بەتابىبەتى قەسىدە ئايىنىبە كەى:

ئلا ئەى نەفسى بۇوم ئاسا، هەتاڭكەى حىرصى وېرانە

لەكەل ئەم عەشقبارانە بىرۇ بازانە، ئازانە^(۲)

كارىگەرەكەش لە روخسارو ناوه رۆكدا خۆى دەنۈتنى، لەپۇرى روخسارە وە لەسەر ھەمان كىش و سەرواي قەسىدە كەى نالىبىه، لەناوه رۆكىش بابەتى مەردۇوكىان ستايىشكىرىنى پېغەمبەرە و (د. خ) بۇ نمۇونە تەنبا يەك خال لەم رووه وە نىشان دەدرى و ئەۋىش بىرىتىبە لە دەرخستنى ئاكارى پېغەمبەر (د. خ)، نالى دەلى:

موردام زىللەت و پارانە وەي حالە: نەوهەك نەعەتە
بەچەن بەيتىكى كوردانە، كە قورئانت ئەناخوانە^(۳)

^(۱) - ناوى مەلا مەحەممەدى كورى مەلا عوسمانى بالخىبە و لەدەوروبىرى ۱۸۲۰ - ۱۸۳۶ لەدایكىبووه، لاي باوكى خۇيندوپىتى و بۇ خۇيندىن چووهتە ئىزىان و لە بەغدا لاي موقتى زەھاوى ئىجازە مەلا يەتىبى وەرگىرتووه.

لە ۱۸۶۲ بۇوهتە ئەندامى دادغا لە سلىمانى، لە ۱۸۸۳ چووهتە حەج، يەكى بۇوه لە پىباوارانى تەرىپەتى نەقشىبەندى و لە ۱۹۰۶ وەفاتىكىردووه و لەخانەقاكەى خۆى لە سلىمانى ئىزىراوه.

ديوانى مەحوي، مودەريپس، ل ۵ - ۷.

ـ دىوانى نالى، مودەريپس، ل ۴۸۲.

ئالى سەرەپاي ستايىشەكە، شانازىش بەزمانى كوردى دەكا كە شايانتى ئەم مەقامەي ھېيە، بەھەمان شىتوھ (مەحوي) ئەم بۆچۈونە دووبارە دەكتەوە:

ج قابيل من بەصەد بەيتىكى كوردى صەد ھەزار ئەسراز
بەدم شەرج و بەيانى كەم لەگەل ئەم عەقلى نوقصانە^(۱)

لەنيوهى دووهمى سەددەي تۆزدەھەمەوھ مەحوي وەکو پىتىوارىتكى تەرىقەتى نەقشبەندى و مەلايەكى ھەقگۇ و چاکەخوارىتكى شارى سلىمانى ناوى دەركىرىدوو، قەسىدە ئايىنى و بىرۇباوەرىبىيەكانى لەناو مەلايەكاندا ناوابانگى دەركىرىدوو و شاعيرانى چىنى سېيھ وەکو (سەيد ئەحمدەي تەقىب)^(۲) و (حەمدى ساھىتىقران)^(۳) شوين پەيان ھەلگىرتووھو لەپۇرى روخسارو ناوهپىزكەوھ چاولىتكەرىي شاعيرە كوردەكانيان كردۇوھ. بىنگومان ئەمەش كارىتكى ناسالىي

¹- سەرچاوهى پىتشۇر، ل ۵۱۷.

²- ديوانى مەحوي، مودەرسى، ل ۴۵۱.

³- ناوى سەيد ئەحمدەي كورى سەيد ئەحمدەي گلە زەردىبىيەو لە ۱۸۶۲ لەسلىمانى لە دايىكبوو، لەلای گەلى لە زاتا مەزىنەكانى خوتىدووھ تا لەلای شىيخ مستەفای موفتىي كورى بابا پەسول بەزەنجى نىجازەي وەرگىرتووھ، لەدايى مردىنى باوکى لەشۈتنى ئەبۇوهتە مەلاو لە شازىدە سالىدا كراوهەتە تەقىبىي سلىمانى.

لە ۱۹۰۳ چووهتە ئەستەمبىقۇل و لەلاین سولتان و كوردەكانى ئەۋىتى پىزىلىكىراوه، لە ۱۹۰۴ گەيشتۇتۇرە سلىمانى، لە ۱۹۱۰ چووهتە حەج و لەوى ئەخۇشكەوتۇوھ لەشارى مەدینە بەخاك سېپىردراروھ (ديوانى سەيد ئەحمدەي تەقىب، مەحمۇد ئەحمدە مەحمدە، ل ۱۱ - ۱۶).

⁴- ناوى ئەحمدەد بەگى كورپى فەتاح بەگى ساھىتىقران، لە ۱۸۷۸ لەسلىمانى لە دايىكبوو، نازناوى شىعەرى (حەمدى) بۇوهھەر لە مەنالىيەوھ حەزى لە شىعە كردۇوھو مستەفا بەگ كورپى مامى بۇوه سالم ئامۇزىاي باوکى بۇوه.

لە بىزۇتەنەكەي شىيخ مەحمۇودا ئازارى دىبوھو ھەموو سامانى لەو پىتناوەدا خەرجىرىدووھ و مەرقۇتىكى بە ھەلۆيىستېبۇوھ، لە ۱۹۲۶ وەفاتى كردۇوھ و لەگىرى سەبۈان نېڭزىواھ.

ديوانى حەمدى، نامەخانەي گلاۋىتىز، ل ۵ - ۹.

بووه لهژیانی شاعیران و پلهو پایه یانی که م نه کردۆتەوە، به لام هیندە هەیه نابنی شاعیری چاولینکر کت و مت فۆتۆکۆپی شاعیره چاولینکراوه که بىن و بەلکو دەبىن جۆره داهینان و خستنە سەریکی ھونه ریی ھەبیت، بۆیه دەتوانری بگوتىرئ کە حەمدی لە سەید ئەحمدەدی ناقیب سوار چاکتربۇوه لەو مەيدانەدا خۆ ھەرچەندە (نەقیب) لەھەموو چاولینکەریە کانیدا لەیەك ئاست نەبۇوهو ھەندىتىکى لە ھەندىتىکى سەرکەوت تووتىر بۇوه، لەگەل ئەۋەشدا نەگەيشتۇتە پلەی حەمدی. ئەم لاسايىكىرىدىنەوەيە لەپۇوى پەختنە ئەدەبىيەوە دەكەويتە خانە ئەواتا كىرىدىنەوە (موازنە) و بەراورد نېيە چونكە بەيەك زمانن، مەبەست لەم لىتكۈلىنەوەيەش دەرخستنى پۇوى گەشى تواناو بەھەرە شىعىرىي مەحوبىيە کە چۈن بۇوهتە سەرمەشقى كۆمەللى لە شاعیرانى دواى خۆى و لىتكۈلەر تەنبا ئەم دوو شاعیرەي ھەلبىزادووه، جىكە لەمانەش كۆمەللى شاعیرى تر ھەن کە ھەمان پىچكەيان گىرتۇتەبەر. لەمانەش مەلا مەحمەدە خاکى و بىخۇد، لىتكۈلىنەوەكەش دەبىتە دوو بەش:

بەشى يەكەم: بىرىتىيە لە ھاوتا كىرىنى سەید ئەحمدەدی نەقیب و مەحوى، لىرەدا بەيتە لىتكۈچۈنە كان بەرامبەر دەكىرىن و لەپۇوى روحسارو ناوه بۆكەوە لىتكۈچۈنە كان دەستىنىشان دەكىرىن.

بەشى دووھەم: حەمدى لەگەل مەحوى بەرامبەر دەكىرى و بەزىدى جەخت لەسەر مەدوو غەزەلی (شەۋىۋەن) دەكىرى، واتا: ئەو دوو غەزەلەي کە لە دىوانى مەردووكىيان كۆتايىيان بە وشەي (شەو و رۆن) هاتۇوه.

بەھىوابى ئەوهى خزمەتىكى بچۈوك پېشکەشى لىتكۈلىنەوەي ئەدەبى كوردى كرابىن و ھاندانىتىك بىت بۆ بەدوا داچۇونتىكى دىكە.

بەشى يەگەم

وادىارە بارى كۆمەلایتى لە سەرەدەمى (نەقىب)دا ھىتنىدە جىاوازى لەگەل سەرەدەمى مەحوى نەبووه، چونكى (شاعيرمان مەحوى ئاسا دەرگايى نىز داب و نەرىتى كۆمەلى كوتاوه و بەتاپىتى هى وشكە سۆفي و كۆلکە شىخ و ھەرزە نەفامەكانى ئۇ بەقىزگارە، ھەردەم خەرىكى كوتانەوهى سەرو گۇتلاكىان بۇوه)^(۱).

بۇچۇونىتكى لە ئارادايى كە نەقىب لە پۇوى مەبەستى شىعىرىيەوە ((بەزۇرى شوين نالى و مەحوى و خاڭى كە وتووه))^(۲)، بەلام راستىيەكەي ئەۋەھى بە پەلەي يەكەم لە شىعرە ئايىنى و بىرۇباوهربىيەكانىدا (العقائد) بە مەحوى كارىگەرەو پېچكەي ئەۋى گرتۇتىبەر، لەگەل نەوهەش نىزدى تىيىدا سەركە وتووه نەبووه. لەسى غەزەل و دۇو قەسىدەدا كارىگەرېيەكە زىاتر بەرچاۋ دەكەۋى و تاك و تەراش لەشۈنى تىدا چەند لېكچۇونى دىتىن بەرچاۋ.

(نەقىب) لە غەزەلى (گەورەيى شەو بەسەر رۆزدا)^(۳) بىرۆكەو روخساري لە غەزەلەكەي مەحوى (شەو كەسى پرسى...)^(۴) وەرگرتۇوه وەمان كىش و سەرواى دۇوبىارە كەردىتەوه، لەپۇوى ناوهپۇكەوه نىوهى غەزەلەكەي پەيوەندى بەغەزەلەكەي مەحوييەوە ھەيە ھەروەك لەخوارەوه ئاماڻەي پى دەكى:

^۱- دىوانى سەيد ئەحمدى نەقىب، لېكىلىنىهەوەي مەحمۇرۇ ئەحمد، چاپخانەي ئىرشاد بەغدا، ۱۹۸۵، ل. ۴.

^۲- سەرچاوهى پېتشۇو، ل. ۶.

^۳- سەرچاوهى پېتشۇو، ل. ۴۱.

^۴- دىوانى مەحوى، ج. ۲، ملا عەبدولكەرمى مودەریس، چاپخانەي ئۆفىستى حسام، بەغدا، ۱۹۸۴، ل. ۲۵۶.

* لە بەحرى رەمەل ھەشتىنى مەحرۇوفە (فاغىلاتن فاغىلاتن فاغىلاتن فاغىلاتن).

نەقىب:

جىئى نيازو ناز و رازى حەزىزەتى جانانە شەو

وەقتى نازلىبۇونى فەيزو پە حەممەتى سوبخانە شەو^(١)

مەحوى:

ھەر لە تارىكىي شەوايىھەر ئەرى ئەھلى نياز

رازى دل ئىفشا بىكەن، خەلۋەتكەمى خاسانە شەو^(٢)

لەھەر دۇوكىياندا شەو كاتى دەركەوتىن و دركائىنى رازى نىّوان خواو بەندەيە،

چۈنكە لە شەودا ھەرتايىھەتكان بە ئاگان.

نەقىب:

جىئى نيازو نازو رازى حەزىزەتى جانانە شەو

وەقتى نازلىبۇونى فەيزو پە حەممەتى سوبخانە شەو^(٣)

مەحوى:

تىرەگى وا فەضلى بۆ نادەم بەسىر ووناكىيىما

مەنشەئى ئىظەھارى جىلۇھى فەيىضى سوبھەينانە شەو^(٤)

نەقىب و مەحوى باسى دەركەوتىن فەيزى بەيانىيان دەكەن، چۈنكە وا باوه كە

پە حەممەتى خوا لەو كاتەدا شەپقىل دەدات.

^١. دیوانى نەقىب، ل. ٤١.

^٢. دیوانى مەحوى، ل. ٢٥٩.

^٣. دیوانى نەقىب، ل. ٤١.

^٤. دیوانى مەحوى، ل. ٢٥٩.

نه قیب:

شهو نه گهر نه بوايه پڙڻئم قيمته هى كه هى دهست ده گه و
دو پو و مرواري له دهرياي ئه خصه را تابانه شهو^(١)

مه حوى:

هر سيا بهختاني عيشقه مه ظهه رى نورى هودان
شهو نه بىن ئه ستيره مه ستورين، به كه مه بوانه شهو^(٢)
هه ردووكيان باسى به هاي شه و ده گهن، چونكه له شهودا ئه ستيره ده رده گه و
گهر شهو نه بوايه، پڙڻ بىن نرخ ده بورو.

نه قیب:

شهو نه گهر نه بوايه پڙڻئم قيمته هى كه هى دهست ده گه و
دو پو و مرواري له دهرياي ئه خصه را تابانه شهو^(٣)

مه حوى:

هر كه سن طالب به دو پي مه عريفه ت كوكرنه
پر له دو پ دهرياي هى بىن مه مله كاي خنكانه شهو^(٤)
لهه ردوو نيوه بهيتكه دا شه و بووهه كانگاي دو پي خواناس و دهرياي هك
مه له وانانى خوا تييدا مه له ده گهن و ده گهن كه نارى پزگاري.

^١- ديواني نه قیب، ل ٤١.

^٢- ديواني مه حوى، ل ٢٥٧.

^٣- ديواني نه قیب، ل ٤١.

^٤- ديواني مه حوى، ل ٢٦٠.

نەقىب:

بىر كەسى قەدىرى ئاشتا بىن (لېلە القدى) بىسە^(١)
شەو كە مىعراج و ظەھورى بەحرى نۇورى تىبا بۇوه^(٢)

مەھۇمەنامە:

ھەينىدە صاحىتىپ سىرە مىعراج و شەھۆي قەدىر و بەرات
خاچىھە جاتى ئەون و مومتازە بەم ئەسرازانە شەو^(٣)

لەم دۇو نىوه بەيىتە نەقىب و نىوه بەيىتى يەكەمى مەھۇمەنامە مىعراج ا
شەھۆي قەدر دووبارە بۆتەوە كە ھەردووكىيان لەشەودا پۈوبىان داوه.

نەقىب:

با لەشەودا دز، دىزىي خۆشى بىكا وەك گۈرگى ھار
وەقتى زارى و تاعەت و پاپانەوەي پاكانە شەو^(٤)

مەھۇمەنامە:

وەك (خىصى) ئاوى حەياتى فەيضى حەق عافىتىيە
ئەو خودا پىداوە (مەھۇمەنامە) تا سەھەر نالانە شەو^(٥)
لايمىنى اىتكچۇن لەۋەدایە كە شەو دەھمى پاپانەوە و نالاندىنى خواناسانى خاسە.

نەقىب:

شەۋ ئەگەر نەبوايە كەى دەستى دەدا وسلى حەبىب
خىرى تاعات و عىباداتىشى بەدۇو چەندانە شەو^(٦)

^١- دىوانى نەقىب، ل. ٤١.

^٢- دىوانى نەقىب، ل. ٤١.

^٣- دىوانى مەھۇمەنامە، ل. ٢٥٩.

^٤- دىوانى نەقىب، ل. ٤٢.

^٥- دىوانى مەھۇمەنامە، ل. ٢٦٠.

مهموی:

تئ بگه بوقچی به جانن طالیبی شهو عاشقان
نیوه شهو ببو و هعدد گاهی هاتنی جانانه شهو^(۱)
له هردوو نیوه به یته کدا دولبه، به شهو بتو لای دلدار به رئی ده کوئی دولبه ریش
خوایه و دلدار پیغمه مبه (د. خ)، پووداواو کاتی ثروانیش شهوی میعراجه

* * *

نه قیب له غهزه لیکی تردا که و توتنه ژیر کاریگه ری غهزه لیکی مهموی که
به گشتی باسی ناله باری و که ج پهفتاری چه رخ و زهمانه ده کا که ناکه س له سر
شانوی ژیانه و ما قولانیش لیکه وتون.

له پووی پوخساره و هردوو غهزه لکه له سر یه ک کیشی عه رووزی عه ره بین
(مفاعین/۴)، له پووی سه رو اووه هردوو کیان دوا - سه رو ایان هه یه و به (ده دوئ
نه دوئ) کوتاییان دیت.

نه قیب و هستایانه سوو دی له غهزه لکه کی مهموی و هرگرت ووه و به زه قی هست
به چاولنیکه ری به که ناکریت، ئه گکر به وردی همندی به یته لی به راورد بکری ئه وا
ناراسته و خو جوره لیکچوونیک دیتنه به رچاو، بتو نمودن:

نه قیب:

ده بینم شاکه ئیستاکه له کونجی عه ز له تاماته
به کولئی جه هله و جاهیل له گه ل (أبن الحجر) نه دوئ^(۲)

^۱- دیوانی نه قیب، ل ۴۲.

^۲- دیوانی مهموی، ل ۲۵۹.

* - له حری هه زه حی هه شتی نه واوه.

^۳- دیوانی نه قیب، ل ۹۴.

محفوی:

ده بینم شیری شیر ئەفگەن دەلەك كەولى دەك، دەبىم
 بەكولى كلك وە پىوی لەگەل كەولى دەلەك دەدوى^(۱)
 زەمانەی سوقله پەرور وارپە واجى سوقله يى داوه
 كە دايى ئەودە مەسوئىرە لەگەل نان و نەك دەدوى^(۲)

بەيىھەكى (نهقىب) زياتر پەيوەندى لەگەل بەيتى يەكەمى مەحوى ھې
 ھەر دۈركىيان باسى بىن دەسەلاتتى پايدە بەرزاڭ دەكەن بەدەست ناكەسانەوە،
 لەگەل ئەمەش بەيتى دووهمى لە دوورپىانى ناكەس پەر زەھرىيە وە دەگەنە يەكتىر.

نهقىب:

عەجەب وەقتىكە خەلقى ھەر لە ئاشۇوب و زەرەر ئەدوى
 شەو و پۇڻ ھەر لە كىينە بوغۇز و ئىفساد و لەشپە ئەدوى^(۳)

محفوی:

پەكى تىدا پەقىب ئەو شۆخە كوشتنىمى كەلى پىرسى
 ئىرادەي كارى خىر ئەلبەتتە شەيتانى لەفەك دەدوى^(۴)
 ھەر دۇوو بەيىھەك بەگشتى باسى ئەو دەكەن كە خەلکى ئەو سەردەمە ھەر لە^١
 ئازاوه نانەوە دەگەرپىن و چاويان بەچاکە ھەلتايى.

* * *

^۱- دیوانى مەحوى، ل. ۳۱۲.^۲- سەرچاۋەي پىتشۇو، ل. ۳۱۴.^۳- دیوانى نەقىب، ل. ۹۴.^۴- دیوانى مەحوى، ل. ۳۱۴.

(نه قیب) له قهسیده یه کی (۵۴) به یتیدا چاوی له قهسیده بـحری نووری مـحـوـی کـرـدـتـهـوـهـوـ لـهـپـوـخـسـارـوـ نـاـوـهـرـؤـکـدـاـ پـیـتـیـ کـارـیـگـرـبـوـوهـ، لـهـلـایـهـنـیـ رـوـخـسـارـهـوـ لـهـسـهـرـ هـمـانـ کـیـشـ وـ وـسـهـروـایـ قـهـسـیدـهـکـیـ مـهـحـوـیـهـ، لـهـنـاـوـهـرـؤـکـیـشـ لـهـ (۱۴) بـهـیـتـ سـوـوـدـیـ لـهـ مـهـحـوـیـ وـهـرـگـرـتـوـوهـ، (نه قیب) هـرـ لـهـسـهـرـهـتـاـوـهـ چـاـوـ لـهـمـهـحـوـیـ دـهـکـاتـ بـهـ دـهـسـتـهـواـزـهـیـ (وصلی الله علی)

قهـسـیدـهـکـیـ دـهـبـارـیـتـنـتـهـوـهـ:

(نه قیب):

(وصلی الله علی) زاتن که قورئانی ثهنا خوانه
له جومله موعجیزاتی ثه و هل نایاتی سوبحانه^(۱)
مهـحـوـیـ:

(وصلی الله علی) ثه و حـزـرـهـتـهـ سـاـحـیـبـ کـهـمـالـاتـ
کـهـ ثـعـلاـ مـوـعـجـیـزـهـیـ، قـورـبـانـیـ بـمـ منـ، نـوـوـرـیـ قـورـئـانـ^(۲)
لـهـهـرـبـوـ بـهـیـتـکـانـدـاـ کـوـمـهـلـنـ وـشـهـ دـوـوـبـارـهـ بـوـونـتـهـوـهـ (وصلی الله علی، قورئان
موـعـجـیـزـهـ)، سـهـرـهـرـایـ ثـمـهـشـ قـورـئـانـ وـهـکـوـ پـهـرـ جـوـیـکـیـ پـیـغـمـبـرـ (دـ. خـ) نـیـشـانـ
درـاوـهـ.

نه قیب:

شـهـهـنـشـاهـیـ سـهـرـیـ (لـیـ معـ اللهـ) وـاسـیـتـهـیـ ئـیـمـکـانـ
پـهـسوـولـیـ ئـینـسـ وـ جـانـهـ، ئـونـسـیـ جـانـهـ بـهـ حـرـیـ ئـیـحـسـانـهـ^(۳)

^۱- دیوانی نه قیب، ل ۵۲.

^۲- دیوانی مـحـوـیـ، ل ۴۱۹.

^۳- دیوانی نه قیب، ل ۵۲.

محوی:

که وقتی ئال و يارانی له خدمەتیا دەبن وەك رفچ

حەياتە، نورى چاوە، نۇنسى جانە، مەحضى ئىحسانە^(۱)

لەھەردوو بەيتكەدا بەشىوه يەكى شايىان ستايىشى پېغەمبەر (د. خ) كراوهە
كۆمەلتى نەدگارى نايابى بۇ نۇوسراوه، لەپوخساردا (نۇنسى جانە) دووبارە
بۇتكەوە (ئىحسانە) سەرەپاي دووبارە بۇونەوەي بۇوهتە سەروايەر دەردوو
بەيتكە، بەيتكەي ئەقىب ئاستى ھونەرى خۆى ون نەكىردوو و شىوازو
داراشتنيكى پەتۋى ھەي.

نەقىب:

شەوى مىعراجى وەك سوبىسى ھيدايەت پاك و نورانى

شەوى بۇو تاقىيامەت سەد ھەزاران پۇڭىز قوريانە^(۲)

محوی:

لەزەرفى يەك نەفسدا شەو ھەزار ئەندەر ھەزاران سال

زىاتر بالكى پى تەي كات و پىجىمعت كامەر ئەۋانە^(۳)

لەھەردووكىيان ئاماژە بە پېرىزى شەوى مىعراج كراوهە ئەو شەۋە خىنۇ بەراتى
بەقدە ھەزاران ھەزار شەو ھەي، ئاستى ھونەرىي بەيتكەي ئەقىب لە مەحوی
كەمتر نىيە، خۆ ئەگەر سەرەتا بە (صلى الله علی) دەستى پىتنەكىرىدایو لەسەر
ھەمان كىش و سەروا نەبوايە ھەست بەوه نەدەكرا كە لەزىز كارىگەرىي مەحوی
دايە.

¹- ديوانى مەحوى، ل ۵۴.

²- ديوانى نەقىب، ل ۵۴.

³- ديوانى مەحوى، ل ۴۲۵.

نه قیب:

له سه ر به حسی (او آدنی) دا بلن چی به نده بی (آدنی)
گه یشته لامه کان و هاته وه جیتی خوی هر ئو ئانه^(۱)

مehوی:

عورووجی ئه جمهوری تا لامه کان و شه مسی جانانه^(۲)

زیاتر بـلکی پـئی تـهـی کـات و پـیـجـعـهـتـ کـاـ هـرـ ئـوـ ئـانـهـ^(۳)

عـجزـیـ بـهـیـتـهـ کـهـیـ نـقـیـبـ لـهـ گـهـلـ هـرـدوـ نـیـوـ بـهـیـتـهـ کـهـیـ مـهـوـیـ لـهـدوـ لـایـنـهـوـ
پـیـوـهـنـدارـهـ، يـهـکـمـ لـهـبارـهـیـ نـاـوـهـیـ کـهـ پـیـغـمـبـرـ (دـ. خـ) لـهـشـوـرـؤـبـینـهـ کـهـیـاـ
گـهـیـشـتـهـ ئـوـ دـیـوـ شـوـیـنـ (لامـکـانـ)، دـوـوـهـمـ گـهـشـتـهـ کـهـیـ نـقـدـ کـهـمـ پـیـچـوـوـ وـ یـهـکـسـهـرـ
کـهـپـایـهـوـ وـ وـشـهـیـ (ئـانـهـ) وـهـکـوـ سـهـرـواـ دـوـوـبـارـهـ بـقـتـهـوـهـ، دـاـپـشـتـهـ کـهـیـ نـقـیـبـ
کـوـرـدانـهـ تـرـهـوـ دـهـلـنـ (هـاتـهـوـ جـیـتـیـ خـوـیـ هـرـ ئـوـ ئـانـهـ) بـهـلـامـ مـهـوـیـ دـهـلـنـ
(رـیـجـعـهـتـ کـاـمـهـرـ ئـوـ ئـانـهـ).

نه قیب:

هـزارـ ئـنـدـهـرـ هـزارـ ئـسـارـوـ ئـاسـارـیـ کـراـ تـهـ عـلـیـمـ
لـهـ پـهـنـجـاـ نـوـیـزـهـوـ بـقـیـ هـاتـهـ سـهـرـ ئـمـ پـیـنجـ فـهـرـانـهـ^(۴)

مehوی:

لـهـظـهـ رـفـیـ یـهـکـ نـهـفـهـ سـداـ شـهـوـ هـزارـ ئـنـدـهـرـ هـزارـانـ سـالـ^(۵)

^۱- دیوانی نه قیب، ل. ۵۵.

^۲- دیوانی مه اوی، ل. ۴۲۵.

^۳- سـرـجـاـوـهـیـ پـیـشـوـوـ، ل. ۴۳۵.

^۴- دیوانی نه قیب، ل. ۵۵.

^۵- دیوانی مه اوی، ل. ۴۲۵.

لەپووی واتاوه لەيەكتى ناچن، تەنبا لىكچۇن لەدووبارە كردىنەوهى (ھەزار ئەندەر ھەزار).^۱

نهقىب:

بەچاوى سەر خوداي بىنى بەبى تاشبيھو كەيفىت
قسەى فەرمۇو لەگەلىا نەك بە حەرف و صەوتى خۆمانە^(۱)

مەحوى:

بەچاوى سەر خودا بىنە، بەچاوى دل خودا زانە^(۲)

نهقىب ھەمان بىرۈكەي مەحوى دووبارە كرىۋىتەوە كە خوا بىنېنە بەچاوى سەر،
مەحوى زۇو دەيپىتەوە و پىن لە نەزانى خۆى دەنلى و ھەر ھىننە دەزانى كە
پىغەمبەر (د. خ) بەچاوى ئاسايى خواي دىتۇوه، بەلام نەقىب زىاتر جۇرى
بىنېنە كە پۇون دەكانتووھ كەبىن لىكچۇن و چۆنپىتى بۇوه.

ئەم مەسەلەي بىنېنى خوايە كىشەي زقد لەسەرە، ئایا خوا لەم جىهانە يالەو
جىهان دەبىنرى؟ بەپىن بۆچۈونى قورئان خوا لەم جىهانە بەچاوى ئاسايى
نابىنرى ((لاتدرک) الابصار وهو يدرك الابصار)^(۳). ھەروەھا لە قورئاندا ھاتۇوه
كە لەپۇنى دوامايىدا پىاو چاکان خوا دەبىنن ((وجوه يومئذ ناضرة الى ربها
ناظرة))^(۴)، كەچى مەحوى و نەقىب لەو باوهەن كە پىغەمبەر (د. خ) لەشەو
رۇپىنەكەيدا خواي دىتۇوه، چونكە كارەكە خۆى لەخۆيدا پەرجۇوه، كەواتە
دىتنەكەش جۇره پەرجۇنike. نابىن ئەوهش لەياد بىھىن كە ھەندى لەو باوهەن

^۱- دىوانى نەقىب، ل.

^۲- دىوانى مەحوى، ل ۴۲۷

^۳- الانعام، ل ۱۰۲

^۴- القىامى، ل ۲۲

به هیچ شیوه‌ی خوا به چاوی ئاسایی نابینری، چونکه له شیوه‌ی نیبه (لیس
کمثله شن) ^(۱).

نه قیب:

چ به حریتکی عه میقه کوللى به حری تیا کوله و حهیران

چ به حسیتکی ده قیقه خاریجی ته فسیرو تیبیانه ^(۲)

مه حوى:

به (ما فيها) یوه هه رچی هه یه عیلمی کوره‌ی تو چارخ

به قهتریکی بزانه، دیده‌که م، له و به حری عه ممانه ^(۳)

نه قیب باسی شه و پوینه که ده کاکه ده ریایه‌کی بی پایانه و که س ناتوانی بگاته
ناخی، به لام مه حوى له باره‌ی ده ریای ده زانسته خوابیه و ده دوی که فیری
پیغه‌مبهر (د. خ) کرا، به م پیته به یته کان یه کده گرنده و.

سهره‌رای ئەمەش بە یته کای نه قیب له لایه‌کی تر په یوه‌ندی بە م بە یته
خواره‌هی مه حوى هه یه:

که هه سیریکی عه قلی کول تیا کول ما یه وه (بالکل)

که هه سیریکی صه د عاریف تیامه دهوش و حهیرانه ^(۴)

لیزه‌دا نه قیب وشهی (کول، حهیران) لی و هرگرتووه و - واتاکه‌شیان
له یه کتره‌وه نزیکه که سه‌رسورمانه له و شه و پوینه.

^۱- الشوراء، ل ۱۱.

^۲- دیوانی نه قیب، ل ۵۶.

^۳- دیوانی مه حوى، ل ۴۳۷.

^۴- دیوانی پیشتو، ل ۴۵۲.

نەقىب:

سەر ئەنگوشتىكى ئىعجازى يەدى بەيضاى تىيا دەرجه
بەتە حقيق ذكرى فەضلى ئەولە (وانشق ال) نومايانه^(۱)

مەحوى:

يەدى بەيضا چىيە، هەر تاقە ئەنگوشتىكى چەند ئىعجا
زى لى ظاھير بۇوه، هەرىك وەكۈ ماھىن كە تابانە
نىشارەرى يەك سەر ئەنگوشتى، مەھى لەو دۈورەوە شەقىرىد
ھەر ئەو ئەنگوشتە بۇو دەتوت فوارەرى ناۋىي حەيوانە^(۲)
لە بۇوي پوخسارەوە چەند وشەين دوو بارەن (سەر ئەنگوشت، يەدى بەيضا،
ئىعجاز، شەقبۇونى مانگ، ظاھير، نومايان)، لە بۇوي واتاوه ھەر دۇوكىيان باسى
پەرچوپىكى حەزىزەتى موساساو حەزەتى مەھمەد (د. خ) دەكەن (يەدى بەيضا،
شەقبۇونى مانگ)، ھەر دۇوكىيان پەرچوپەكى حەزىزەتى موساسايان پىن نىزمىرە
لەھى پىغەمبەرى ئىسلام و پېيان وايە ھەر ئەنگوشتىكى لە ئاستى (يەدى
بېچا) يە، چۈنكە پەرچوپەكى موساسا ھەر ئەو بۇو كە دەستى لە باخەلى
دەنا سېپى دەبۇو و تىشكى دەدایەوە، بەلام پەنجەي پىغەمبەر ھەم مانگى
شەقىرىد و ھەم بۇوه تافگى ئاوا.

نەقىب:

لە وەسفى گەودەيى شاھى روسول كول ماوه عەقى كول
ج سىپىكە كە فيكىرى بىكىرى (عارف) تىتىا ھەراسانە^(۳)

¹- دىوانى نەقىب، ل ۵۷.

²- دىوانى مەحوى، ل ۴۴۱.

³- دىوانى نەقىب، ل ۵۸.

مهموی:

که هر سیرتکی عهقلی کول تیا کول مایهوه (بالکل)
که هر سیرتکی صهد عاریف تیا مدهوش و حهیرانه^(۱)

له م دوو بیتهدا نهم وشانه لیکچون (عهقلی کول، کول مایهوه، سیرتکی، عارف، حهیران، هراسان)، له اتاشدا یهک دهگرنوه و باسی گهورهی خودی پیغامبر (د. خ) دهکن و نهوه دهدرکنن که زاناو عاریفه کان له مهزنی نه و زاتهدا سه رسامن، نهمهش نهوه دهسه لمیتن که قهسیده کهی نه قیب تاراده یهکی نقد که و ترته زیر کارتیکردنی قهسیده کهی مهمویهوه.

نهقیب:

له نه سبیحی حاصا و ره قصی شهجه ره م جوملهی نیعجاز
نه گار شهرحی بکا شاریح ده بیته سه د کوتوبخانه^(۲)

مهموی:

به نه مری یائیشارهی به س دره ختی ریشهدا به سترو
له رهگ دهربیت و بیته خدمتی ره قسانه ره قسانه^(۳)

له دهستیدا که به رده ورده دهستی کرده ته سبیحات
چووه سئ دهستی کاو هر جوشی بوو (سبحان سبحان)^(۴).

نهم بیتهی نه قیب باسی دوو په جووی پیغامبر (د. خ) دهکات که ته سبیحاتی به ردو سه ماکردنی داره، نهم دووانهش له دوو بیته کهی مهمویدا

^۱- دیوانی مهموی، ل ۴۵۲.

^۲- دیوانی نهقیب، ل ۵۸.

^۳- دیوانی مهموی، ل ۴۴۷.

^۴- سه رجاوهی پیشوو، ل ۴۴۸.

هن. هرچنده نه قیب له زیر کاریگه ریی مه حویدا ئاماره‌ی بهم دوو په پجووه کردووه، به لام سه رکه وتنی له وهدایه که به نیو بهیت مه بهسته‌کهی گه یاندووه، کچی مه حوی به دوو بهیت ده ری بپیوه. ئه مه له پیوی واتاوه، به لام له پیوی رو خساره‌وه ئم وشانه دوو باره‌ن (تەسییح، حەصا، رەقصى شەجه).

نه قیب:

فەقەط (لولاك) كافى و وافييە بۇ هەرچى (موئمن) بىن
(لعمك) هەم (عفى الله عنك) شافى ئەھلى ئىزدغانە^(۱)

مه حوي:

كەسىن ئايى (عفى الله عنك) مە حضى دلنى وايى بىن
(معاذ الله) دلى ئە و پەنچە كىرىن عەينى خوسرانە^(۲)
تەنيا ئايى تى (عفى الله عنك) دووباره بۆتەوه، له پیوی واتاشه‌وه هەردوو بەيىه کە يەكە گىرنەوه و دلنى وايى خوا بۇ پىتەمبەر نىشان دەدهن.

نه قیب:

نەوهندەئ تېڭىي شتۇرم من لە كەل بى دېقەتى خۆما
كە شەمعى جەمعى ئەملاكە، ضيابى چاوى پەسۇولانە^(۳)

مه حوي:

نەوهندەئ لىتەزانم بەم نەزانىي خۆمەوه (مه حوي)
بە چاوى سەر خودا بىنە، بە چاوى دل خودا زانە^(۴)

^۱- دیوانى نه قیب، ل. ۵۸.

^۲- دیوانى مه حوي، ل. ۴۴۶.

^۳- دیوانى نه قیب، ل. ۶۰.

^۴- دیوانى مه حوي، ل. ۴۳۷.

نیوہ به یتی یه که می نه قیب به گشتی دووباره کردنه وهی نیوہ به یتی یه که می مه حویبه و هردووکیان دهسته و هستانن به رامبه ر مه زنی پیغمه بری نیسلام، هردوو (عجن) ه کانیش ستایشی ثؤون به لام هریه ک به جوری بقی چوروه.

نه قیب:

فیدای چوار باری چاکی بم که شمعی مه جمه عی دین
ئه بیو به کرو عومه ر عوسمان و حه یده ر شیری یه زدانه^(۱)

مه حوی:

خودا ئه م ئائیه لائق به بیو به کرو عومه ر دیوه
که ئه وه ل پانی یو، پانی شه ره فیا به به (لوکان) ه
له بـعـدـی ئه دووه عوشـانـی (ذـیـالـنـورـینـ) و (ذـوـالـاتـوـانـ)
علـیـ شـاهـیـ وـیـلـیـهـتـ، بـابـیـ عـیـلـ وـ شـیرـیـ یـهـ زـدانـهـ^(۲)

به یتـهـ کـیـ نـهـ قـیـبـ وـ هـرـدوـوـ بـهـ یـتـهـ کـیـ مـهـ حـوـیـ نـاوـیـ خـلـیـفـهـ کـانـیـ رـاشـیدـینـ دـینـنـ،
نه قیب توانيوتی به کورتی له نیو به یتدا کزیان کاته وه سره رای ئه مهش (شیری
یه زدانه) و هرگزی و بیکاته سه روای به یتـهـ کـیـ وـ هـکـوـ مـهـ حـوـیـ، به لام مه حوی
به دوور و دریزی ناویانی هیناوه و سئ (اقتباس) ای له ئایهـتـ وـ حـدـیـسـ
و هرگرتـوـهـ وـ ئـامـاـزـهـیـ پـیـبـیـانـ کـرـدوـوـهـ: لـهـ بـهـ یـتـیـ یـهـ کـیـ مـهـ حـوـیـ (ئـهـ وـهـ لـ پـانـیـ یـوـ)
ئـامـاـزـهـیـ بـهـ ئـایـهـتـیـ (ئـانـیـ اـنـثـنـیـ اـذـهـمـاـ فـیـ الـفـارـ...)^(۳)، (لوکان). ئـامـاـزـهـیـ بـهـ

۱- دیوانی نه قیب، ل ۶۱.

۲- دیوانی مه حوی، ل ۴۲۹.

۳- التوبه، ل ۴۰.

فهرموده‌ی پیغامبر (د. خ) (لوکان بعدی نبی لکان عمر)^(۱)، هروه‌ها (بابی عیلم) ظامزه‌یه بهم فهرموده‌یه پیغامبر (د. خ) که ده فرمومت (أنا مدینة العلم و على بابها)^(۲).

نه قیب:

لە سەر ئال و صەحابى و تا بىعىينا تا دەكەن ئىنىشاد
و (صلى الله علی) ذاتى كە قورئانى ثەنَا خوانە^(۳)

مەحوى:

بىبارى يارهېبى هەر لە حۆظە صەد لەك بارشى پەھمەت
لە سەر ئەو، هەم لە سەر ئەو جەمعى ئال و صەحب و يارانە^(۴)
نه قیب لە كۆتايىي قەسىدەكەيدا وەك مەحوى داواي پەھمەتى خوا دەكا لە سەر
خاچو خىزان و يارانى پیغامبر (د. خ)، هەروه‌ها چۈن مەحوى بەيتى سەرەتاو
كۆتايىي قەسىدەكەى، يەكە نەقىببىش چاچى لە كەردىتەوە و بەيتى سەرەتاو
كۆتايىي قەسىدەكەى هەمان شتە، ئەمەش زىاتر بۇچۇنەكان دەسەلمىتى كە
نه قیب لە زېزىر سايىھى قەسىدە (بەحرى نورى) مەحوى قەسىدەكەى خۆى
مۇنۇوه‌تەوە، بەلام كەسىتىي خۆى ون نەكەردووه خودان شىواز و دارپشتى
خۆيەتى.

* * *

^۱- فيض القدير، الجزء الخامس، المعاوي، ص ۲۲۵.

^۲- التاج الجامع للحصول في أحاديث الرسول، ج ۲، ص ۲۲۷.

^۳- ديوانى نەقىب، ل ۶۶.

^۴- ديوانى مەحوى، ل ۴۰۹.

(نهقیب) سهره رای نهودی شوین پیشی قهسیده‌ی (به‌حری نوری) مه‌حوبی
مه‌لگرتووه و لچوارده به‌یندا چاوی لیکردزته‌وه، له قهسیده‌یه کی تری (۶۶)
به‌یندا که لچوارچتیوه بیروباوه‌ر (عقائد) دیت و دهچنی هندی کاریگه‌ری
قهسیده‌ی (عقد العقائد)ی مه‌حوبی له‌سره‌و له (۱۰) به‌یندا تارمایی
قهسیده‌که‌ی مه‌حوبی پیوه دیاره، به‌لام نه‌مجاره‌یان له‌سر همان کیشی
مه‌حوبی نبیه و سهرواکه‌شی مه‌سته‌وییه، نه‌مه‌ش به‌یته لیکچووه‌کانن:

نهقیب:

وهره عامی بزانه خودا قه‌دیمه
صفاتی سه‌بعه بتو نه موسته‌دیمه
حه‌یاته، سه‌معه، عیلمه هم کلامه
به‌صد قودره‌ت نیراده به‌و ته‌مامه^(۱).

مه‌حوبی:

کاسنی پرسی نه و صفاته، بلن تقو: حه‌یات و عیلم
سمع و به‌صه‌ر، نیراده و قودره‌ت، کلام دان^(۲).

نه‌ست حافت سیفه‌تی که له‌دوو به‌یته که‌دا هن سیفه‌ته همیشه‌یه کانی خوان و
له کتیبه‌کانی عه‌قائد دا ناماژه‌یان پن کراوه بربتین له ((زیان، زانی، بیستن،
بینین، ویستن توانا، گوتن))^(۳)، بابه‌ت کانی عه‌قائد هه‌ر کاسنی باسیان بکات له‌م
چوارچتیوه‌یه ده‌رناجنی و جوره لیکچوونی به‌دی ده‌کری، به‌لام له‌بر نه‌هودی
نهقیب به ناشکرا کاریگه‌ری قهسیده‌ی (به‌حری نوری) مه‌حوبی له‌سره، بتویه
مه‌ست به‌وه ده‌کری که له م قهسیده‌یه‌ش نه‌م کاریگه‌ریه‌ی له‌سر بیت.

^۱- دیوانی نهقیب، ل ۱۱۱.

^۲- دیوانی مه‌حوبی، ل ۳۷۱.

^۳- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ط ۱، محمد احمد العدوى، مصر ۱۹۴۷، ص ۵۴.

ئم سیفه تانه له چند با گتیکی تری نه قبیدا دووباره بونه توه و هروه کله مه حويش هر بهم شیوه يه، به لای ئیمه و پیویست ناکات ئامازه يان پن بکهين چونکه جوره دریزدا دریبه که.

نه قبیب:

مهلايك حقه مخلوق لنه نورون
لنه مری طاعه تی خوا بن فتووین
کوتوب حقن فهقت نه شریفی قورئان که هات کردی نه سخی حوكمی هه موan^(۱).

مه حوى:

وهک واجیه به ذات و صیفاتی خواهی قین
باوه پ ده بنی بیتی به مهلايك، به مورسنه لین
حق بون و هم به حق بوجه دین و کيتابیان
همر یهک هتا زه مانی به کتیکی دواترین^(۲)

مه ردووکيان دواي باوه رهيتان به فريشت و پيغامبره کانی خوا ده کن و ئه وه
پوون ده کنه وه که قورئان دوا په يامي خواهی و مه حوى به وشهی (دواترين)
ئامازه به پیغامبری ئسلام ده کا، هر چنده له دواي ئم بهيته به ناشكرا به
(احمد - محمد) ناوي ده هيتني.

نه قبیب:

عه زينى من که عيسا ديته خوارى
به ئينجىلى نيءه هېچ ئيعتبارى
به شەرعى نه حمەدى ئو ديته پووی کار ده کا قەتلی نه صاراو جوو به يەك جار
موحەممەد خاتەمى پيغامبرانه
ھەموو دينى به تال بولو چوو به تالان^(۳).

۱- ديواني نه قبیب، ل ۱۱۶.

۲- ديواني مه حوى، ل ۳۷۹.

مَحْوِيٌّ :

عیسا که دیته خواره وه بُو کوشتنی جه جال
خُوی و ئەوانەی تابیعی ئەوبن، موحەممەدین
سەرداری ئەنبیا يە به کول، خاتەمی رو سول
صاحب لیوايە، پیشپەوه، پۆزى و پەسىن^(۱).

بەیتە کان بەگشتى لەماندا ھاویەشن (ھاتنە خواره وھی عیسا لە ئاسمان، کار
کردنى عیسا بە قورئان، موحەممەد (د. خ) دوامىن پېغەمبەرە، بەتالبۇونى
ئاینە کانى تر).

ھەروەھا لەم غەزەلەش (نهقىب) بەگشتى لەچوار چىتوھى قەسىدە بىروايىھەكەی
مَحْوِيٌّ دايىو لەچەند بەيتنى كاريگەرىيەكە بەرچاودەكەۋى، بُو نمۇونە:
نهقىب:

نەجىسم و و نەجەو ھەرە نە عەرەض نە (متى) و (أين)
نە (كيف) و (كم) و مۇلۇك، نەفيعلە نە (انفعال)^(۲)

مَحْوِيٌّ :

ذاتى خودا نەجەو ھەر و جىسمە، نەكولل و بەعضا
بىچۈن و بىچىگۈونە، مونەزەھە لە ئەين و ئان^(۳).

غەزەلەكەی نەقىب كە لە باپەتى عەقايدە ھەرچەندە لەپۇرى واتاوه ھەندى
پەيوەندىيى بە قەسىدەي (عقد العقائد)ي مَحْوِيٌّ ھەيە و ھەمان سىفەتكانى

^۱- دیوانى نەقىب، ل ۱۱۸.

^۲- دیوانى مَحْوِيٌّ، ل ۲۸۰.

^۳- دیوانى نەقىب، ل ۱۲۲.

^۴- دیوانى مَحْوِيٌّ، ل ۲۷۵.

خودی خوا دووباره دهکاتهوه، بهلام لهسر همان بهحری عهروزی نبیه. لهم
دوو بـهـیـتـهـداـ کـوـمـهـلـنـ وـشـهـوـ زـارـاـوـهـ دـوـوـبـارـهـ دـهـبـنـهـوـهـ لـهـاـنـهـشـ (جـیـسـ، جـهـوـهـرـ،
مـهـتاـ، ئـانـ، ئـینـ، كـهـیـفـ، چـگـونـهـ)، كـهـواـ بـوـوـ نـهـقـیـبـ وـ مـهـحـوـیـ لـهـسـرـ بـیـرـوـبـاـوـهـ پـرـیـ
نهـهـلـیـ سـوـنـتـهـ وـ جـهـمـاعـهـتـنـ وـ دـوـوـنـ لـهـبـاـوـهـ پـرـیـ (مجـسـمـهـ وـ مشـبـهـ)ـ کـانـ.

نهـقـیـبـ:

کـولـ ماـوـهـ عـهـقـلـیـ کـولـ لـهـ دـهـرـکـیـ حـهـقـیـقـهـتـیـ
(۱) وـاجـیـبـ وـ جـوـوـدـیـیـهـ کـهـ نـهـبـوـنـیـ بـوـوـهـ مـهـحـالـ

مـهـحـوـیـ:

کـهـ هـهـرـ سـیـرـیـکـیـ عـهـقـلـیـ کـولـ، تـیـاـ کـولـ مـایـهـوـهـ (بالـکـلـ)
(۲) وـاجـیـبـ بـهـزـاتـهـ، بـوـونـ وـ وجـوـوـدـیـ لـهـخـوـوـهـیـ

سـهـدـرـیـ بـهـیـتـهـکـهـیـ نـهـقـیـبـ لـهـگـهـلـ نـیـوـهـ بـهـیـتـیـ بـهـکـهـمـیـ مـهـحـوـیـ يـهـکـ دـهـگـرـیـتـهـوـهـ،
چـونـکـهـ لـهـهـرـ دـوـوـکـیـانـ عـهـقـلـیـ کـولـ (العقل الفعال) لـهـ دـهـرـکـیـ نـهـیـنـیـهـ خـوـایـهـ کـانـ
کـولـنـ، وـشـهـیـ (کـولـ، عـهـقـلـیـ کـولـ) لـیـکـچـوـنـ، دـوـوـ نـیـوـهـ بـهـیـتـهـکـهـیـ تـرـیـشـ باـسـیـ
پـیـوـیـسـتـیـیـ بـوـنـیـ خـواـ دـهـکـنـ وـ نـهـبـوـنـیـ لـهـ تـوـانـاـ دـانـیـیـهـ.

نهـقـیـبـ:

مـهـصـوـوـفـهـ ژـاتـیـ ژـوـ بـهـحـیـاتـ وـ بـهـعـلـیـمـ وـ سـهـمـعـ
(۴) قـوـدـرـهـتـ، بـهـصـهـرـ، نـیـرـادـهـ، کـهـلـامـیـشـ بـهـبـنـ جـیدـالـ

^۱- دـیـوـانـیـ نـهـقـیـبـ، لـ ۱۲۳.

^۲- دـیـوـانـیـ مـهـحـوـیـ، لـ ۴۵۲.

^۳- دـیـوـانـیـ مـهـحـوـیـ، لـ ۳۷۰.

^۴- دـیـوـانـیـ نـهـقـیـبـ، لـ ۱۲۴.

محوی:

کاسنی پرسی نه و صیفات، بلن تو حیات و عیلم

سنه مع و به صدر، نیراده و قودرهت، کلام دان^(۱)

نه قیب له ل ۱۱۱ همان نه و سیفه تانه دووباره کردته وه لگه ل محوی

به رامبر کراون، بقیه دووباره ناکرینه وه.

نه قیب:

حادیث هر به عاقلی نیمه يه، ذاتی خودا قدیم

حادیث لگه ل قدیم، نیمه تی تاقهت و مهجال^(۲)

محوی:

و وقت و زهمان و حال و جیههت حاجیش همرو

خالیق قدیمه نلبهه، موسته غنیمه لهوان^(۳)

هردو بیته که له و دهدوین که خوا همیشه بی و هتا هتاییه و (حادث و

قدیم) دوو شتی جودان.

نه قیب:

هر به مهیوه هزار زوبان و به هر زوبان

هریه ک به صدد هزار گفت بیته سه ره قال^(۴)

^۱- دیوانی محوی، ل ۲۷۱.

^۲- دیوانی نه قیب، ل ۱۲۴.

^۳- دیوانی محوی، ل ۲۷۴.

^۴- دیوانی نه قیب، ل ۱۲۵.

مەحوی:

دەبىن ھەرمۇز زوبانى، ھەر زوبانى داستانى بىن
بىكم نەختى بەيانى ناكەسىي خۆ بەزوبانانە^(۱)

ھەردۇو بەيتىكە لەوهدا يەك دەگىرنەوە كە دەبىن ھەر مويىكى لەشيان زمانىتىكى
پېۋەبىن و ھەر زمانى داستانى بىگىرتىتەوە لەدىيارىكىرىنى ناكەسىي خۆيان و
سۈپاسكىرىنى خودا، دواى ئەوهى چەند غەزەل و قەسىدە يەكى نەقىب لەگەل
مەحوی بەرامبەرى كىران، ئىستاش دوو تاكە بەيت دەخرىتە پۇو كە پەيوەندىييان
بەيكىترەوە ھەيە:

نەقىب:

مەلىن نەحمداد شەھىدى عەشقى، حەققى، ھەروه كە منصۇور
لە ئىقلىمى ھەوادا بەرھەوا سەردارو سەردارم^(۲)

مەحوی:

لە نولكەي عىشقەدا بىن چۈونە سەردار
بە ئاسانى مەزانە بۇونە سەردار^(۳)
با حەقىشى بىن لەبۇ منصۇور (أنا الحق) حەق نىيە^(۴)

نەقىب وەكى مەحوى باسى عەشقى ھەلاج دەكاو بەحەقى دەزانى و دەلىن
(حەقى ھەروه كە منصۇور)، نەمەش ھەمان گوتهى مەحوبييە كە دەلىن (باھەقى
بىن لەبۇ منصۇور)، جىڭە لەمەش وەكى مەحوى (سەردارو سەردار) دووبارە

¹- دىوانى مەحوى، ل. ٤٥٧.

²- دىوانى نەقىب، ل. ٢٨.

³- دىوانى مەحوى، ل. ١١٩.

⁴- سەرچاوهى پىتشۇ، ل. ١١٩.

ده کاته وه، که یه که میان به واتای له سیداره دانه و دووه میان مازنیه له لایه ن خواوه.

نه قیب:

هارچی به ختنیکی بوو یاری حه قیقی گرت و حه حق ویستی
منی غه فله ت زده هیشتا له یاریدام و بی یارم^(۱)

مه حوى:

ئه جهل دهورم دهدا حاضریه، وادهی دهورو ته سلیمه
منی غه فله ت زده هیشتا خه ریکی مه سنه لهی دهورم^(۲)

عه جزی به یته کهی نه قیب به گشتنی دوباره کردن وهی عه جزی به یته کهی
مه حوى و (منی غه فله ت زده هیشتا) هیچ گزنانیکی بونه کردووه و اتاكه شى
ئوه ده گه یه نی که له بار خافله تی خوی به جیهان وه ئاگای له قیامه تی براوه و
له جیهان ویستی دایه.

به مجرره کوتایی بهم بهرام به ریکردن هینراوه کومه لئی لایه نی لیکچون له نیوانی
نه قیب و مه حوى ده ستنيشان کران، نه قیب له ههندی شویندا له مه حوى کورتبر
تر بووه و تاراده یهک له دار پشتني به یته کاندا سه رکه وتنی به ده ستھیناوه.

۱- دیوانی نه قیب، ل. ۲۸

۲- دیوانی مه حوى، ل. ۲۲۰

بەشى دووەم

حەمدى و مەحوي:

حەمدى لەچىنى سىتىيەمى شاعىرانى قوتا باخانەي بابانەو خاوهەن شىۋازىتكى چپو
پېر لە دارپشتىنە ھونەرىيە كانىدا ھاوتاي كەمە، بەلام نابى ئەمەش پاشتكۈنى
بخەين كە ھەمو شاعىرئى كەم تازۇرى كارىگەرى شاعىرانى ترى بەسەرەوھىي،
حەمدىش وەكى ئەو شاعىرانە بە (كوردى و نالى و مەحوي) كارىگەربۇوه
ئەمەشى لە چوارىنەكدا ئاماژە پىتىركدووه و اى بۆچۇوه كە مەحوي خەرمانى
شىعىرى كوردىيى تالانكىردووه و دەيىھە كى داوهەتە حەمدى - وەك دەلى:

خەرمانى لەفظى كوردى، كوردى كە كردى پىوان

نالى كە نالى كاسەيەكى دا بە ئەو لىوان
تاراجىكىرد كە مەحويي فەندى بە لوطفى خۆى
عوشرييشى دا بە حەمدى و تى بىبەرە دىوان^(۱)

جىڭە لەم چوارىنەيە حەمدى دوو پىنج خىشتەكى لەسەر غەزەلىتكى مەحوي
نووسىيەو ئەمەش بەلگەيەكى ترە كە حەمدى يەكتىكە لە قوتا بىبىه بلىمەتە كانى
شىۋازى شىعىرى مەحوي. لەپىدا جۇونەوھىيەكى ئاسايىي دىوانى حەمدى
دەركەوت كە لەدوو غەزەلى (شەو و رۇڭ) و پىنج شوپىنى تر كارتىكىردىنى
مەحوبىيان پىتوھ ديارە، بەلام تەوهەرى لىتكۈلىنەوە كە لەسەر دوو غەزەلەكەپەو
ئەوانىتىريش بەكورتى ئاماژەيان بقۇ دەكىرى.

واidiarە و شەھى (رۇڭ و شەو) لاي مەحوي و نەقىب و حەمدى پۇلى خۇيان
ھەبۇوه، بۆيە وابەچاك دەزانىرى پىتىناسەي ئەم دوو وشەيە بخىتىپەپوو.

^(۱) دىوانى حەمدى، خەزىنەدار، ل. ۱۳۷.

بقد:

جگه له کاته فیزیاوبیه که، به دوا داهاتنی نورد پیشی ده گووتری بقد، هروهها
رقدی په یمان و ئله است و نه زه لیشی پیشی ده گووتری، به لای هندی له سو فیبیه کان
رقد پینچ جوری هه يه:

۱- رقدی ونبوو (مفقود): رقدی جیهانه که دهروا و له دوای خوی په شیمانی به جن
دیلئ.

۲- رقدی ناماده ببوو (مشهود): ئه و رقده يه که تییدای، ئه گه کاری چاکی تیدا
بکری و به همل و هربگیری نهوا به غه نیمهت له قله لم ده دری.

۳- رقدی داهاتوو (مورود): رقدی به یانیبه و نابق دلی خوتی تیدا به ند بکهیت و
کاتی خوت به ئومیدی ئه و له کیس بدھی، چونکه سبھینی هیشتا نه هاتووه و
له دهست نییه.

۴- رقدی به لیندراو (موعد): به و رقده ده گووتری که ته من به ره و کوتایی ده چى
و گیان ده کاته قورگ و ئاوی که سه ر له چاو ده و هستی و رو خسار زه رد
هه لدھ گه بی.

۵- رقدی دریزکراو (ممدوح): رقدی به پابونه و هیه که هموو مرؤشی تیدا
کو ده کریتھ و ده کریتھ دووچین: پاک و ناپاک^(۱).

شهو:

هانتنی شهو له فرهنه نگی شاعیران هینمای خه و ترس و ته نیایی و نامؤبی و
مردنی پویشتنیشی ژیان و هیوا و به ختیاری به^(۲).

لای عاریفه کانیش جاری جیهانی غه بیه و جاری جیهانی جه به روتھ (سنوری
نیوان جیهانی هه ستی و ناهه ستی)، هروهها به بنه چهی شته کان و شهوى

^۱- فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، ص ۴۲۱ - ۴۲۲.

^۲- عزف على وتر النص الشعري، ص ۲۹.

مرؤفی ده‌گوتری، تاریکیی له‌گینه‌کانه (ممکنات) چونکه له‌گینه‌کان سیب‌رن و ده‌رکه‌وتنه‌ی زندیی حه‌قن، مه‌بهست له‌شوه‌ی روناک خودی خواه، چونکه خوا بئ‌ره‌نگه و به‌شهو چویتراوه^(۱).

دوای ئوه‌ی هه‌ندی له‌واتاکانی رقذ و شه‌ومان بق ئاشکرا بوب، ئیستا دیینه سه‌ر خالی مه‌بهست که کاریگه‌ریی مه‌حويیه به‌سه‌ر حه‌مدی شاعیردا.

غه‌زه‌لی رقذ:

گار سه‌یری هه‌ردوو غه‌زه‌لی مه‌حوى و حه‌مدی بکری، دیار ده‌که‌وئی که هه‌ردووکیان ستایشی رقذ ده‌کهن و مه‌زنییه‌که‌ی ده‌ستنیشان ده‌کهن، هه‌زوه‌ها ئاشکرا ده‌بئ که غه‌زه‌لله‌که‌ی حه‌مدی کاریگه‌ریی غه‌زه‌لله‌که‌ی مه‌حويی پیوه‌یه له‌دوو لایه‌نه‌وه:

۱- لایه‌نى روخسار: هه‌ردوو غه‌زه‌لله‌که له‌سه‌ر عه‌روزى عه‌ره‌بین و له‌به‌حرى ره‌مه‌لى هه‌شت هه‌نگاویی مه‌قسوروئن، هه‌زوه‌ها دوا سه‌ر وايان (رقذ) و پیش سه‌روایان مورفیمی (أنه).

۲- لایه‌نى تاوه‌پوک: حه‌مدی و مه‌حوى له‌شیعره‌کانیاندا به‌دوای ياریکه‌وه ویلن و به‌ره‌به‌ره ئوینه‌که‌یان به‌ره و قوولایی ده‌چیت و له‌ناکاو به‌ره و خوش‌ویستیی پیغامبر (د. خ) ده‌گوازیتته‌وه. ياره‌که‌ی حه‌مدی خوش‌ویستیکیتی که له شاری (کویت) به‌ند بوبه*. به‌لام ياره‌که‌ی مه‌حوى پیغامبره (د. خ)، ئوه‌ی زیاتر کاریگه‌ریکه ده‌سەلمىن ئوه‌یه که مه‌حوى ئو غه‌زه‌لله‌ی که له‌سه‌ر (رقذ) و هك بلیئى دوو پارچه‌یه و له‌پارچه‌ی يه‌که‌مدا رقذ عاشقه و پیغامبر (د. خ) مه‌عشوقه، دواي ئم پارچه‌یه دیتته سه‌ر شه‌وی میعراج، حه‌مدیش به‌هه‌مان شیوه غه‌زه‌لله‌که‌ی دوو به‌شهو به‌شی يه‌که‌می له‌سه‌ر خوش‌ویسته به‌ندکراوه‌که‌ی کویتته و ئویتری باسی میعراجه.

۱- فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، ص. ۴۹۷.

به م پیشه هردوو پارچه کهی مهحوی له چوارچیوهی عهشقیکی سوْفیانه دایه و
ئوهی حه مدی پارچهی دوروه می سهربه شیعری ئائینیه.

ئیستاش وا ئاماژه به لایه نه لیکچووه کانیان ده کری:

حه مدی:

من له پن که وتم له دوروی نه و ماھه جا توبهی نه وه
کائیناتی پشکنیوه، ویل و سهربه که ردانه رقذ^(۱)

مهحوی:

نه لبته مه جنوونی رقذی روومه تی له بیلایه که

موتنه صیل شام و سهحر که وتوته ئه شاخانه رقذ^(۲)

نه و رقذهی حه مدی باسی ده کا، رقذیکی ئاماذهیه چونکه شاعیبو رقذ
هردووکیان بدوابی یار داویلن، به لام رقذه کهی مهحوی رقذیکی ئاماذهو
نه زهله بیه چونکه ته نیا رقذ عاشقه و بدوابی یاردا ویله.

له هردوو بیته که دا رقذ بدوابی بینینی یاردا ویله و له گه پانیدا بهو کیوانه وه
شەکەت ببوه و گردوونی پشکنیوه، جا ده بین نه و له بیلایه کى بى که رقذ
که وتوته ئه وینیه وه؟

حه مدی:

گه ره ئومیدی ویصالی شامی زولقى توتتی
سهربه کەل ده رنایه نن، هر نایه وئی نه و مانه رقذ^(۳)

* - وا پىتەچىن مەبەستى شىخ مەحمودى حەفيد بىت.

^۱ - ديوانى حه مدی، خەزنه دار، ل ۲۹.

^۲ - ديوانى مهحوی، مودەرسى، ل ۱۲۸.

^۳ - ديوانى حه مدی ، ل ۲۹.

محتوی:

رعنوتی دی له و رقذه وه گه رقذه سه رگه ردانه رقذ

که بیه نیواره وه کو من نیشی قورپیتوانه رقذ^(۱)

حه مدی له رقذی ناماده دایه، به لام محتوی له رقذی نه زهل دایه و که مینکیش
به ره و رقذی ناماده هنگاو دهنی. هردوو به یته که باسی جوانی روی یاری
ده کن که رقذیش گیرودهی نه و جوانیبه بورو و له داخاندا خه ریکی قورپیتوانه و
گه له به ریینینی روی نه و یاره نه بن جارتیکی تر سه ره رنهاهینی.

حه مدی:

نه شهودی میعراجه فه خری نه نبیا ده عوهت کرا

تاقه نانی بیو خرایه سه رده می نه و خوانه رقذ^(۲)

محتوی:

شه شهودی میعراجی شاهی نه نبیا بنی واده بنی

بی پرسنی به لکی سو جدهی بیو بیا هر ئانه پقذ^(۳)

حه مدی و محتوی هردوو کیان له شهودی ونبیو دان و یادی میعراج ده کنه وه،
نه شهودی که پیغمه بر (د. خ) بیو ناسمان ده عوهت کرایه سفرهی خوابی،
داهینانی حه مدی له و دایه که رقذی کرد وه ته ناتیک و له سه ره نه و سفرهی بهی
دانواهه، لیکچونه که ش له به رخپی و زهردی و گه مریبیه، هه رچه نده حه مدی
وه کو محتوی باسی کپتوشی رقذی نه کرد وه، به لام له زیره وه دانانی رقذ وه کو

^۱- دیوانی محتوی، ل ۱۲۷.

^۲- دیوانی حه مدی، ل ۳۰.

^۳- دیوانی محتوی، ل ۱۴۰.

نانی له سه ر سفره جوره کپنوشی ده گه یه نی که له سه ر پوو بکه وی، ئه و کاته سفره که ده بیتہ به رمال.

حەمدی:

ئەو شەوه ئەو ئىختىرامە تا حەشر نابىتە وە
گەر دەگىرى بىكەنە قوربانى ئەو قوربانە رۆز^(۱)

مەحوي:

من فیداي ئەو زاتە بىم، بەو، ئەو شەوه بۇو بەم شەوه
تا قىامەت هەر حاسەد بايەو شكتە و شانە رۆز^(۲)

ھەر دووكىيان باسى پلەو پايەى ئەو شەوه مازنە دەكەن و ئىرەبىي پى دەبن و
ئەو بۇون دەكەن وە كە رۇشىش ئىرەبىي بەو شەوه دەبا، حەمدى زياتر لە
گەورەبىي ئەو شەوه دەكۆلىتە وە داواي ئەو دەكا گەر رۆز بگىرى ئەوا بىكەنە
قۇربانىي ئەو شەوه، جا لىرە و شەى قوربانى تۈزىكۈونە وەش دەگىرىتە وە كە لە
(قرب) دەهاتووه.

غەزەلى شەو:

ھەروەها لەھەر دوو غەزەلە كەي مەحوي و حەمدى كە لە سەز شەۋيان نۇرسىيە
لىتكچۈن بەدى دەكىرى و بەگشتى ھەر دووكىيان باسى شەقەندىبى شەو دەكەن و
فەزلى بەسەر رۆزدا دەدەن، لە بەر ئەوهى نەيتىيەكانى خۆشەويىستى ھەر
لە شەودا بە دىيار دەكەۋى سەرەپاي ئەمەش بەرات و شەوى قەدر و مىعراج ھەر لە
شەودا رووپيان داوه و ياد دەكىرىتە وە.

¹- ديوانى حەمدى، ل. ۳۱.

²- ديوانى مەحوي، ل. ۱۴۱.

سەرەرای واتای گشتی غەزەلەكان لەروخسارىشدا پېتىك دەچن و ھەردىووكيان
لەسەر بەحرى عەرۇنى رەمەلى ھەشت ھەنگاوىي مەقسۇرىن و دوا سەر. وايان
وشەی (شەو) و پېش سەر وايان بە (انه) كۆتايىي ھاتوووه. بەلام لەپۇرى واتاوه
جىگە لەويىكچۈونى واتا گشتىبىكەي ھەست دەكىرى كە ئەم بەيتانەي خوارەوهى
حەمدى كارىگەزىي بەيتە كانى مەحوبىيان پېتىوھ دىيارە.

حەمدى:

كىرەتەيىدىن دەنیا كە ھەر عەيىبە ئەبىن داپقۇشىنى
پەردەتىكى مۇختەصار خاصى بەسەر دادانە شەو^(۱)

مەحوى:

ئەو سىيارقىزىي منە پۇشىيوبىيە عەيىبى كەسان

ئاشكارە سەترى ئەحوالى گونەھكارانە شەو^(۲)

ھەردوو شەوەكان لەخانەي شەۋى مرۇقى دان و باسى كاتى جىهانى ھەستى
دەكەن، حەمدى و مەحوى لەوە دەدويىن كە شەو تاوانى گۇناھباران دادەپقۇشى،
لەلائى حەمدى پەردەيەكى بەسەرا دادەدا، بەلام مەحوى زىاتر قوقۇل بۇتۇوه و
رەشىي شەو بەجوانى و رەسەنى دادەنلى، چونكە بۇتە پەردەيەك و تاوانبارانى
لىتوھ دىyar نابىن، ئەم سىفەتەي شەو ئاماژەيە بەم ئايەتە پېرىزە (وجعلنا الليل
لباسا)^(۳) لېرەدا (لباس) جۆرە داپقۇشىنىكە.

حەمدى:

بىن سەرو سامان عەجب دەريايىكى قەترانە شەو

¹- ديوانى حەمدى، ل ۱۰۳.

²- ديوانى مەحوى، ل ۲۵۷.

³- التبا، ۱۰.

رقدی پهشین روزه خیکی موده‌تی هیجرانه شو^(۱)

مَحْوَى:

فِرْقَهْتِي رُوزَهْ دَهْ رووْنِي كَرَدَهْ دَاعِيَكِي سِيَا

وَهَكْ مَنْيِي سَهْ دَازَهْ دَهْ ثَاتَهْ شَزَدَهْ هِيَجَرَانَه شَهْو^(۲)

هَرَدَوْ شَاعِيرَ لَهْ باسَكَرَدَنِي شَهْوَيِي مَرْقَشِي دَانَ، لَهَهَرَدَوْ بَهَيَّتَهَ كَهْ شَهْوَهَ دَلَخِي
دوُورَكَهَ وَتَنَهَوَهَ يَارِي رَهَشْ هَلَكَهَ پَاوَهَ وَ يَارَهَ كَهَشْ يَا رُوزَهْ يَا رُوزَهْ نَاسَاهِي
لَهْ جَوَانِيدَهَ، حَمَدَيِي هَرَ تَهْنِيَا نَاؤَهَرَوَكَهَ كَهَيِي نَوْبَارَهَ نَهَكَرَوَتَهَهَ بَهَلَكَو
لَهْ رَوْخَسَارِيشَ پَيَّيِي كَارِيَگَهَهَوَهَ هَمَانَ سَهْرَوَهَوَهَ پَيَّشَ سَهْرَوَيِي نَهَوَيِي هَيَنَأَوَهَتَهَوَهَ
كَهَ (هِيَجَرَانَه شَهْوَهَ). مَحْوَى هَنَگَارَيِي لَهَهَ حَمَدَيِي زَيَاتَرَ رَوْيَشَتَوَهَهَوَهَ شَهْوَيِي
بَهْ خَوَيِي چَوَانَدَوَهَهَ كَهَ لَهَداخِي يَارِي نَاكَرَيِي دَوَورَيِي سَوْنَاتَانَدَوَيَّتَيِي.

حَمَدَيِي:

هَرَ شَهْوَيِي مَيَعَرَاجَهَ تَهْنِيَا كَائِنَيَّاتَهَ قِيمَهَتَيِي

(لَيلَهَ الْقَدْرِ)يِي مَوْقَابِيلَ صَهَدَهَ زَارَ رُوزَانَه شَهْو^(۳)

مَحْوَى:

هَيَنَدَهَ صَاحِيبَ سَيِّرَهَ مَيَعَرَاجَ وَ شَهْوَيِي قَهَدَرَوَ بَهَرَاتَ

(خَاصَهَ جَاتَيِي ئَهْوَنَ وَ موْمَتَازَهَ بَهَمَ ئَهْ سَرَارَانَه شَهْو^(۴)

^۱- دِیوانِی حَمَدَیِي، ل ۳۱.

^۲- دِیوانِی مَحْوَى ، ل ۲۵۸.

^۳- دِیوانِی حَمَدَیِي ، ل ۲۲.

^۴- دِیوانِی مَحْوَى، ل ۲۵۹.

دیسان شوه‌کان مرؤفین، هردووکیان باسی نه و رازو نهیتیانه دهکن که
لهشونی قه‌درو می‌عراجدا پهیدابونه، هردوو به‌یته‌کان له ناستی هونه‌ریدا وهکو
یه‌کن و هر هینده‌یه حه‌مدی بیزکه‌که‌ی له مه‌حوى وه‌رگرتووه.

حه‌مدی:

حه‌مدی لاده له حیسابه کافیبه بز تیگه بیبوو
چونکه روزی روشنی نه‌هلی دل و رهندانه شه‌و^(۱)

مه‌حوى:

شه‌و، که‌سی پرسی له خو ده‌رخستنی په‌روانه شه‌و
نه‌و وتنی: ناتیگه‌یشتتوو ته‌جره‌بهی هردانه شه‌و^(۲)

نه‌مجاره شوه‌کان شه‌وی جه‌بروتون و له‌سنوری نیوان جیهانی هستی و
ناهه‌ستی دان، هردووکیان له‌وه ده‌دوین که‌وا مرؤفی دانا تیده‌گا که شه‌و کاتی
تاقیکردن‌وهی هردانی خوایه و له‌شودا خو ده‌رده‌خن وهک په‌روانه که
له‌پیتناوی عه‌شقدا خوی ده‌سووتینی.

هرچه‌نده به‌یته‌که‌ی حه‌مدی ناستی هونه‌ری نرم نییه، به‌لام هیشتا ناگاته
مه‌حوى که نقد شاعیرانه دایه‌لۆگیکی له‌نیوان دوو که‌سی داناو نادانا
درستکردووه له‌باره‌ی خو ده‌رخستنی په‌روانه له شه‌ودا.

ئا لیره له‌چوارچیوهی (شه‌و و رفذ) که‌ی حه‌مدی و مه‌حوى کولراوه‌ته‌وه و
لاینه لیکچووه کان دیاری کراون، ئیستاش بره‌و چه‌ند به‌یتیکی همه جوئی تر
هه‌نگاو ده‌نری که به ئاشکرا کاریگه‌ریی مه‌حوى پیوه دیاره له‌سر به‌یته‌کانی
حه‌مدیدا به‌یته‌کانیش نه‌مانه‌ی خواره‌وهن:

^۱- دیوانی حه‌مدی، جه‌مال محمد ده‌مین، ل. ۷۸.

^۲- دیوانی مه‌حوى، ل. ۲۵۶.

حمدی:

له مه صافی عه شقهدا عاشق ده بی، بین سه رکه وی
داری مه نصوروه به حق کن همه بین سه رکه وی^(۱)

مه حوى:

همه بیه گر عیشقی سه رکاری له سه رتا
بکه مه شقی له وانه چونه سه رکار^(۲)

مه ردو به بیته کان له چوار چیو یه ک ده خولیته و هو ئوه نیشان دده دهن که عاشقی
پاسته قینه ده بی و هکو هه للاج به سه رکاره دا هه لگه بی بۆ ئوهی ببیته سه ر
دارو مه ردی خودا، حمدی به ئاشکرا ناوی هه للاج دینی، به لام مه حوى ئاماژه
پی ده کات، که واته به بیته که هه حوى چپتره.

حمدی:

بۆ عه دوو بر قی هه ناسه و به ردی ناله م کافی بیه
حه رگاه و نسله حه و نوظم و سوپاهم بۆ چی بیه^(۳)

مه حوى:

له پاداشتی قسی سه رکاره هه ئاهو هه ناسی گرم
کاسین شیتانا به ردم تیگری من به رقی تئی ده گه م^(۴)
ئه م به بیته حمدی به ئاشکرا کاریگه ریی مه حوى به سه رکه و هو نه بتوانیوه
له رو خساریش خۆی لی لابدا و ئه م وشانه هاویه شن (برق، هه ناسه، به رد)
له روی واتاوه ش هه مان واتای به بیته که هه حوى دووباره کرد و ته وه، به لام هه

^۱- دیوانی حمدی، ل ۲۷۷.

^۲- دیوانی مه حوى، ل ۱۱۹.

^۳- دیوانی حمدی، ل ۳۵۷.

^۴- دیوانی مه حوى، ل ۲۱۹.

بەيىتەكەی مەحوى لە لوتكەی ھونەريدايە و بەيىتەكەی حەمدى لەچاو ئەم كز دەنۋىيىنى.

حەمدى:

ھزار بانگى بەناھەقدا موئەذىن باقىيەتىشتا
كە مەنسۇرۇش بەسەر دارا ئەكەن بىدا بەحق بانگى^(۱)

مەحوى:

بەحق هەر حق، بەناھەق ناھەق وتۇوه لەرۇزى بۇوم
وەكۆ مەنسۇر ئەگەر بىشىمكۈتن ناكەم لە حق لادەم^(۲)

ھەردو بەيىتەكە لەتەورىكىدا دىن و دەچن و لەحق و ناھەق دەدويىن و ئاماژە
بە (أنا الحق) كەي ھەللاج دەكەن كە لايىن حقە. سەرەپاي واتاكەي لەرۇوى
پوخسارىش ئەم وشانە لىتكچۈون (حق، مەنسۇر، كوشتن)، بەيىتەكەي حەمدى
لەوهى مەحوى چىرتەرە ئەوه پۇون دەكاھوھ كە بانگدەر ھزار بانگى بەناھەق
داوه و كەچى ھىشتا زىندۇوه، بەلام ئەگەر ھەللاج جارى بەحق گوتەكەي
بەسەر زاردا بىن لەدار دەدرى.

حەمدى:

چ پەروامەكە مەحرۇومم لەچاو داغىيىكى دل بەسمە
كەواكىب بالەگەر دوونا نەمىتىنى خۆ كەبۇو مەوجۇود^(۳)

مەحوى:

خۇدا بىدا بەرەحمەت داغى دل چاوى دلە (مەحوى)
بەگىرىيە چاۋ ئەگەرچۈو، شىك دەبەم چاۋىتىكى بىناتر^(۴)

^۱- دىوانى حەمدى ، ل ۳۶۸.

^۲- دىوانى مەحوى، ل ۹۲۷.

^۳- دىوانى حەمدى، ل ۲۴۵.

حمدی و محوی پرونی دهکنه‌وه که نگهار چاوی سه راه‌پیتناوی عشق سؤمایی داهات گرنگ نبیه و مرج نهوه‌یه چاوی دل ساغ بین به ناگری عشق داخ کرابین، حمدی به وشهی (خور) ئاماژه به چاوی دل دهکاو مه‌حويش دووجار بقی چووه، جاری پاسته‌خو و جاری به‌بیزه‌ی (چاویکی بیتان). که‌واته لیره (چاویکی بیتان) به رامبه‌ر (خور) له حمدیدا، سه‌ره‌پای واتاکه‌ی نه‌م وشانه دوبیاره بونه‌ته‌وه (چاو، داغی دل، بین چاوی).

حمدی:

به‌ده‌عوای نه‌صل و فه‌صل ئیکمالی نوچسان عهینی نوچسانه
که داعی شوبه‌یه فاضیل نه‌بن گهر نوطه‌یی نه‌فضل^(۱)

محوی:

فه‌ضیله‌ی نه‌صل و فه‌صل ئینسانی پئن نابن به‌صاحب فه‌صل
که تو کوسه‌ی، به‌توقی مامه‌ریشی باب و باپیرت^(۲)

بیزکه‌ی بیته‌که‌ی حمدی هر همان بیزکه‌ی مه‌حويیه و هردووکیان داواری نه‌وه دهکن که کس به باب و باپیری خوی نه‌نازی و مهد نه‌وه‌یه به کرده‌وه‌ی خوی بناری و خوی پینگکه‌یه‌نی، سه‌ره‌پای ناوه‌بیک له‌بیوی پوخساریش نه‌م چهند وشهی لینکچون (نه‌صل، فه‌صل، فه‌ضل)، له‌بیوی هونه‌ریبیه‌وه بیته‌که‌ی مه‌حوي بالا تره و عه‌جزه‌که‌ی له که‌لتوره‌وه و هرگیراوه (به نیشه به‌پیش نبیه)، مه‌حوي زیاتر دهوله‌مندی کردوه‌وه و ئیستا له‌سر زارانه.

^۱- دیوانی مه‌حوي، ل ۱۲۷.

^۲- دیوانی حمدی، ل ۲۹۹.

^۳- دیوانی مه‌حوي، ل ۶۷.

نەنجامەگان

- لەنکولر لە لەنکولینەوە کەيدا گەيشتە ئەم ئەنجامانەئى خوارەوە:
- ۱- نەقىب لە ھەندى لە غەزەل و قەسىدە كانىدا لەپۇرى روخسارو ناوه رۆكەوە لاسايىكىرنەوەي مەحوي كىرىتتەوە بەنۇرى ھەمان كىش و سەرواي بەكارھەنناوه، بەلام لە قەسىدە باوهرىسى كەيدا (عاقاند) تەمنيا بە ناوه رۆكى قەسىدەي (عقد العقائد)ي مەحوي كارىكەر بۇوه.
  - ۲- نەقىب ھېتىنەي حەمدى لە لاسايىكىرنەوەي مەحويدا سەركەوتتو نەبووه و پەلەيمەك لەو تىزمەت بۇوه.
  - ۳- حەمدى زىاتر كارىكەرىسى دوو غەزەلەكەي مەحوي لەسەرە كە كۆتايىان بە (شەو - رۇڭ) دئى، ئەمەش لەپۇرى روخسارو ناوه رۆكەوە يە.
  - ۴- حەمدى و مەحوي بەدوايى يارىتكەوە وىتىن و بەره بەرە ئەۋىينەكەيان قولۇ دەبىتتەوە بەرە و خۇشەويسىتىي پېتەمبەر (د. خ) دەچىت.
  - ۵- غەزەلەكە مەحوي كە لەسەر (رۇڭ) دەدوو بەش خۇى نىشان دەدا، لە يەكەمدا رۇڭ عاشق و پېتەمبەر (د. خ) مەعشۇوقە، لە دۈرۈم دىتتە سەر شەوى مىعراج، حەمدىش غەزەلەكەي دوو بەشەو يەكەملى كەملى لەسەر يارە بەندىكراوەكەيەتى و ئەۋىتىي وەكۈ مەحوي لەسەر شەوى مىعراجە.
  - ۶- هەردۇو بەشى غەزەلەكەي مەحوي لەچوارچىبۇھى عەشقىكى سۆفييانە دايە، بەلام حەمدى بۇ ئەمە نەچۈوه.
  - ۷- لە غەزەلى (رۇڭ) دا حەمدى و مەحوي باسى رۇڭ ئامادەو (مشھور) و نبويان (مفقود) كەرددۇوە، سەرەپاي ئەمەش مەحوي بەرە و رۇڭ ئەزەللىش چۈوه.
  - ۸- حەمدى و مەحوي لە غەزەلى (شەو) دا ئامازە بەشەوى مەرۆقى و شەوى جەبە رووت دەكەن.

سەرچاوهكان

كوردىيەكان:

- ١- دىوانى سەيد ئەجمەدى نەقىب، چ١، لىتكۈلىنەوهى مەممۇد ئەجمەد، چاپخانەي تۈرىشاد، بەغدا ١٩٨٥.
- ٢- دىوانى حەمدى، چ١، جەمال مەممۇد دەمین، چاپخانەي ئۆفسىتى سەركەوتىن، سليمانى، ١٩٨٤.
- ٣- دىوانى حەمدى، نامەي خانەي گەلەۋىز، سليمانى، ١٩٥٧.
- ٤- دىوانى مەحوى، چ٢، مەلا عەبدول كەرىمى مودەپىس، چاپخانەي ئۆفسىتى حىسام، بەغدا، ١٩٨٤.

عەرەبىيەكان:

- ١- التاج الجامع للالصول في احاديث الرسول، ط٤، ج٢، الشیخ منصور على ناصيف، دار الفكر - بيروت ١٩٧٥.
- ٢- الشرح الجديد لجوهرة التوحيد، ط١، محمد احمد العدوى، مصر ١٩٤٧.
- ٣- عزف على وتر النص الشعري، د. عمر محمد الطالب، منشورات اتحاد كتاب العرب دمشق ٢٠٠٠ م.
- ٤- فيض القدير شرح الجامع الصغير، ط١، ج١، عبد الرؤوف المناوى، مطبعة مصطفى محمد - مصر ١٩٣٨.

فارسىيەكان:

- ١- فرهنگ اصطلاحات و تعبيرات عرفانى، چاپ چهارم، دكتىر سيد جعفر سجادى، چاپ افسىت گاشن، ١٣٧٨.

نامویی له شیعره کانی مه حوى دا

پیشنهاد

نامویی راستیه که له گهله په یدابوونی مرؤقدا سهري هه لداوه ، هه رله و کاتهی گیان له ئاستانهی بەرزى خۆی دابەزى و تىكەلی جيھانی ناسوت بۇو هەستى بە نامویی كردو بە ئاواتوه بۇو بەرهە جيھانی بالای خۆی هەلکشىتەوه .

ئالىرەدا مرؤفە چەندىن رېگايى گرتەبەر ، يەكىن لوانە گۈشەگىرى و دوورە پەرىزى بۇولە واقىعى ژيانى سەردەمى خۆى و ھەندىكىش رېبانى سوقيانە يان گرتەبەر لەھەولۇ و كۆششى ئەۋەدا بۇون كە بەرىنگەي بىنگەردى دەروونىيەوه بىنەو بارگەيان لە جيھانى ھەستى تىك نىن و لە جيھانى فريشته كان دايىخەن .

مرؤفى سوقى بەپىنى سروشتى خۆى لە كۆمەلگا كەي نامویي ، چونكە بۇچۇونى ئەو خەلگانى دىكە لە زۇر بەي خالەكاندا يەك ناگىرنەوە و لە گەل دەرىوبەر ناگونجىن . خۆ بە تايىبەتى ئەگەر ئەو مرؤفە سوقىي شاعير بىت ئوايە كجاري نامویيە كەي زەق دەبىتەوه .

(مه حوى) يەكىن كە لە شاعيرانەي كە بە زەقى ھەست بە نامویي دە كىزىت لە شیعره کانىدا ، نامویي بۇونە كەشى لە دەرىوانگە وە سەر هەلددە دات .

يەكەم / نامویيى كۆمەلایتى
دۇوەم / نامویيى سوقيانە

لەلایكى دىكە وە دە توانىن ناموې بۇونى كۆمەلایتى كەي بە سەرەتاي ناموې بۇونى سوقيانە كەي دابىتىن ، چونكە ھەمووسوقىيەك سەرەتا لە خۆى و لە كۆمەلگا ناموەتى . لە لايپەكانى داھاتۇردا ھەولۇ دە درىت كە بە پىنى نمۇونە شیعرىيەكانى بۇ چۈونە كان بىسەلمىتىن .

لیکولینه و هکه له دوو به ش پیکهاتووه :

بهشی یه که م: بریتی يه له لایه‌نی تیوری لیکولینه و هکه تبیدا باسی بنج و بنه و اتی روشه‌ی نامویی کراوه له زمانه‌کانی ثینگلیزی و عره‌بی و کوردیدا، پاشان باسی نامویی له نیسلامدا کراوه و نینجا جوره‌کانی نامویی سوّفیانه دهست نیشانکراوه .

بهشی دووه م: بریتیه له جوره‌کانی نامویی شیعره‌کانی مه‌حوى، بتو نعمونه ئامازه به نامویی کومه‌لایه‌تی و زمانی سوّفی و ناسینی سوّفیانه و زه‌مانی سوّفی کراوه .

له لیکولینه و هکه شدا پیازی شیکردن‌هه و میثروی به کارهینراوه . به میواي ئوهی لیکولینه و هکه سودیک ببه خشیت.

بهشی یه که م:

نامویی له رووی زمانه‌هه

زاراوه‌ی نامویی (الغرب) له زمانی عره‌بیدا به‌واتای (دووری، دوور) ^۱ دیت، هه‌رووه‌ها به‌واتای رویشنن یان دوورکه‌وتنه‌وه یاخود نه‌فی بونون له نیشتمان و کس و کارو هاوی ترازان دیت ^۲. وشهی (التغريب) دوورکه‌وتنه‌وه‌یه له ولات ^۳ یاخود دوورکه‌وتنه‌وه‌یه له وشاره‌ی که توانی تیدا کراوه ^۴.

له زمانی ثینگلیزیدا پنی ده‌گوتري (Alienation) و له سیفه‌تی (Alienate) ووه‌وه رگیراوه که به‌واتای ئاواره یان بینگانه‌دی، به‌لام فرمانی (Alienate)

^۱ العین، ۴/۱۱، ۴۱۰.

^۲ الغریب والحنین في شعر الفتوحات الاسلامية، ص ۵.

^۳ الصلاح، ص ۳۷۰.

^۴ الاغریاب في تراث صوفية الاسلام، ص ۱۱.

دوروکه و تنه و هولتک ترازان و هاویتی کومکردن، بهم پیش دهقی و هرگیرانی (Alienate) دورو خسته و هو لادان و نامؤییه له کومه لگادا.^۱

له زمانی کوردیدا و شهی نامؤیی بهرامبهر (الاغتراب) یان (الغربه) ای عمره بی و (Alienation) ای نینگلیزی به کار دنیت، نامؤیی پیچه وانهی دهسته مؤیه، که اته نهودی دهسته مونه بی به نامه داده نری و نه ماش له گه لمه استی زاراوه که ناگونجیت چونکه مرج نییه نهودی دهسته مونه بیت نامؤییت. بؤیه وا چاک ده زانری که وشهی (هاقیبوون) ای کرمانجیی ثوویوو له جیاتی نامؤیی بکار بھیندریت، وشهی (هاقی) به واتای : جیمانه و هه یان تیکه لنه بیون له گه لکومه ل دیت.^۲

واتا و ناواروکی نامؤیی (هاقیبوون) :

هرچه نده بیروکه ای نامؤیی له زیانی سه رده مدا باوه، به لام هیشتا له لیلی به ده ر نییه له برفه بؤچوون و واتا کهی، نه ماش بلاوتین واتا کانیتی:

۱. بی توانایی و خودانه دهست: به تاییه تی بؤ نه و کسهی وا هست ده کات که ده سه لاتی به سه رقه ده ریدا نییه.
۲. تینه گه بیشن و به هیچ نه زانینی زیان.
۳. رزگار بیون له پیسا گشتیه کانی کومه ل.
۴. نامؤیی پوشنبیری و دابران له به ها باوه کومه لایه کان.
۵. دابرانی کومه لایه تی.
۶. نامؤیی خودی و بی ده سه لاتی له سه رخود.^۳

میژووی زاراوه نامویی

له نووسینه فهلسه‌فی و لاموتیه کاندا چامان به رهگ و پیشه‌ی زاراوه‌ی نامویی دهکوئی به تایبه‌تی له سفری تهکوین و له قورئان که باسی کیشه‌ی نامویی بی مرؤه دهکات هارکه به هقی خواردنی بهره حرامه‌که له ناز و نیعمتی به هشت بی بهشبو.

هاروه‌ها له نووسینه کانی سوقرات و نهفلوتین و قدیس توگستین. نمازه بهم زاراوه‌یه کراوه و وانیشان دراوه که مرؤه بوزگار بونی له ساتمه کانی مملانی له‌گهان نهفسی خوی دهکات نه‌مهش له پیگه‌ی پهیوه‌ندیکردن و یه‌کبوونی له‌گهان بونه‌وهریکی بالادا.^۱

قدیس توگستین باوه‌پی به نامویی زه‌مانی ههیه و پیسی وایه که زه‌مان کیشه‌یه کی خودیبه نهک بابه‌تی، هاروه‌ها له و باوه‌پیه که مرؤه هست به نیستای دهکا و رابوردوو و داهاتوو نین. جگه له‌مهش لای وایه که مرؤه له شاری خوی نامویه و له شاری خودا هاوللاتیبه^۲. له فهلسه‌فهی نویدا هیکل ۱۷۷-۱۸۳ زاراوه‌ی نامویی به کار هینناوه و پیسی وایه که مرؤه له خودی خویدا نامویه^۳.

رهگوریشه‌ی نامویی له ئیسلامدا:

له و چرکه‌یه مرؤه دابه‌زیوه‌ته سه‌ر زه‌وی نهفسی لومه کار دهستی به سه‌ر داگرتیووه و هستی به نامویی کردیوه. گیان که له جیهانی لاهووت‌وه بهره و

^۱ سه‌رچاروه‌ی پیشبو، ۱۵

^۲ سه‌رچاروه‌ی پیشبو، ۳۶-۳۵

^۳ سه‌رچاروه‌ی پیشبو، ۳۹

ناسووتی مرؤفهات هستی به نامویی کرد و دابه زینیشی بتو سه رزه وی زیتر ناموییه کهی زهق کرده وه .

موسولمانه کان به گشتی توشی دوو جوره نامویی بون:

یه که م: هر که له مه ککه وه په راگه ندهی مه دینه بون وی هیز بون له ناو که سو کاری خویان هستیان به نامویی ده کرد به تایبه تی (اہل الصف) که له مزگه فتی پیغمه ر(ص) ده زیان .

دووهم: له کاتی خه ریک بونیان به فتح هستیان به نامویی کرد چونکه له که س و کاری خویان دا پرا بون^۱ .

له ئه نجامدا نامویی بوبه قوناغی له قوناغه کانی زوهد، زاهیده کان له و ناموییه دا زیان و چهشتیان.^۲

نامویی سو فیانه

سو فی که پیگهی پا کردن وهی ده رون ده گریته بهر ، مه بستی ئوهیه له و واقعه بترازی که لیی نامو بوبه و دهیه وی بگانه جیهانیکی نمودنی و په یوهندی له گهل خودا بیهستیت^۳ .
له لایه کی دیکه وه دهیه وی له جیهانی بالا نیزیک بیت وه - دوای ئوهی که به همی هلهی ئاده مه وه لیی دور خرابو ویه .

دیارده کانی نامویی سو فی

سو فیگه ری له ناو زانسته کانی دیکه دانامویه ، له پیبارو هوكارو ئه نجامدا نامویه ، که واته هه مموی ناموییه . گرینگترین دیارده کانی نامویی سو فی ئه مانه ن :-

^۱ الاغریب فی تراث صوفیة الاسلام ، ص ۵۷

^۲ سرجاوهی پتشوو ، ۶۱

^۳ سرجاوهی پتشوو ، ۶۴

۱. نامویی زمانی سوْفیانه (رمز) که له ناو ره‌هایی دا نقووم و فانی بوروه، ناتوانی ئوهی بؤی ده‌ردکه‌وئی ده‌بیرپریت ووه‌سفی بکات، له م باره‌یوه نئین عره‌بی ده‌لی: ((دووهم نیشانه له سه راستکوبی تاقیکردن‌وهی سوْفیانه لان بونه))^۱

قوشه‌یری له و باوه‌ریه که مه‌بست له به کارهیتانی زمانی ره‌مز لای سوْفیه‌کان دا پوشینی بیر و باوه‌پیانه بؤثوهی خه‌لکی بیگانه‌تی نه‌گهن و پهی به نهینیه‌کانیان نه‌بهن.^۲

۲. نامویی سوْفی له باری بی‌ئاگایی و شهته‌حده و تاقی کردن‌وهی گیانی سوْفی به دووقوناغ دا پهت ده‌بی که بربیتی به له ئاگایی و بی‌ئاگایی (الصحووالسکر)، حاله‌تی بی‌ئاگایی نه‌مانی (فناء) ته‌واو و حاله‌تی شهته‌حده، شهته‌ح له ئه‌نجامی ڙان و ثوری نه‌فسیی کاته‌کانی که‌شفی خواهی په‌یداده‌بی و ده‌که‌ویته سه‌زارو و هجد به سه‌ریدا زالبوروه.
به‌لام به‌ئاگایی ئه و کاتانه‌ی خواناسه‌که یه که له‌نیستیه وه به‌ره و هستی ده‌چیته وه.^۳

/۳ نامویونی ناسینی سوْفیانه :

ناسینی سوْفیانه‌ی پاسته قینه له پیگه‌ی چه‌شتن و فووی خواهی‌وه ده‌بی، سوْفیه‌کان پییان وايه ناسینی خواه بونه وه رانی دیکه شتیکه ده‌خربیتیه ده‌روونه وه . بابه‌تی ناسینی سوْفی خودی خواه سیفه‌ت و کرده وه کانیه‌تی، مه‌بستیشی خوش‌ویستی خواه و فه‌نابونه لیئی . هر له به‌ره مه‌شه ناسینی سوْفیانه له رهوی پرچگرام و ئامرازو بابه‌ت و مه‌بسته وه له ناسینه‌کانی دی

^۱ فصوص الحكم ابن العربي، تحقيق أبو العلى المعيقى، ص ١٨٦.

^۲ الرسالة الفضية، ج ۱، عبدالكريم الفضي، ص ٢٢٩.

^۳ سه‌رجاوه‌ی پتشوو، ٧٦

جودایه ، بؤیه ئەم ناسینه خۆی لە خویدا نامویی و لە پیش چاوان خۆ بە نامویی دەنويتنى^۱.

۴/ نامویی زەمانی سۆفی:

سۆفیە کان لایا ن وايە زەمان کاتىكى سەرمەدىيە، سۆفیي فانى لە تاقىكىرنە وە كەيدالە مەورانپى رەسمى زەمانە، سۆفیە کان باوەر بە دابەشکەرنى زەمان ناھىتنى و بە وەھمى دەزانن، ئەم بۇچۇونە سۆفيانە يە بۆ زەمان لە سەر بنەمای رەتكىرنە وە نىدى وجىاوازى بۇونە، ھەندى لە سۆفیە کان لەو باوەپەن كە دابەشکەرنى زەمان كۆسىپىكە لە پېش زانىنى يەكىتى لە بۇوندا.

سۆفی فانى لە رەھايىدا ئەگەر خودى لە چىللىكى مادده پاك نەكىرىدىتە وە ناگاتە ئەم پايدىيە و خود لەو بارەدا وە كۆ خودىكى رەھاى لىتى كە كۆتى كات و شوين سنورىدارى نەكىرىدى و ئەم مەقامە پەھى ويلايەت و كەرامەت و شتى لە پادەبەدەر لەو كاتەي سەرھەلەدەدا و سۆفی دەتوانى پەردەي كات و شوين بېھزىتى.

ئا ئەمە بەلكەيە لە سەر نامۇبۇونى زەمان لاي سۆفیە کان لە بۇوي چەمك و واتا و مەبەستە وە كات (الزمان) لە پوانىنى سۆفیە وە دەمە (الوقت) كە دەربىرى حاىى سۆفیە لە كاتى حال و پەيوەندى بە رابوردوو و ئايىندە وە نىيە كەواتە كات بە دوو واتا دىت :

۱. كاتى ئىستا كە مەبەست كاتى حالى سۆفیە .
۲. بە واتاي تاقىكىرنە وە سۆفی دىت كە حالى سۆفیە و سۆفيش لە حوكىمى كاتى خۆى دايە^۲ .

^۱ الاعتراب، ص ۷۹-۸۰.

^۲ الاعتراب الصوفى، ص ۸۱-۸۲.

^۳ خصائص التجربة الصوفية في الإسلام، د. ناظلة احمد، ص ۳۲۲

بیژه کانی کاتی میتافیزیکی ئەمانەن :-

۱. دەھر: لە بىرى سۆفيانە ناوى خودايە، دەھر كاتە لە جىهانى نزم و كات دەھرە لە جىهانى بالا(خوايى).
۲. ئەزەل: بەردەوامىي بۇونى خوايى نەگۆرە لە رابوردوودا و سەرهەتاي نىيە. ئەزەل بۇوه ناوى خواو (ازلىي) بۇوه سىفەتى خوا.
۳. ئەبەد: بەردەوامىي بۇونى خوايى نەگۆرە لە ئايىنە دا و بى كۆتايىه، (ابد، ابدىيە) سىفەتى خوان.
۴. سەرمەد: بۇونى خوايى كە سەرەتا و كۆتايىي نىيە پەيوەندى بە ئەزەل و ئەبەدەوە ھېيە ۱.

بیژه کانی زەمانى ئەنتقىلوجى (وجودىيە):

ئەم بىزىانە لە هىزى سۆفيدا بە واتاي زەمانى جىهان و زەمانى مرۆڤ دىت كە ئەمانەن:

۱. ھەنوكە(الآن): لە بىرى سۆفى دا بە واتاي (الوقت) دىت و پابەندە بە سۆفيي ستووردار (المتناهى) و خوداي بى سننور (الامتناهى)، ھەنوكەي سۆفى ئىستايىكى نامە مىشەيىھ و ھىننەدەي پى ناچى دەكە وىتە رابوردووه، بەلام ئەو ھەنوكەي كە پەيوەندى بە خواوه ھېيە ھەميشەيىھ لە بەر ھەميشەيىھ خوايەتى .
۲. ماوه(المده): بە واتاي بەردەوامى دى، ھەندى جار بە واتاي زەمانى رەھايە كە پەيوەندى بە جولانەوەوە نىيە، ھەندى جاريش بە واتاي زەمانى ھەستى دى كە پەيوەنددارە بە جولانەوەوە.

۳. دهم(الحین): به شتیکی دیاریکراوی زهمانه و پهیوهندیی به شتیکی دیاریکراوه وه هه به.
۴. کات(الوقت): بیزه به که له بیزه کانی زهمان، به کاتیکی سنتوردار ده گوتی و پهیوهنداره به شتیکی دیاریکراوه وه.^۱

بهشی دووهم:

نامویی له شیعره کوردیه کانی مه حویدا:

دوای ئه وهی له رووی لایه نی فرهنهنگی و لایه نی زاراوه بیه وه تیشك خرایه سر زاراوهی نامویی و میژزوی سرهه لدانی لیک درایه وه و ئینجا باسی ره گ و ریشهی نامویی له نیسلامدا کراو به پیی سروشتی لیکلینه وه که ئاوی له نامویی سووفیانه درایه وه و جوره کانی دهستنیشان کران و پی له سر نامویی زهمانی سووفی داگیراو به پیی هزری سووفیانه ئاماژه به لقه کانی کرا، ئینجا نورهی ئه وه هاتووه که به نموونهی شیعره کوردیه کانی مه حوى ئه م لایه نه تیورییه بسە لمیتری.

ھر به سروشت مرۆڤی سووفی ناموییه له دهورو بەرە کهی و ئه م ناموییه له ھەلس و کەوت و حالە کانی رەنگ ده داتە وه زمانی ده ربینی حالە کانی ده رونیشی تەم و مژایه و رەمزئاسایه و ناموییی پیوه دیاره:

^۱ خصائص التجربة الصوفية في الإسلام . ص ٣٢٨-٣٢٩

نامؤییس کومه لایه تیی:

(مهوی) وه کو شاعیرینکی سوْفی هست به نامؤیی ده کات و خوی به ته نیا
دیته به ر چاو و له گل هه لس و که وتی ده رویه ره که هه لنا کاو هه للاج ئاسا
هاواری لئی هه لساوه.

سرهه تا شاعیر مان له کزمه لگایه کی نامؤییو به زمانی شیعر گه لئی ره خنهی توند
و تیئی لیده گریت، ده توانی نامؤییه کومه لایه تییه کانی له م خالانه دا نیشان
بدریت:

۱- که مبوبونی و هفا و پیاوه تی له کزمه لگا:

مهوی پیئی وايه پیاوی راسته قینهی خوا له سه رزه وی به دهست ناکه وی و
ئه وهی تقوی پیاوه تی تیدا بیت یاوه کو هه للاج له سیداره دراوه ياخود زه نوون
ئاسا خراوهه زیندانه وه:

قاتی پیاوه له سه رزه، ده بینی مهنسور
به سه ری داره وه (ذالنون) له بن زینانا / ل ۲۴

بیگومان نه گهر ولاتی پیاوو پیاوه تی تیدا قات بیئه وه فاشی لی تچه نگ
ناکه وی وه کو عه نقا ده بیته شتیکی نه فسانه ئامیز:
مه سه لی عهد و و هفا و هک مه سه لی عه نقا به

پیاوه تی باسی له کن که س مه که ئاده م بووه قات / ل ۲۴

مهوی که ده بینی به لین و و هفا باریان کرد وو و تقد ستم باوه، هیچ چاری
نامیتني و په تا ده باته به ر خودا بق پاراستنی:
عهد و و هفا نه ماوه که جه ورو جه فایه باو

لهم عه سرو نه مله شه کوه نه بر تو (یا مغیث) / ل ۹۱

کە شاعیر ھىچ چارى نامىتى و مەيدانى ژيانى لى تەنگ دەبىت و شىرىينى ژيانى
لەبەر چاودەكەۋى تالىي شەربەتى مەدىنى لا شىرىنتەر دەبىت لە شەكراوى ژيان:
بەو ھەموو تالىيە و شەربەتى مەرك، ئەھلى حەيا
خۇش گەواراترە بۆى ئىستا لە شەكراوى حەيات / ل ٦٥

٢- بىـ منـتـى لـ جـيـهـانـ وـ پـلـ وـ پـايـهـكـى:

مەحوي لەم بەيتەدا زۇد بە راشكاوى رادەكەيەنلىكى كە كونجى گوشەكىرى زۇد لە¹
لا خۇشتەرە لە سەرائى مەيخانەكان، جا ئەگەر يەكىنەست بە نامۆيىنەكتە²
چۈن لە جيقاتى خواردىنەوهى مەبىسى سوور خوتىنى جەركى خۇرى فەردىكەوا لە³
جيقاتى مەيخانە و سوحبەتى مەيخانەيىهە كان كونجى گوشە كىرى ھەلەدەبىزىرت و
بە قەناعەتەوە پېشى قايلە:

خوتىنى جەركى و كونجى عوزلەت بەسمە بەش
بەرمەتبۇونى مەمى و مەيخانە بۆچ؟! / ل ٩٦

٣- بـ جـيـمانـ لـ گـەـلـ وـ يـارـانـ: مەحوي ھەر چەندە لەناو كۆمەلگادا ژياوه و
خەلۆھەكتىش نەبۇوه، بەلام خۇرى ھەربە تەنبا دەبىنلىكى و ھاودەمەكانى كۆچى
ھەقىان كەرىووه، بۆيە وەكىو دلرى سەركەل بە بايەكى كىز بەلادادى و ئاخرو
تۇخرى ژيانىيەتى:

بەجي ماوم لەگەل من حەسرەتا، مەكسىم لەسەر بايەك
بەجارى هازە بىتنم - مەحويما - وەك دارەكەى سەركەل / ل ٢١٠
دەررويەرەي مەحوي مۇنچەي دى و خەلەك بە ژمارە زۇن بەلام زۇرى زۇر، ھىتىنە
ناكەسن مەحوي ھىچ ئۇمىتىي پېيان نىيە و تەنبا پەنا دەباتە بەر خودا و ئەھى
ھەبى بەسىتى:

نائەھلىي ئەم ئەھالىيە مەعلۇومى من كە بۇ
شوڭرى خودا، خودا بەس، ئۇمىتىم ئەما بەكەس / ل ١٤٧

مه حوى لهم جييانه پان و بهرينه دا بسته خاكىك شك نابات که تييدا بجهويته وه چونکه نامؤييە کەي به جاري جوشى سەندووه و پىيى وايه ببابان تەنها جيى قەيسى تييدا دەبىتتە و كىيىش فەرھاد، بۆيە ئە و جيئىيە کە شك دەبات تەنها كورستانە و بەس:

مه گەر شارى عەددەم، جيىي واتيا سەرگەشتە بىم قاتە
بابان بەشى مەجنۇنە، خاصى كۆمكەن كېتە / ل ۲۹۱

نامؤييە زمانى سۆفى

لە بەرنەوهى سۆفييگەرى لە ئايىنە وەلقولاوه و ئايىنىش هەر لە سروشتى خۆيدا بە زمانى رەمز بەندە كانى خودا دەدوينى، بۆيە زمانى سۆفييش زىاتر بە ناخدا چووه چونکە ناخ و دەرۈون دەدوينى و لە چوارچىتوھىيە کى رەمزئامىز خۆى دەنوينى.

مه حوى لهم بەيتە دا ھەست بە نامؤييە کى قورس دەكىا و لەم جييانه فراوانە خۆى بە تەنبا دەبىتتى و واهەست دەكتات کە كەس لە زمانى ناگات، چونکە زمانە كەي زمانى سۆفييانە يە و دەرۈوبەرە كەشى نابەلەدن و لە زانستىي سۆفييانە بىي سەوادن. جگە لەمە ئەم بەيتە لە لايەكى دىكەوە ئاماژە يە بەوهى کە مەحوى بىي رابەرە و بە تەنبايە، چونکە لە سالى ۱۸۸۰ رابەرە كەي مەحوى (شىخ بەھائە دىن) دەمرى و تا مردى مەحوى بە بىي رابەر دەمەننەتە و بۆيە دەلى كەس لە زمان ناگات:

بىي كەس منم ، كەسى لە زوبانم بگا نېيە
ھەمدەم خودا نەناسن و دەم پەر لە ياخودا / ل ۲

هه میسان مه حوى به زمانیکی سۆفیانه و نامؤییه و باسی لایه‌نیکی فلسفه‌ی سۆفیگه‌ری ده کات که مه سله‌ی یه‌کیتی بونه، مه حوى جیهانی به تاریکی داناوه و دوایی به نور، له لایه‌کی دیکه بونه و هری به سیبه‌ر داناوه و داهینه‌ری به هه تاو. ئینجا بهو زمانه سۆفیانه‌یه ده‌ری ده خات که هه تا له تاو تاریکی بوندا خول بخواته‌و هه ته‌ریک و دوور ده بیت له نوری عه‌شقی راسته قیینه‌ی خوابی، لیزه‌دا ته‌ریکی جۆره نامؤیی بونیکی سۆفیانه‌ی شاعیره:

تا ظولمه‌تی وجوده، ته‌ریکی له نوری عیشق

سیبه‌ر ناما، هه تاو، که مه حوى نه‌ما، خودا / ل ۵

له م به‌یته‌ش دا مه حوى نور و نولمه‌تی به‌رامبه‌ر یه‌ک گرتووه و ده‌یه‌وئی به نوری باده‌ی عه‌شقی خوابی تاریکی وشكه سۆفیه‌تی و کزلکه مه‌لایه‌تی له ناو بیاو و چاره‌ی بکات. دوور نیبیه مه حوى رووی له و مه‌لایانه کردبی که هه‌نگاو به هه‌نگاو پابندی شه‌ریه‌تن و توزقالی ناتوانن پیدزه له سنوردی بکهن و له هه‌لس و که‌وت دا وشکن. وه کو وشكه سۆفی، وادیاره شاعیر هیشتا له و تاریکیه رزگاری نه‌بوروه و هست به نامؤیی ده کات و خۆی ده‌لی: ئه‌گه‌ر به نوری ئه‌و مۆمه تاریکیی ئه‌و شه‌وه لا نه‌با چ بکات؟ که‌واته ده‌بی لای ببات، که لاشی برد له جیهان و ده‌ورووبه‌ر که‌ی نامؤ ده بیت چونکه نیوانیان ئاسمان و ریسمانه:

به نوری باد که‌شفی ظولمه‌تی ته‌قا نه‌که‌م، چبکه م

به شه‌معینکی و‌ها چاری شه‌وینکی و‌انه‌که‌م، چ بکه م / ل ۲۳۰

ئه‌و عه‌شقه‌ی که مه حوى تیوه‌گلاوه عه‌شقیکی سۆفیانه‌یه، که‌واته هه‌ر خۆی له زیان و ده‌ورووبه‌ری نامؤیه، ئه‌وه‌ی که مه حوى عه‌شقی بوروه نادیاره و شاعیر به دوای بینینیتی، به‌لام ئایا ده‌توانی له جیهانه به‌دی بکات؟

بیگومان نا، ((لا تدركه الأ بصار و هو يدرك الأ بصار)) (الانعام/١٠٣، كهوا بورو له رقذی به پا برونه و نه بنت نایبینی ((وجه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة)) القیامه/٢٢، مهحوی لم بيتها دا جاری به که سی سیتیه می تاک و جاریکیش به کسی یه کمی تاک نه م بچوونه دهرده بیری، له یه که مد ده لیت : لهیلا (خودا) به مه جنوی (سوقی) گوت : نه و کاته ده مبینی راسته و خو ده لی: نه گه رنوری من (خودا) ناماده بی نابی سیتیه ری تو (مه حوى) بمیتنی، واته : ده بیت بعری. نه مه ش ناماژه یه به قله سفهی بینینی خودا و حمزه تی موسا له کنیوی توره: شهونی لهیلا به مه جنوی و ها واده ی ته ماشا دا

ده بیت رقذی ببینی من، که تو رئی خه بته دهشتی خه و / ل ٢٦١

وته : من بیتم و (مه حوى) وا بمیتنی، ناکری، نابی

هه تاو و سیتیه رین ثیمه، ده بیت یا من بیتم یا نه و / ل ٢٦٢

نامقی شاعیر نه که هر له ده رویه ره کهی ده رکه و توه، به لکو له عشقه که شیدا ره نگی داوه توه، نه و هتا نه گه ره به خهیال بیه وی شوینی شکرمه ندی یاره کهی له دلی خویدا بکاته وه، یاره کهی هیندہ مازن و شکرداه وه ک نه وه و لیه که ناسمانی له ناو دهنکه کونجیه کدا جنی بکه بته وه. شاعیر له حاله سوقیانه که شی هر نامقیه چونکه له حاله تی گریزی (قبض) دایه، نه گیننا دلی سوقی عرشی خودایه ((قلب المؤمن عرش الرحمن))^۱ :

کونجایشی جه لالی خهیالی نه وم له دل

جیبوونه و هی سه ما یه له یه ک دانه کونجودا / ل ۶

^۱ دیوانی مهحوی، ل ٣٥٢

نامۇيى ناسىنى سۇفيانە

(مەحوى) لەگەلى شوين و لە شىعرە كانىدا ناماژە بە ناسىنى سۇفيانە دەكەت بە تايىبەتى لە غەزەلە سۇفييگە رىيە كانى، جەڭ لەمەش لە دوو تۆپى و شەكانىدا بە شىۋازىتىكى راستەوخۇق بى يان ناپاستەوخۇق نامۇيى دەنوتىنى.

بۇنمۇونە لەم بەيتەدا:

موستەغنىيە لە مەننى سەفىنە و سەفینە وان

ھەركەس كە ئىشى ھەر بە خودابىي، نەناخودا / ٦

مەحوى پاشتى لە جىهان و بىرىق و باقى كردۇوه و تەنبا پەنا دەباتە بەر خودا، چونكە ھەر خودا پاشت و پەناي پى دەگىرى ((واياك نستعين)) الفاتحە / ٥، نامۇيى كەشى لە وەدایي مەحوى لەم جىهانەكەس بە هەندى نازانى و بە قەد سەرە پۇوشىكەيدىك پەنايان بىق نابات . زمانى بەيتەكەشى زمانىتىكى رەمىزىيە و سەفینە جىهانە و سەفینە دار دەسىلاتدارە.

ئەم جارە (مەحوى) بە شىۋازىتىكى سۇفيانە و فەلسەفیانە تىماندەگەينى كە (تىنگە يىو، پىنگە يىو) ئى راستەقىنه كىنن ؟ تىنگە يىو ئەو كەسەيە ئەنجامى چاك و خىر بى پىنگە يوش كەسىنکە لە دەرىيىشىبە و بەرە و پاشايەتى مەنگار بىنیت، نەك ئەمرق تاجى لە سەربىي و بەيانى دارو چىلەكە دۆزەخ بىت، جا يەكى ئەمە پېشە و كارى بىت بىنگومان نامۇي كۆملەكە و دەروروبەرە كەيەتى ، چونكە نۇمى عەشقى خوايى بۇوه و لە سىتېرى خۆى ھەلدىت و مەجنۇون ئاسايىيە ، مەجنۇون ھەركە لە عەشقى لەيلاي ھەستى بەرە و عەشقى لەيلاي ئەستى چوو مەيلى تەنھايى كرد و پەيرەوبىي عاشقانى راستەقىنه ئى خوايى كرد . ئەمجرۇرە عاشقەش كەيشتۇتە مەقامى فەنا ، چونكە يەكى لە مەرجە كانى ناسىنى سۇفيانە (فنا) :

پىنگە يوو شىوه نىيە ئەمپق ، داسىبەي شايى بكا

پىنگە يوو دەرىيىشە ، داسىوبەي شەھەنشايى بكا

رەم دەكە حەتتا لە مېھرۇمە جوونون ئادابى عىشق

سىبەرى لى بارە هەركەس مەيلى تەنھا يى بكا / ١٦

لەم غەزە لە حەفت بەيتى مەحوى كە بەدوا سەر واي (نىمەملاز) كۆتايى دىت
، بە زەقى نامؤىيى لە نىتوان وشەكانە و سەرھەل دەدا و ھەموو بەيتەكان لە¹
چوارچىيە ئامؤىيى ناسىينى سۆقىيانەن .

لە بەيتى يەكەمدا مەحوى ھىچ شوينىتكى نىيە كە پەناي بۇ بىيات جىڭە لە²
دەرگانەي بەخشنىدەي خوايى نەبىت ئەمەش بە ئاشكرا نامؤىيى و گۈشەگىرى
شاعير دەردەخات ، چونكە ئەوهى ئاشقى خودا بىت ھەموو شتىتكى لە بەرچاو
دەكەۋى ئەلە خودا زىاتر كەس بەدى ناكات .

تۇنەبى مەلەجەئى من بى، ئەبەدا نىمە مەلاز

لە دەرە بىقتو دەرم كەي ، بە خودا نىمە مەلاز / ١٦

بەيتى (٤,٢) بە كىشتى پەيوەندىيان بە بەيتى يەكەمەرە ھەيە .

لە بەيتى پىنچەمدا شاعير خۆى بە ھەزار داناوه و لە بەر دەرگانەي خودا نەبىت
لە ھىچ شوينىتكى ناحە وىتەو ((والله الغنى وانتم الفقراء)) محمد / ٣٨ مەحوى
وا دىيارە لە مەقامى ھەڙارى (فقر) دايە و لە مەندى سەرچاوه كان بە سۆقى
دەگۇتىت ھەڙار ، چونكە ھەولى بە دەستهىنانى سامان نادەن ((وسمىيى الصوفية
فقراء لتخليهم عن الاملاك ، وحقيقة ان لا يستغنى العبد الا بالله و رسمه عدم
الاسباب كلها ، و الفقير نعنه السكون عند العدم ، والبذل والإيثار عند الوجود))
تەصەوف چى بە ، ل ٢٤٧ ، جا يەكىن ھەڙارى بەر دەرگائى خودايىت پىيويستى بە³
كەسى دىكە نىيە :

شوکری حەق بەردەرى ھەرقەرقە ئىقامەتگاھم

بەر دەر و بارى نە سولتان و نە شانىمە مەلاز / ل ۱۱۷

مەحوی دەھىۋى لە مەقامى (فقر) ھوھ بەرەو مەقامى فەنا بچىت و لەبۇنى خودا بىتىتەوھ ، بەلام مەقامى فەنا دەكاتە ويستگە يەك بۆ گەيشتنە مەقامى مان (بقاء) ئەمەش بەتەواوى لەگەل بۇچۇونى نەقشبەندىيەكان يەك دەگىتىتەوھ كەوا نەمان لايىن مەبەست نىھ و قۇناغىتكە بەرەوھ مان (بقاء) :

بەلكە لەو پىتىھە من پەى بەمە عىمەرانى بەقا

(مەحويما) غەيرى خەراباتى فەنا نىمە مەلاز / ل ۱۱۷

مەحوی لە بەيتى راپېردوودا زۇر بە ووردى وەسفى مەقامى فەنا و بەقامان بۆ دەكات . مەقامى فەنا بە كارلگە دادەنلى چۈنكە ئاكى لە دەۋىبەرى نامىتىن و دەكەۋىتە حالەتى بىن ئاكاپىيەوھ، مەقامى بەقاش بە ئاۋەدانى دادەنرىت چۈنكە لەو مەقامەدا سۆفى سوودى خۆى و دەۋىبەرەكەى دەبىت و پەرسىتە كان ئەنجام دەدات .

نامۆيىسى زەمانى سۆقى لای مەحوی :

مەحوی وەكىو نۆربەي سۆفيەكان كورى كاتى خۆيەتى ، چۈنكە كاتى سۆقى - ئالەكەيەتى ، لەم بەيتى - خوارەوەدا پىشت لە راپېردوو دەكا و بە وشەي (چوو) مالاوايىلى دەكات و گىرىنثىش بە داھاتوو نادات ، چۈنكە داھاتوو نادىيارە و نازانى چى لە ھەگبە - اىيە بۆيە داوا لە خۆى دەكات كە نەختىنەي تەمەنلى لە خەمى راپېردوو و داھاتوو دا خەرج نەكەت و تەمەنلى بەسەر چۈوه و دەبى لە چۈوه چۈوه ، خۆنەھاتوو نادىيارە ، حالە مالت بىن بەس ئەم نەقدە بکە سەرفى غەمى مۇستەقبەل و ماپى / ل ۲۰۵

دیسان مه حوى پوو له برامبه ره کهی ده کاو دهسته و دامتنی ده بی که
کاری ئە مرقى نە خاتە سبەینى و ئىستايى به ھەل بزانىت، کەواته مه حوى
باوه بى بە دابەشىرىنى كات نىيە و بە وەھمى دە زانى، ئەم بوقۇونە
سۆفيانەشى لە سەر بىنە ماى رەد كردە وەدى نىدى و جياوازى بۇونە چۈنكە ئەم
نۇدى جياوازى بۇونە^{*} كۆسىپىكە لە پېش زانىنى يە كېتى لە بۇوندا، ھەر لە بەر
ئەمە شە راپوردوو و داماتوو بە يەك دە زانى، واتا راپوردوو لە دەست چوووه
وداهاتووش لە زگى غىب دايە، بۆيە شاعىركوبى ئە مرقى يەتى .

دە خىلىت بى كورى ئە مرقى بە، فەردا وادە كەم هيچە

چ فەردا هاتىا نە كراوه كارىك و بۇوه دويتنى / ل ۳۱۰

لە بەيتىكى دىكەشدا مە حوى ھەمان بىرۇكەي دووبەيتە كانى سەرە وە
دووبات دە كاتە وە و پىيى وايە تەمەنی راپوردوو لە كارى بىيەودە بىي بە سەر
برىدوو و ئىستا دە يە وە ئاتى لە خاوهەن كاتى (رابەرى تەرىقەت) بخوازى و كارى
چاکەي تىدا بىكەشدا مە حوى لەم بارە يە وە دەلىت:
غەيرى وەحدەت لە جودانىيە، كە ثەرت وەھمە

سادە تە كراى يە كەمە نىشەئى ئە وەمامى عەددەد / ل ۱۱۲

و ئاخىر خىر بىت وەر لە و كاتە خوازداو-ەشدا گىيان بىدات :

بە ضايىع چوو له مالا يە عنىيىا وە قەتمە مۇو، يە عنى

دە بى وەقتى لە بولوھ قەتى بخوازم، دا تىابىرم / ل ۲۲۰

* مە حوى لەم بارە يە وە دەلىت:

غەيرى وەحدەت لە جودانىيە، كە تىرەت وەھمە

سادە تە كراى يە كەمە نىشەئى ئە وەمامى عەددەد / ل ۱۱۲

لەم بەيىتەش مەحوي خۆى بە كاتى ئىستا دەبەستىتەوە و كاتەكەش نىزىنەي بەهارە، جا چ بەهارىچاۋى بى يان بەهارى دل، خەم بۇئەوە دەخوات كە لە كېس بچى و جاريكتىدى نەبىينىتەوە، دۈور نىبىيە مەحوي لە حالى سۆفييانەي خويىدا بى و بەهارى دلى ھەمووبۇنەوەرى شىن كردىت. شىنەكەشى بۇ ئەوەي نەخۇ ئەو حالە چاوترۇوكانى بى و بە دىبى نەكاتەوە، ئەمەش خۆى لە خويىدا نامۇيىە كى زەمانى سۆفييانەيە:

بەهارىتكى كە داخقۇبىي، نەبىي، ھەي بىن وشىنى كەين

فەلك ھەر شىن، سەحراشىنە، كىتو ولتۇي جۆشىنە / ۲۸۲۷/

مەحوي لە خۆشەویستىنى خوايدىايە، خۆشەویستىش ئازارى نۇرە، ھەر چوار وەرزى سالن بۇ مەحوي ھەرىيەكە و ھەمووى ئازاركىشانە، كەواتە بەهار و ھاۋىن وپايز و زستان لە چىركەيەكدا بۇ مەحوي كۆ بۇونەتھە و بۇونەتھە كاتى ئىستىتى سۆفىي، ئەمەش جۇرتىكە لە پىتچانەوەي كاتى سۆفىي لە چىركەي ھەلقولانى سۆزى ئەقىنى خوابى:

لە ئىعجازى مەحەببەت چار فەسلەم جوملە بۇ جومعە

سروشكىم سوورە، رەنگم زەردە، ليوم وشكە، چاوم تەپ / ۱۲۱

مەحوي لىزەدا لە خۆشەویستىنى كەي فەنا بۇوه و وەك خودىتكى رەھا كۆتى كات سەنور دارى نەكىدووه و ئەم كۆبۇونەوەي چوار وەرزە جۇرە كەرامەتىكە، چونكە خۆى بە (ئىعجازى مەحەببەت) ئى داناوه، كەواتە كارىتكى لە رادەبەدەر و جۇرە پەرجۇرتىكى عەشقى خوابىيە.

لە بەيىتىكىدىكەشدا ھەمان واتاي بەيىتەكەي سەرەوەي نىشان

داوه، مەحوي پىسى وايە عاشقى بۇوسور ئەو كەسەيە كە لە بەر دەرگاى

خوشویستی (حجزینه، دیده پرئه سرینه، دل خوینینه، روزه رده). ئەمەش
ھمان کوبونه وھی چواروھرزه کەیه لە کاتىكى ديارىکراودا.

حازین ← پايىزه، دیده پرئه سرینه ← زستانه،
دل خوینینه ← بهاره، روزه رده ← هاوينه.

لەبر قاپى مەھبېت ئەو خودا پېداوه يە پوسورد

حجزینه، دیده پرئه سرینه، دل خوینینه، روزه رده /ل ۲۷۰

ئەمجارە بە پىچەوانەي بەيىھەكانى سەرەوە مەھوی بۆكتى خۆي دەچىت و
خۆزگە بە رابوردوو دەخوازى، چ رابوردووئى؟ ئەو رابوردووئى كە لە گوشەي
بىنکەسىدا بۇوە و لە مەقامى نەمان (فناء) هەلس و كەوتى كردووە و بە کاتىكى
خوشى داناوه و واپىدەچى لە (فنا فى الله) دابوبىت، بۆيە ھركە لە بىن ئاكاپىي
وە ئاكاپى بۇوەتەوە و تىكەلى دەرە بەرەكەي بۆتەوە، ئەو دەرە بەرەي بەكەس
دانەناوه و پىيى وايە لە بىن كەسىدایە:

چ خوش وەقتى بۇ ئەم وەقتەم لە گوشەي بىنکەسىدا بۇوم

وە كۈو ھايىم لە دەشتى ئاكەسىدا ئىستە ئاوارەم /ل ۲۲۹

مەھوی لەم بەيىھە رابوردوودا دووجار وشەي بىنکەسىي بەكارەتىناوه، لە
لايەكە وە ھەر دووكيان ئامازەن بە نامۆيى و لە لايەكى دىكە وە دىزىەكەن، بىنکەسىي
يەكەم نەمانە لە خودا و بىنکەسى دووهەم ئىيانە لە دەرە بەر، ئەو ئىيانەش لاي
شاعير جۆرە ئاوارە بىيەكە، چونكە دەرە بەرەكەي لە گەل حالى مەھوی ناگونجىت
و لە حالەتى گىزى (قىبض) * دايە كە دىزى حالەتى كرانە وھي (بسط) ** .

* گرژی و کرانه‌وه دوو پله‌ی سوfigانه‌ن و له دوای ترس و تکا سه‌ر هه‌لده‌دهن، گرژی بتو عاریف له پله‌ی ترسه بتو ریبواری سه‌ره‌تا. گرژی گرژ بونی دله و کرانه‌وه کرانه‌وهی دله له زیر حالتی که‌شف، فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، سید جعفر سجادی، ص ۶۲۴.

** حاليکي بي ته‌كليفة و هاتن و رویشتني به هه‌ول و كوششی نيه و خودا ئه و بهنده‌به له پيش چاوان به ئاسووده نيشان دهدا و هه‌موو شتى له‌گه‌لیدا ده‌گونجى وئه‌وله هېچ شتى ناگونجىت . فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، ص ۱۹۴.

ئەنجام

لىكۆلەر لە لېكۆلەنە وە كەيدا گەيشتە ئەم ئەنجامانە ئىخوارە وە:

١. سۆقى لە خودى خۆيە وە نامۆيە، چونكە لەكەن دەوروبەر كە ئىناڭونجى وچاوى لەو بالايىه گىانىيە بە كە شوتىنى سەرەتاي گىان بۇوه.
٢. مەحوى خۆى بە تەنبا دەبىنى لە كۆمەلگەدا و تالازى مەركى لاپۇوه شەربەت، تەنبا يىش نامۆيە.
٣. زمانى شىعرە كانى مەحوى نامۆيىسى پىتوەدىارە، چونكە زمانى سۆقى رەمىز ناسايە و خەلکى پەممە كى تىنى ناگەن.
٤. مەحوى لە نامۆيىسى ناسىنى سۆفيانە دا بالاڭەستە، چونكە ناسىن جۇرە دابىانىتكە لە دەوروبەر و دابىانىش ھەست بە نامۆيى كىرىدە.
٥. كات لاي سۆقى وە كە كاتى فەلسەفە ئىيە و تەنبا بىرىتىيەلە كاتى ئىستا، مەحويش وە كە سۆفييە ئاماڭە ئىيە كىرىدۇرە.

سەرچاوەكان

عەرەبىيەكان

١. الاغتراب فى تراث صوفية الاسلام ، ط١، د. عبدالقادر موسى المحمدى، بيت الحكمة - بغداد، ٢٠٠١.
٢. خصائص التجربة الصوفية فى الاسلام ، د. ناظلة احمد نائل الجبورى، بيت الحكمة - بغداد، ٢٠٠١.
٣. الرسالة القشرية ، ابوالقاسم القشيرى، دار التربية للطباعة والنشر والتوزيع، بغداد.
٤. فضوص الحكم ، ط٢، ابن عربى، تحقيق: ابوالعلا العفيفى، مطبعة الديوانى، بغداد . ١٩٨٩
٥. كتاب العين، ط٢، خليل بن احمد الفراهيدي ، تحقيق: مهدى المخزومى ود. ابراهيم السامرائي ، الدار الوطنية، دار الشؤون الثقافية، بغداد . ١٩٨٦
٦. المختار من صحاح اللغة ، ط٤، محمد محى الدين ومحمد عبد اللطيف، مطبعة الاستقامة، القاهرة . ١٩٣٤

كوردىيەكان

٧. نامۆيى، ج ٢، غياب الدين النقشبندى ، ده زگاي چاپ و بلاوكىرىنە وەى بە درخان، هەولىئر ٢٠٠٤.
٨. ديوانى مەحوى ، ج ٢ ، مەلا عەبدول كەريمى مودەريس و مەممەدى مەلا كريم، چاپخانەي تۈفيىستى حسام، بەغدا . ١٩٨٤

مسیر نامه

پ.د. نیماهیم محمد شوان

فارسی به کان

۹. فرهنگ اصطلاحات و تعبیرات عرفانی، چاپ ۴، د. سید جعفر سجادی، چاپ افست گلشن، تهران، ۱۳۷۸.

ئینگلیزی به کان

.۱۰

Oxford advanced learner's oxford university press
1980 120 Thimpressind.

نامه‌ی ماجستیر

۱۱. الغربية و الحنين في شعر الفتوحات الاسلامية، رسالة ماجستير، حمه رضا حمه امين، كلية الاداب، جامعة صلاح الدين، ۱۹۹۷.

له نیوان مه حوى و مهلا مه حمه دى خاکيدا

مه حوى يه کيکه له شاعيره کانى چينى دووه مى قوتا بخانه‌ى شيعرى بابان و له دواى (نال) به يه کيک له پيشره وه کانى شيعرى ئايىنى داده نرى و گەلن له شاعيرانى وەکو (مهلا مه حمه دى خاکى و سەيد ئە حمه دى نەقىب و حەمدى و ... هەندى) كەوتۇونەتە زېر کارىگە رىي شىعرە ئايىنى کانى مه حوى بە گشتى و قەسىدە (بە حرى نور) كەى بە تايىھەتى ، تەنبا حەمدى نەبى كە چاولىكە رىي ئو دوو غەزە لە مه حوى كەدۇتە وە كۆتا بىيان بە (شەو^(۳)، رۇذ^(۴)) هاتۇوه . ئەم کارىگە رىيەش لە مەردۇو لايەنى رو خسار و ناوه رۇكە وە بىه ، لە لايەنى رو خسارە وە لە سەرەمان بە حرى عەرۇزىي عەرەبى وە مەمان سەرواي مه حوبىيان دووبارە كەدۇتە وە ، ئەمەش ئە وە دەگەيەنى ئە شاعيرانە بە گشتى پابەندى قەسىدە كەى مه حوى بۇونە و مۆسیقا كەى كىشىيانى كەردىووه و ويستېتىيان يان نەيان ويستې بەھەمان كېش و سەروا هاتۇونەتە مەيدانە وە ، لە بۇوي ناوه رۇكە وەش بە گشتى لە كۆبەلى خالىدا ھاوېشىن و جى پەنجەي قەسىدە كەى مه حوبىيان پېتە دىيارە .

تە وەرەي باسە كەى ئىمە تەنبا مه حوى و مهلا مه حمه دى خاکىيە ، بۆيە بە پىي تو انا هە ولدە درى لايەنى لىتكچۈن لە نیوان قەسىدە كەى خاکى و (بە حرى نور) دەگەى مه حوى دەستنىشان بکريت .

لایەنى رو خسار :-

ئەگەر بىت و سەيرى يە كەم بەيتى هەردۇو قەسىدە كەى خاکى و مه حوى بکەين دە بىيىن كەوا هەردۇوكىيان لە بە حرى عەرۇزىي ھەزەجى ھەشتى تەواون و سەرواكانىشيان بە (انه) كۆتا يى هاتۇوه .

خاکی / بباریتني خودا بارانی هارچی فهیز و نیحسانه
له سرنه و باعیشی خلق و گوزیده‌ی جهمعی نه کوانه^(۶)
مه‌حوى / (وصلی الله علی) نه و به‌حری نوری عیلم و عیرفانه
که ده رکی غوری ناکا (غیر علم الله سبحانه)^(۷)
حالیکی تری لیکچوونه‌که شیان له‌وه‌دایه که‌خاکی ناوی شیعره‌که‌ی ناوه
(قه‌سیده‌ی نور) وه‌کو (به‌حری نور) هکه‌ی مه‌حوى.

لایه‌نی ناوه‌رُوك :-

هارچه‌نده مه‌حوى به‌ته‌من هینده له‌خاکی گه‌وره‌تر نبیه و له‌یه‌ک سه‌رده‌مدا
ژیاون ، به‌لام له‌برئه‌ی لای مه‌حوى خویندویتی نزد ناساییه که‌چاوی به
(به‌حری نور) هکه‌ی مه‌حوى که‌وتبی و پی‌ی کاریگه‌ر بوبی ، جگه له‌مش
به‌لگه‌یه‌کی ترمان به‌ده‌سته‌وه‌یه که به‌ته‌واوه‌تی لایه‌نی کاریگه‌ریه‌که ده‌سه‌لمینی
و نه‌وه نیشان ده‌دا که خاکی له‌خه‌رمانی شیعری مه‌حوى سوودی وه‌رگرتووه و
خریکی خاکه رویه و دان کتوده‌کاته‌وه ، هروهک له‌م به‌یته‌ی خواره‌وه ده‌لیت :
له‌جاپو خه‌رمدنی فه‌ضل و که‌مالی (محوى) یا خاکی
خریکی خاکه رویه و گول ده‌چینی و دانه موورانه^(۸)

به‌م پی‌یه ده‌توانین دان به‌وه‌دانیین که (قه‌سیده‌ی نور) ی خاکی له‌ژیر سایه‌ی
(به‌حری نور) ی مه‌حوىدا نووسراوه و هردوکیان سه‌ره‌تا به‌ستایشی
پی‌غه‌مبه‌ر (د.خ) ده‌ست پی‌ده‌که‌ن و دوایی باسی ئه و رووداوانه ده‌که‌ن که
له‌شه‌وی له‌دایکبوونی پی‌غه‌مبه‌ردا (د.خ) روویان داوه ، دوای ئه‌مه دینه سه‌ر
هندی له‌په‌پ چووه‌کانی پی‌غه‌مبه‌ر (د.خ) ئینجا هردوکیان ئاماژه به‌وه‌ده‌که‌ن
که شیعره‌کانیان دیارییه‌کی که‌مه و شایانی ئه‌وه نی یه پی‌شکه‌ش بکریت ،

له دواییدا دینه سر ستایشکردنی خلیفه کانی راشدین و له نجامدا به پارانه وه له خوا کوتایی به قه سیده کانیان دینن .

نکولی له وه ناکری که خاکی کاریگه ری مه حوى به سره وه یه و زقد خاکسارانه خوی ئه مهی نیشانداوه ، به لام نابی ئه مهش له یاد بکری که خاوه‌نی ده‌نگ و ره‌نگی خویه‌تی و له دارشتنه کانیدا زقد به توانایه و له زقد شویندا هاوشنانی مه حوىي و به کورتی زقد و هستایانه کاره‌کهی ئه نجام داوه و له مه حوى پشوو دریزتر بسوه و قه سیده کهی (۱۶۸) به یته ، که چی قه سیده کهی مه حوى (۱۲۴) به یته .

ئیمه له م به رامبهریه دا نامانه وئی به دریزی بچینه ناو با بهتکه وه و ته‌نیا ئه و خاله سره کیانه ده‌ستنیشان ده‌کهین که له هردوو قه سیده کهدا به زه‌قی ده‌کهونه به رجاو و لینکچوون ، ورده لینکچوونه کانی تر بو خوینه به جی دیلین .

ئیستا واله خواره وه به پئی زنجیره کهی به یته کانی خاکی و لینکچوونی سره بابه‌تکان به یته کان تومار ده‌کهین و ئاماژه به لینکچوونه کان ده‌کهین :

۱) خاکی و مه حوى به ستایشکردنی پیغامبر (د.خ) دهست پیده‌کهن :
خاکی / ببارینی خودا بارانی هرچی فهیز و نیحسانه

له سره و باعیشی خلق و کوزیده‌ی جمعی ئه کوانه^(۴)

مه حوى / (وصلی الله علی) نه و به حری نوری عیلم و عیرفانه
که ده‌رکی غوری ناکا (غیر علم الله سبحانه)^(۵)

هردوکیان له شکومه‌ندیی پله و پایه‌ی پیغامبر (د.خ) ده‌دوین و داوابی باراندنی فهیز و ره‌حتمتی خوا ده‌کهن له سره و ده‌ریای نور و هلبزارده‌ی جیهانه . جیاوازییان له وه‌دایه که خاکی ده‌یکاته هزی په‌یدابونی گه‌ردون : واتا به ره و پاستی مه‌حمه‌دی ده‌چیت (الحقیقه المحمدیه) ، که چی مه حوى ده‌یکاته خاوه‌نی زانستی خوایی (العلم اللدی).

۲) كەمبۇنى نىخى پەرچۇوھى دەستى سېپى (اليد البيضاء) :

خاکى / (يەدى بەيزا) ئى لە باخەل نى نەماشەو ، شەم چىكە مىرقە ئەلەپەرى نەبىيرى جەبەھى رەئىسى نەنبىايىانى

مەحوى / (يەدى بەيضا) چىكە ، هەرتاقە ئەنگوشتىكى چەند ئىعجا زى لى ئەلەپەرى ئەلەپەرى ، ھەر يەك وەكى ماھى كە تابانە

ھەر دووكىيان باسى پەرچۇوھەكى حەزىزەتى مۇوسا دەكەن و وايان نىشانداوھ كە ئەو پەرچۇوھ (معجزە) لە بەر پەرچۇوھ زىرد و بەھىزەكانى پىغەمبەرى ئىسلام (د.خ.) باوي نەماوه و خورى رووناكى جىهانى رۆشن كىدووھ و تاكە پەنجەيەكى چەندەھا پەرچۇوھ نواندۇوھ كە وەكى مانگى چواردە وان.

۳) بىينىنى خوا لەنیوان حەزىزەتى مۇوسا و مەحمدە دا (د.خ) :

خاکى / (أرنى) و (لن ترانى) با نەلىت و نەشەنەتى مۇوسا بە سائىل نادىرى ئاخىر ئەرى دەرخواردى میوانە

مەحوى / كەلەم (أرنى) كە فەرمۇوھەر جوابى (لن ترانى) ئى دى موشەپەف بۇو مەحمدە بىن طە لەب بەۋەرتەبە و شانە

خاکى و مەحوى باسى بىينىنى خوا بەچاوى سەر دەكەن لەنیوان حەزىزەتى مۇوسا كە داواي ئەو بىينىنى كىرد و بە (نا) وەلامى درايەوھ ، كەچى مەحمدە (د.خ.) بىئەوهى داوا بکات خواي مەزن بانگى لاي خۇى كىرد و بەو پايه يەگەيشت .

خاکى و مەحوى لە باواھەن كە مەحمدە (د.خ) بەچاوى سەرى خواي بىينىوھ ، چونكە مىعراج خۆى پەرچۇوھ و ئەنجامى پەرچۇو ئامىزى لى پەيدا دەبىن ، بەلام ئەوانەمى كە دەلىن بەچاوى دل (شەھەر) خواي بىينىوھ بۆچۈونەكەيان كىزە ، چونكە شەھەر بۆھەمۇو (وەلى و پىباو چاکىك) دەشىت . لە بەيتەكاندا (أرنى ، لەن ترانى ، مۇوسا ، مەحمدە) دووبارە بۆتەوھ .

٤) بى توانابى (قىس و سەحبان) لە ستايىشىكىدىنى پىغەمبەردا (د.خ) :
 خاکى / لە وەصفى پاكى ئەو ذاته زوبان لالە وەكى لالە
 جىنگىھى (قىس) و (سەحبان) ھ سەناخوانى كە سوبحانە^(١٤)
 مەحوى / بەيانى گەورەبى خولقى كەسى ئايەت لە شەئى بى
 نە مەقدۇرى من و تۆيە ، نەتىشى (قىس) و (سەحبان) ھ^(١٥)
 خاکى بەتەواوى واتاي بەيتەكەي مەحوى دووبىارە كردۇتەوە و هەردۇو لەو
 باوهەن كەخۆيان و قىس و سەحبان ناتوانن بەجوانى ستايىشى پىغەمبەر (د.خ)
 بىكەن وەك ئەو ستايىشە كە خواي مەزن لە قورئاندا فەرمۇوېتى ((وأنك لعلى
 خلق عظيم))^(١٦) ، جىڭ لەواتاي ئەو ووشانەش ھاوبەشىن (قىس ، سەحبان ،
 شاعير ، خوا).

٥) لەبارەي نازدەوابىيى (شفاعە) پىغەمبەرەوە (د.خ) :
 خاکى / مۇحەممەد يەعنى سەرۇي جۆپىارى راست كىدارى
 بەيارى بىارى دى بىقۇ رىستگارى ئەم زەعىفانە^(١٧)
 مەحوى / شەفيقىي رقىزى رەستا خىزە ، بىقۇ مەموۋانە دەستاۋىزى
 ئەوە ئەورىزە وەك خۇ ، (ما بقى صىماً و عميانە)^(١٨)
 هەردووكىيان لەسەر نازدەوابىكىرىنى پىغەمبەرى ئىمە كۆكىن ، جياوازىييان لەوەيە
 كە مەحوى پىتىي وايە هەر ئەو بى ئىزىندان توانابى نازدەوابىكىرىنى ھەيە و ئەوانى
 تىركەم دەسەلاتن ، نابىئە وەش لەياد بىكەين كە پىغەمبەران و زانابىان و
 شەھىدەكان توانابى نازدەوابىكىرىنىان ھەيە بەتونابى خوا .

٦) قەبۈلکىرىنى قەسىدە كوردىكەكان :
 خاکى / نەبىن (خاکى) ئەتۇ خوت چى و دىيارىي تۇ ئەبىن چى بى ؟
 لەبىقشاھى عەرەب ھەرگىز نەلتىن ئەم شىعرە كۈردىان
 مەگەر شاھى و روسلۇ ، ھادىيى سوبول ، سەرختىلى جوملە و كول

بەئىحسانى بگاتە حسین بلىٰ وەك شىعىي حەسانە^(۱)

مەحوى / موکەپەپ بۇو قەسىدەي بوردە نەشىئى عالەمى پېپ كرد
بەرمۇو بىم قەسىدە كوردە نۆبەي نەشىئى پىيوانە
نەگەر بوردە ، نەگەر كوردە ، نەگەر صافە ، نەگەر دوردە
قووبولى تۆكەبۇو لەپېزى نەشىئى رەھۇن و رەيھان^(۲)

ھەردويان لە پىتفەمبەر (د.خ) دەپارىتەوە كە قەسىدە كوردىيەكانيانلى
وەرگرى ، چونكە لە سەردەمەدا وا باو بۇوە كە ستايىشى پىتفەمبەر ھەر دەبىنى
بە عەرەبى و فارسى بىنى ، بەلام خاكى و مەحوى ئەم سىنورەيان بەزاندۇوه و
(لەپىش ئەمانىشەوە - نالى-) زمانى كوردىيان ھىتاواھتە رىزى زمانى عەرەبى و
فارسى و ستايىشى پىتفەمبەريان (د.خ) پىن نووسىيە ، مەحوى بە ئاشكرا زمانى
كوردى لەپلەي دووهە داتاواھ بەرامبەر زمانى عەرەبى ، چونكە (بوردە و كوردە)
لەگەل (صافە و دوردە) پېچە و پەخشى رىكىن و بىم پېتىيە كوردە بەرامبەر
دوردەيە كە خلت و لىلىٰ دەگەيەنى.

۷) داواكىرن لەپىتفەمبەر (د.خ) بۇقەبۇولكىرىدى دىيارىيە كەمەكانيان :

خاكى / كەدا دىاري ئەبا بىۋشاو لىتكىن كەم بەفكى نۇد
قووبول فەرمۇو كەرىغانە لەمن دىاري فەقيرانە^(۳)
مەحوى / قووبولى كەم لەكەمكىرن ، وەها واتىپىكا نۇدرە
بە تو نۇدى بىزانم ، كەمترى شىمەي كەرىغانە^(۴)

ھەرچەندە دىيارىيەكانيان كەمە ، بەلام لاي خۇيان نۇدرە و بەئۇمىتى ئەوەن كە بە
نۇد لىتىان وەرىگىرى ، چونكە پىتفەمبەر (د.خ) خۇى بەخشىندەيە و دىيارى كەم
بە نۇدرە حىسىپ دەكا ، سەرەپاي واتاكانيان ئەم ووشانەش دووبارەن (كەم ، نۇدرە^(۵)
، قووبول ، كەرىغان ، گەدا ، شا).

۸) چونه میعراجی پیغامبر و (د.خ) گهپانه وهی به خیرایی :

خاکی / طهی و پهی کرد ره هو پهارده ، سوئالی کرد جهوابی گرت
ع—جهب بازانه بازانه چووهات و باز هرنه و نانه^(۲۳)

محوی / له ظه رفی یه کنه فه سدا شه و هزار نهندہ هزاران سال
ز—اتر به لکی رتی طهی کات و ریجعت کا هر نه و نانه^(۲۴)

هر دووکیان نه و روون ده که نه و که میعراجه کهی هیندھی پس نه چووه نزو
گهپایه و شوینی خوی ، جگه له دوباره کرد نه وهی همان مه بست نه م
روشانه ش لیکچوون (طهی ، رتی ، هاتن وه ، نانه)

۹) بی سیبه ری پیغامبر (د.خ) :

خاکی / جیهان سایه نیشناتر م—گه روحی نیه سایه ت
به لئی سایه وه ظیفه جیسمه ، جیسمی تو هموی جانه^(۲۵)

محوی / له گلن بن سایه بیی ، سایه خهیالی کوته سر هر که س
ج که سدار و ج بیکه س ، س—بیده ، سه رداره ، سولتانه^(۲۶)

محوی و خاکی له و باوه ره ن که پیغامبر (د.خ) بی سیبه بوروه ، چونکه له ش
سیبه ری ههیه و نه و گیانه ، دوورنیه نه مه بوجوونیکی سو فیانه بیت ، پیغامبر
(د.خ) وه کو هموو که سیکی تر مریق بوروه ((قل انما انا بشر مثلکم یو حی ال
انما الہکم الہ واحد))^(۲۷) ، له کتبیه کانی سیره ئاماژه بهمه ناکهن ، ته نیا
فه رموده بیه کی (ابن عه باس) ههیه که ده لئی ((لم یکن لرسول الله(ص) ظل
.....))^(۲۸)

۱۰) شه قبوونی تاقی کیسرا و کوڑاندنه وهی ناگری زه رده شت و بوجوونی ناوی
ساوا شه وی له دایکبوونی پیغامبر (د.خ) :

خاکی / نه هر که سری به کیسرادا و وقه سری قهیسیه ری له قکرد

مهی شهقکرد و داغداری شده جبهه‌ی غولامانه^(۲۶)
 مهی گرت ناوی ساوا و بهناری زهرد هیشتیار پشت
 نه و نیحیای عینی نیعجازه و ، نه نیطفای ناری طوغیانه^(۲۷)
 مهحوی / رشتنمی ، ناگری بهردایه عومری ناگری زهرده شت
 به برقی ببو که شهقبو تاقی کیسرا ، ببو به ویرانه^(۲۸)
 دلی سوتانه به زهرده شت و به کسری کیسره‌ی . گریا
 نهونده به حری (ساوا) نم له چاویدا ببوه تانه^(۲۹)

خاکی له و باوه په دایه که نه و شوه ناوی ساوا ناگری زهرده شتی کورزاندو ته وه ،
 بوجوونه کهی خاکی ساده‌یه و لخه بهردانیکی ناسایی ده چیت ، به لام مهحوی
 شاعیرانه تر بهیت کهی دارشتووه و وینه کهی کیشاوه و لای وايه ناوی ساوا
 هینده بق شهقبوونی تاقی کیسرا و کورزانه وهی ناگری زهرده شت گریاوه تا
 ته پایی له چاویدا نه ماوه و سؤمایی داهاتووه .

(۱۱) په رچوی (معجزه) ناو له په نجه هانتنی پیغه مبهر (د.خ) :
 خاکی / که فافی شوربی خویان و دهواب و غهسل و دهست نویژیان
 له بینی په نجهی ناو سه رکهوت و نه دووت عینی ریضوانه^(۳۰)
 مهحوی / سه ری کرد ناو نهونده ، له شکریکی سه صدی دا ناو
 له گهان ناوی وضوو ، به خوا نه و ناوه نابروومانه^(۳۱)

هدووکیان باسی نه و په رچووهی ده کهن که له یه که له غه زاکان موسلمانه کان
 (۳۰) که س بونه و ناویان به پیتی پیویست لانه ماوه و ئیتر نیوان دوو په نجهی
 پیغه مبهر (د.خ) بوهه ته کانی و کاروباری خویان پی جیبه جیکردووه .

(۱۲) پەرچووی کېنۇش بىرىنى دار بۇ پىغەمبەر (د.خ) :

خاکى / خۇ سجىدە دار و سجىدە بەردى زۇرە مىسىلى دار و بەرد
نەدارو بەردى تۆ ، باوهەر بىكە نەم دار و بەردانه^(۳۵)
مەحوى / بە نەمرى يىشارەرى بەس درەختى رىشە دابەستوو
لە رەگ دەرىيەت و بىتە خىزمەتى رەقسانە رەقسانە^(۳۶)

ئەوهى پاستى بى مەحوى لەقەسىدە كىدا باسى سىزىدە پەرچوووھ و
ھېشتاش ئامازە بەوه دەكا كە هيچى باس نەكىدووھ ، خاکىش بەگشتى باسى
ئەمانى كىدووھ و ئىئىمەش لەم دووانە زىتەر تۇمارناكەين . خاکى و مەحوى لەو
باوهەرن كە پەرچووھ كانى پىغەمبەر (د.خ) لەزماრە نايەت ، بۇ نەمونە :

خاکى / حەدم كوا من بەيان و عەدى نىعجازى (محمد) كەم
كە تەعدادى نجومى ئاسمان خارىج لە ئىمکانە^(۳۷)
مەحوى / نەگەر بى موعىزىتى صەد يەكتىكى بىتىمە تەحرىر
دەبى تاقە بەيتىكم بىتىمە صەد كوتۇبخانە^(۳۸)

(۱۳) ستايىشكىرىنى خەلیفەكانى راشدىن (ر.خ) :

خاکى / خصوص ئەو صىدىق كىدارە ، دەرىون گەنجىنە ئەسرازە
كە (ثانى اثنىن فى الفارة) ، كە (شىيخ الصحب) ئى هەمووانە^(۳۹)
بە ثانى و ئەۋەلە فەرقى ئەبۈويەكىر و عومەر ئارى
دین ئىنسانە لەچاوايىا ، ئەم دۇئىنسانە ئىنسانە^(۴۰)
بىرا ئىتە بەچۈكابى لەسەر ئەزتۇرى ئەدەب دانىش
تەواو چاوابىرە بەرىيە خۇت كە ئىكەبەحسى عوسمانە^(۴۱)
بلىن تارىيى طە بىعانى نىفاق ئەندىشى ئەم صەحرا
كەنارە گىربىن ئىتە نۆبەنۆبە ئىشىرى مەيدانە^(۴۲)

مەحوى / خودا ئەم ئايىھى لائيق بە سوپەر و عومەر دىسوھ
كە ئەوھل ئانى بىو، ئانى شەرەفياب بە (لوكان).^(٤٣)
لەبەعدى ئەو دووه عوشمانى (ذى النورين) ھ (ذو الانوان)
عەلى شاهى ويلايەت، بابى عىلەم و شىرىي يەزدانه^(٤٤)
ھەردووكىيان ستايىشى حەزىدەتى ئەبوبکر و عومەر و عوسمان و عەلى (ر.خ)
دەكەن، خاكى زىد بەدوور و درېزى ستايىشيان دەكا و كەورەيان نىشان دەدات
، بەلام مەحوى تەنبا بە دووبەيت ستايىشى ھەرچواريان دەكا و زىد بەچۈرپى
مەزنىييان دەردەخا، بۆيە لېرەدا دارشتىنەكەي مەحوى كورتى و رەوانىتىيانە تر.
١٤) پارانەوە لە خوا لەكتايىي قەسىدە كانيان :

خاكى

مەپىزە ئابىپۇوم يارەب بەئابى رووى بەنى زەھرا
من ئەرچى ئابىپۇرى خۆم رشت لەبى يەك ئان و دۇونانه^(٤٥)
نیلاھى نىم ئەگەرچى من حەريفى شىعىر و ئەھلى بەيت
بە بەيتىنلى قبۇل فەرمۇو، لەبەر ئەم ئەھل و بەيتانه^(٤٦)

مەحوى

وەكىو (جامى) دەلى، دەم ووشك ھەلاتتوو من سەگىتكى كەپ
جىڭەر تىننۇم و دەخوازم نمى لەو بەحرى ئىحسانە^(٤٧)
دەكەم عەرضى نىاز، ئەرچى لەتونايابە مەخفى راز
بەجان و دلن، دلن و جانم، خودا خواهانە، خواهانە^(٤٨)
ھەردووكىيان بەكتومەلە بەيتى لە خوا دەپارىتىنەوە كە ئەم چەند بەيتە شىعەيان لى
قبۇل بكا و بکەونە بەر ناززەوابىي (شفاعە) پىنۋەمبەرەوە (د.خ) لەرۇنى
دوا مايدىدا.

په راویزه کان :-

- ۱) ناوی ملا محمد مهدی کوپی ملا عوسمانی بالخیبه و له نیوان سالانی (۱۸۳۶ - ۱۸۴۰) له سلیمانی له دایک بسوه ، لای باوکی خویندویتی و له به غدا لای موفتی زه هاوی ئیجازه‌ی وهرگرتتووه ، له (۱۹۰۶) له سلیمانی مردووه و له خانه‌فاكه‌ی نیزراوه ، دیوانی مه‌حوى ، چ ۲ ، ملا عه‌بدولکه‌ریمى موده‌ریس ، چاپخانه‌ی تؤفسیتى حیسام ، به‌غدا (۱۹۸۴ ، ل ۷-۵).
- ۲) ناوی ملا محمد کوپی نه‌حمدده و له (۱۸۲۹) له گوندی (نه‌حمد) بینده له شاره‌زور له دایک بسوه ، هاتوته سلیمانی و له لای (مه‌حوى) خویندویتی و له سنه خویندنی ته‌واو کردوه و بق سلیمانی گه‌بوه‌ته‌وه ، له (۱۹۰۸) کترچی دوايی کردوه . ملا محمد مهدی خاکى ، شیخ محمد مهدی خاان ، چاپخانه‌ی کوپی زانیاری کورد ، به‌غدا (۱۹۷۸ ، ل ۹).
- ۳) دیوانی
- ۴) مه‌حوى (ل ۲۵۷).
- ۵) سه‌رچاوه‌ی پیش‌سو (ل ۱۲۸).
- ۶) ملا محمد مهدی خاکى (ل ۱۴).
- ۷) دیوانی مه‌حوى (ل ۴۱۹).
- ۸) ملا محمد مهدی خاکى (ل ۶۲).
- ۹) سه‌رچاوه‌ی پیش‌سو (ل ۱۴).
- ۱۰) دیوانی مه‌حوى (ل ۴۱۹).
- ۱۱) ملا محمد مهدی خاکى (ل ۱۸).
- ۱۲) دیوانی مه‌حوى (ل ۴۴۱).
- ۱۳) ملا محمد مهدی خاکى (ل ۱۹).
- ۱۴) دیوانی مه‌حوى (ل ۴۲۴).
- ۱۵) ملا محمد مهدی خاکى (ل ۳۱).
- ۱۶) دیوانی مه‌حوى (ل ۴۲۲).
- ۱۷) القلم / ۴.
- ۱۸) ملا محمد مهدی خاکى (ل ۳۰).
- ۱۹) دیوانی مه‌حوى (ل ۴۲۷).
- ۲۰) ملا محمد مهدی خاکى (ل ۳۴).
- ۲۱) دیوانی مه‌حوى (ل ۴۵۴).

- ۲۲) ملا محمد مددی خاکی (ل ۳۴).
- ۲۳) دیوانی محوی (ل ۴۵۶).
- ۲۴) ملا محمد مددی خاکی (ل ۴۰).
- ۲۵) دیوانی محوی (ل ۴۲۵).
- ۲۶) ملا محمد مددی خاکی (ل ۴۲).
- ۲۷) دیوانی محوی (ل ۴۲۲).
- ۲۸) الکھف / ۱۱۰.
- ۲۹) شرح العلامہ الباجوری علی متن
الشمائل المحمدیہ للترمذی
، ط ۱ ، مصیر ۱۳۴۴ھ ،
ص ۸۵.
- ۳۰) ملا محمد مددی خاکی (ل ۴۴).
- ۳۱) سه رچاوہی پیشوو (ل ۴۶).
- ۳۲) دیوانی محوی (ل ۴۲۴).
- ۳۳) سه رچاوہی پیشوو (ل ۴۲۵).
- ۳۴) ملا محمد مددی خاکی (ل ۴۵).
- ۳۵) دیوانی محوی (ل ۴۴۲).
- ۳۶) ملا محمد مددی خاکی (ل ۴۵).
- ۳۷) دیوانی محوی (ل ۴۴۷).
- ۳۸) ملا محمد مددی خاکی (ل ۴۶).
- ۳۹) دیوانی محوی (ل ۴۵۱).
- ۴۰) ملا محمد مددی خاکی (ل ۴۹).
- ۴۱) سه رچاوہی پیشوو (ل ۵۱).
- ۴۲) سه رچاوہی پیشوو (ل ۵۴).
- ۴۳) سه رچاوہی پیشوو (ل ۵۷).
- ۴۴) دیوانی محوی (ل ۴۲۹).
- ۴۵) ملا محمد مددی خاکی (ل ۶۰).
- ۴۶) سه رچاوہی پیشوو (ل ۶۱).
- ۴۷) دیوانی محوی (ل ۴۵۷).
- ۴۸) سه رچاوہی پیشوو (ل ۴۵۸).

له نیوان دوو غەزەلی

شەو و رۆزى حەمدى و مە حويدا لىكۆلينەوه و بەرامبەرى

بەناوى خەواى دلۇقان

پىشەگى

مە حوى^(۱) يەكىكە له و شاعيره كوردانەي كە بۇلىنى ديارى له سەرددەمى خۆيدا بۇوه و شيعره كانى بە گشتى رەنگدانەوهى واقيعى ئەو كاتەي شارى سليمانى بۇوه و بە پىتشىرەۋى شىعري سۆفيانە و تارادە يەكىش شىعري ئايىنى دادەنرى ، كە دەلىن تا رادە يەك چونكە (تالى) سەرمەشقى ئەم جۆرە شىعره بۇوه و له دواى ئەو بە دلسۈزىيە و مە حوى دروشىمە كەى هەلگرتۇوه و شاعيران چاوابان لىنى كردۇتهوه.

بە بۆچۈنى نۇرسەرى ئەم لىكۆلينەوهى، حەمدىي^(۲) ساحىقىران (۱۸۷۸ - ۱۹۲۶) يەكىكە له و شاعيره بە توانايانەي كە تارادە يەك كارىگەرىي مە حويى پىتە ديارە له شىعري ئايىندا ، ئەم كارىگەرىيەش زىاتر لە دوو غەزەل (شەو و رۆز) ئى مە حويىيەوه سەرەلەدەدا ، چونكە ئاسىۋىيە كى گىانى و فەلسەفېيان پىتە ديارە.

لىكۆلينەوهى كە له دوولايەنەوه خۆى دەبىنى :-

1. لىكدانەوهى واتاي (شەو و رۆز) بەپىي فەرمەنگى سۆفيانە و لىكدانەوهى كى سۆفيانە بۇ ھەر دوو غەزەلە كەى مە حوى كە كۆتايان بە (شەو ، رۆز) هاتۇوه.

۲. بەرامبەرىكىدىنى ھەردوو غەزەلى (شەو و رۇڭ) ئى مەحوى و حەمدى ،

ئەمەش لە دوو بىووه وە ئەنجام دەرىت : -

أ - لىتكچۇنىيان لەپۈسى روخسارەوە .

ب - لىتكچۇنىيان لەپۈسى ناوه رۆكەوە .

بەھىواي ئەوهى خزمەتىكى بچۈك پىشىكەشى ئەدەبى نەتەوايەتىمان كرابىّ و
مەلۋىيەك خرابىتتە سەر خەرمانى ئەدەبى كوردى .

بەشى يەكەم

رۆژ :

- بەدواداھاتنى نۇور دېتى دەگوتىرى رۆژ ، ھەروەھا پۇزى پەيان و ئەلەست و ئەزەلىشى پى دەگوتىرى . بەلاى ھەندى لە سۆفيه كان رۆژ پىنج جۆرى ھە يە :-
١. رۆزى ونبۇو (مفقود) : رۆزى جىهانە كە دەپوا و لەدواي خۆى پەشىمانى بە جى دىلى.
  ٢. رۆزى ئامادەبۇو (مشهود) : ئە و رۆزە يە كە تىيدىاي ، ئەگەر كارى چاکى تىيدابكى و بەھەل وەربىگىرى بەغەنېمەت لەقەلم دەدرى.
  ٣. رۆزى داھاتتوو (مورود) : رۆزى بەيانىيە و نابى دلى خۆتى تىيدا بەند بىكەيت و كاتى خۆت بەئومىدى ئە و لەكىس بىدەي ، چونكە سېبەينى هيشتا نەھاتووھ و لەدەست نى يە .
  ٤. پۇزى بەلىتىنداو (موعود) : بە و پۇزە دەگوتىرى كە تەمن بەرە و كوتايى دەچى و گىان دەگاتە قورگ و ئاوى كەسەر لەچاو دەۋەستى و پوخسار زەرد ھەلدەگەرى.
  ٥. پۇزى درىزكراو (ممدوح) : پۇزى بەپابۇونە وە يە كە ھەمۇ مەرۆڤى تىيدا كۆدەكىرىتە و دەكىرىتە دوو چىن ، پاك و ناپاك^(۲).

شەو :

ھاتنى شەو لە فەرەنگى شاعىران ھېمای خەم و ترس و تەنبايى و نامۆبى و مردىنە ، پۇيىشتىنىشى زيان و ھىوا و بەختارىيە^(۴) .

لای عاريفە كانيش جارى جىهانى غەبىيە و جارى جىهانى جەبەرۇوتە (سەنورى نىوان جىهانى ھەستى و ناھەستى) ، ھەروەھا بە بىنەچەي شەتكان و شەۋى مەرۆڤى دەگوتىرى ، تارىكى شەو تارىكى لەگىنەكانە (ممکنات) چونكە لەگىنەكان

سیبه‌رن و ده رکه و تهی نقدی حه‌قن ، مه بهست له شه‌وی پووناک خودی خواهه ،
چونکه خوا بیزه‌نگه و به شه و چوتیزراوه^(۵) .

دوای نه‌وهی هه‌ندی له اتاكانی پقذ و شه‌ومان بتو اشکرابوو ، ئیستا دینن له زیر
سايه‌ی ئەم بوقچوونانه هه‌ردوو غەزەلکەی مەحوي کە له بارهی (شه و رقز) ه
شى دە كەيىنه‌وه .

شاعيراني كۆن به‌گشتى ياره‌كانيان به پقذ چوو‌اندووه چونكه هېچ شتى خوى
له بەر تىشكى ناگرى و به زينه‌رى هەموو جوانىكە له جىهانى هەستىدا .

بەلام له بەر نه‌وهی مەحوي به‌گشتى شىعىرەكانى له تە‌وهرى شىعىرى سزفيانه
دەخولىتە‌وه بۇيە سروشى پقژىش گۈرپاوە و له دولبەرە‌وه كالاي دلدارى به بەردا
بپاوه و به دوای دولبەری مانگ ئاسادا وىلە .

لەم غەزەلەی مەحويدا پقذ دلدارە و شىتى بۇيى ياره‌كە پىغەمبەرى ئىسلامە
(د.خ) :

پووتى دى ، لەو پقذە‌وه ، كەپ پقذە سەرگەردانه پقذ
گەيىه ئىوارە ، وەكى من ، ئىشى قورپىوانه پقذ^(۶)

واتا : لەو پقذە‌ى كە خوا نوورى مەھمەدى (د.خ) ئەفراند ، لەو نوورە
بوونه‌وهرى داهىتنا (پقژىش يەكىكە لهوان) . بۇيە پقذ حەزدەكە با بهرە و كانگاى
خوى بچىتە‌وه كە نوورى مەھمەدە و هەر لەو پقذە‌وه به دوايدا دەگەرىت .

كە پقذ عاشق بى ، دەبى لەپىتاو عەشقە‌كەيدا سەر دابنى چونكە ئە‌وهى به‌گەل
كاروانى ئە‌وين كەوت ئە‌مه پىشەيەتى :

پەھرە‌وی پىنگە‌ى مەھببەت وادەبى ، هەر سەعىيەتى
تا‌مەيە لەم پىنگە ئا خار كارى سەردانانه پقذ^(۷)

هرچه نده له جیهانی هستیدا مانگ بهرام به رپورت خوی ناگری و تیشکی
ده شاردریته وه ، که چی له م هلتیسته دا کار ئاوه رویه و روژ که عاشقه و پهروانه
ئاسا له دهوری مومی ئه و مانگه دیت و ده چی و چاو له پهروانه ده کا و ده بکاته
ماموستای خوی له سووتاندا هه روک سه عدی شیرازی ده لیت :

ای مرغ سحر عشق ز پهروانه بیاموز
کان سوخته را جان شد و او از نیامد^(۸)

به م جوره مه حوى ئه م واقعه پیچه وانه يه ده گونجینى به کاریگه ری ئه و عه شقه
که نه شیاوه ده شیئتنى :

لاجه ره کرد و بیه نوری جیلوهی ئه و ماهه به چاو
ده و بیه بو ئه و شه معه يه دائم و هکو پهروانه پقژ^(۹)

ئه وهی مه حوى روژی به عاشق داناوه و پوونی گردوتنه و که له پیناوه و
عه شقه دا داویتنی هلکردووه و له ته واف دایه ، شینجا داوا ده کا هر کسی که
ده بیه وی بگاته یار ده بیه پقژ ئاسابی و ئارامگرن نه زانی ، که واته عه شقه که
دابه زیبیه سه رزه وی و مرؤف به دوای نوری مه مه دیدا (د.خ) ویله :

مه طله بت گه ریاره ، هر سه عیت به کاره دائما
بو طه وافی قاپیه ک وابه رزه ده دامنه پقژ^(۱۰)

دووباره شاعیر به ره و عه شقی روژ ده چیتنه وه و پوونی گردوتنه وه ده بیه به شه و
پیکی له دهستی مه یکتیر (خوا) و هر گرتبی بزیه وابه مهستی له به یاندا سه
ده دریتنی و که ویته مقامی نه مانه وه (فنا) :

شه و ده بیه بادهی له دهستی ساقیه ک و هر گرتبی
نم سبیه ینیه له مه شریق دیته دهه رهستانه پقژ^(۱۱)

ئەمجارە دولبەر لەشیوه‌ی لهیلادایه ، ئەمەش پىشەی گەلتىك لە عاريفەكانە كە خوا يان پېغەمبەر (د.خ) لەشیوه‌ی ئافرهتى بەدى دەكەن ، چونكە پەگەزى (مى) لاي يۇنانى و مىسرى و جاھىلى و مەسيحىيە كان پېرىۋىز بۇوە ، بۆيە رۆز كەوتۇتە شاخان و بەدوای يارددا دەگۈرى ، واتا :
ھەلاتن و ئاوابۇونى لەودىyo شاخەكان لاي شاعير جۆرە گەرانىتكە بەدوای جوانى ياردا :

ئەلبەتە مەجنوونى رقىنى روومەتى لەيلايىكە

مۇتەصىل ، شام و سەحر ، كەوتۇتە ئەم شاخانە رۆز^(۱۲)

ئەو عەشقەي مەحوى لم غەزەلدا دەستتىشانى كىرىۋوھ بەردەوام لەجىڭۈركى دايىه لەننیوان رۆز و مرۆز ، لم بەيىتە خوارەوەدا شاعير خۆى دلّدارە و لەبر جوانى يار پىذى لەبر چاۋ كەوتۇوھ ، دوور نىيە مەبەستى لم و مانگە نۇورى پېغەمبەر (د.خ) بىن ، بۆيە لەبر بۇوناكى ئەو پىويىستى بە بۇوناكى رۆز نىيە ، چونكە رۆزىش لەوھوھ بۆشىنى بۆ ھاتۇوھ :

ماھەكەم ئەمشە شوکر پېتە و فشانى خانەيە

قەت لەدرگا دەرددەچم كەربىتە ئەم سەربىانە رقى^(۱۳)

رقى لەئەوينە كەيدا بىن ئارامە و تارقىنى بەپابۇن كەس چارەي ناكا گەر مەسيحىش بىن ، چونكە دەرمانى دلّدار گەيشتنە دولبەرە و ئەمەشى بۆ نەرەخساواھ :

ئەم گلاراوهى لەعىشقا تا قىامەت ھەرددەبىن

صەد مەسيحا چارى ناكا ، دەردى بىن دەرمانە رقى^(۱۴)

رقد بشهو و رقد ویلی بینینی ئه و یاره‌یه ، به لام بهو همو تویشکه‌وه پهی پسی نه برد و به جیلوه‌ی نوری شاد نه بwoo ، چونکه ئه و نوره له نوری خواه‌یه و شهو و رقدی ئاساییش ده‌می بینینی ئه و نوره نییه :

رقد و شه و ئم سه زه‌مین و بن زه‌مینه‌ی پشکنی

نه بwoo شوین هـ لگر لـ عـ کـ سـ جـ بـ لـ وـ جـ اـ نـ نـ رـ (۱۵)

له سره تاوه تا ئیره عاشق دیاره که رؤژه و وه کو گویه له مهیدان و عه‌شقیش گوچانه‌که‌یه ، به لام هیشتا گوچان بازه‌که به ته‌واوی دیار نیه :

رـ حـ سـ بـ فـ دـ اـ کـ بـ زـ اـ نـ کـ بـ چـ وـ گـ اـ نـ باـ زـ هـ کـ

((مه‌حولیا)) چه‌وگانه عیشق و ، کویه لم مهیدانه رؤژ (۱۶)

لیزه بولاهه دولبه‌ر به دیار ده‌که‌وئی و ئاشکرايیه که مه‌بستی پتغ‌مبه‌ر (د.خ) ، چونکه (رؤژ) ی عاشق بی هیزه له‌وه‌ی نه‌یتوانی به پووناکی خویه‌وه بگاته خزمه‌ت دولبه‌ر و به لکر شه و ئه و مه‌زنبیه‌ی به‌نسیب بwoo و یار (محه‌مهد) به‌شه و به‌ره و ئاسمان رویشت :

حـ قـ هـ رـ قـ وـ شـ وـ کـ بـ تـ اـ بـ دـ کـ ،ـ وـ اـ دـ هـ وـ يـ صـ الـ

نه و بwoo ، بیبهش ما له و هـ صـ لـ ئـ وـ سـ هـ رـ اـ پـ اـ جـ اـ نـ رـ (۱۷)

که‌واته لم به‌یته‌وه رؤژ به‌ره و نائومیدی ده‌چی و شه و جیگای ده‌گریته‌وه له عه‌شقه‌که‌دا ، چونکه له داویتی ئه و شه و هـ دـ اـ بـ هـ بـ یـ اـ نـ هـ اـ دـ اوـهـ : ده‌پشکوی و هـ زـ اـ رـ قـ خـ وـ یـ اـ نـ پـ نـ هـ اـ نـ دـ اوـهـ :

شـهـ وـ جـ شـهـ وـ ،ـ لـ پـ شـکـوـاـیـ قـهـ پـ نـهـ هـ صـوـبـحـیـ نـوـمـیدـ

هر له داوینی یه‌کن صوبحا به‌لـهـ کـ پـ نـهـ انـهـ رـ قـ (۱۸)

بەم پىئىه بەبۆچۈونى مەحوى هاتن و چۈونى شەو و رۆژ جۆرە گەپانىكە بەشويىن دلبهدا ، كەواتە عەشق ھەموو گەردۇونى داگىرتۇوه ، بەلام لەو گەپانەدا رۆژ بەو ھەموو پۇوناڭى خۆيەوە نەگەيشتە ئەنجام و شەو ئەم شەرەفەي پىّرەوا بىنرا ، بۆيە دەبىين شەو دەبىتە ئۆقييانووسىتىكى مشت لەعەنبەر و رۆژىش لەداخاندا دەسووتى و دەبىتە خۆلەمىش :

شەو نەبۇو ، بەحرى موحىطى عەنبەرى بۇ ناوى شەو

بۇو بەنىسبەت ئەو شەوە ، خاكسىتەرى گولخانە رۆز^(١٩)

دوای ئەوهى بە كورتى لايەنى سۆفيكەرى لەم غەزەل دەستتىشانكرا ، ئىستاش وا بەچاك دەزانىرى كە زاراوهكاني سۆفيكەرى لەم شىعرەدا نىشان بدرىن بق زىاتر پىشت ئەستۇوركىدى بۆچۈونەكان ، ووشەكان بىرىتىن لەمانەي خوارەوە (ئىحسان ، بەحر ، پەروانە ، جىلوھ ، جانان ، چەوگان ، خودا ، ذات ، رۆز ، رقح ، ساقى ، سوجە ، شاھ ، شەمع ، عىشق ، گەوهەر ، گولخان ، مەحەببەت ، مەست ، مىعراج ، نور ، وىصال ، وەصل) ، لەم (٢٢) زاراوه يەدا تەنبا يەك زاراوهى حالى بەكارهەتىناوە كە (مەحەببەت) و زاراوه يەكى مەقامىيىشى بەكارهەتىناوە كە (ئىحسان) ھ .

شەو :

شەو لاي شاعيران بەگشتى نائومىتى و نايەتى (سلبى) دەگەيەنى ، بەلام لاي مەحوى شىكۈمەندى و ئايەتى (ايچابى) نىشان دەدا ، چەنكە ئەو شەوهى مەحوى باسى دەكەت شەوى مەرد و خۆشەۋىستانى خوايە و بەبۆچۈونى (شەبستەرى)^(٢٠) بىرىتىيە لە (خودى تەنبا - خوا) كە لەبەر بىرەنگى بەشەو دەچۈنلىرى چونكە لەشەوى تارىك شت لىك جوى ناكىرىتەوە و پۇشنىشەكە بە

خودى خۆى رووناکە و ھەموو شىتى نورولە و وەردەگىرن ، بۆيە ئەو شەوهى شاعير مەبەستىتى شەۋى جىهانى جەبەرپۈوت و مرؤفييە.

مەحوى بەشەۋى جىهانى جەبەرپۈوت دەست پىندەكە ئەو شەوهى كە لەنیوان جىهانى ھەستى و ناھەستى دايە ، دەبىنин تاكە سوارەتى ئەو شەۋە پەروانىيە كە لەبەر عەشقى پاستەقىنەتى خۆى دەسوتىنى ، پەروانەش لای عەريفان ئۇستادى عەشقە :

شەو كەسى پرسىي لە خۆ دەرخىستى پەروانە شەو
ئەو وىسى ، ناتىنگە يىشتۇو! تەجرييەي مەردانە شەو^(۲۱)

مەحوى لە و ئاگادارە كە شەو لە سەردەمى ئەودا بە سووكى سەيرى دەكرا و ھىمای ئازار و مەينەت بۇو ، بەلام ئەو شەوهى مەحوى بەپىچەوانەتى ئەو شەۋە نىقدىپايە بەرذ و نورى ھىدايەتى عاشقانى خواي تىدا دەردەكەۋى و ئەگەرنەبى ئەستىرەكان نابىئىرىن :

ھەرسىيا بەختانى عىشقە مەزھەرى نورى ھودان
شەو نەبى ئەستىرە مەستورىن ، بەكەم مەپوانە شەو^(۲۲)

ئەمجارە شەو دەبىتە شەۋى مرؤفيي و پەردەپۇشى گوناھكارانە ، سەرەپاي ئەمەش رۆزى مەحوى ھىننە رەشە بۆيە خەلکى ئاگايان لە گوناھكاران نى يە ، پەشى بىزىدەكە ئەحوى بۇ خۆى نايەتىيە و بۇ غەيرى خۆى ئايەتىيە ، بەلام پەشى شەۋە كە بۇ ھەمووان ئايەتىيە :

ئەم سىيا پۇئى منە پۇشىوبىيە عەبىي كەسان
ناشكارە سەتى ئەحوالى گەنەھكارانە شەو^(۲۳)

ھەر ئەم شەوی مرۆققىيە يە لە خزمەتى خۇشەويستانى خوايە نۇورىيان ئاشكراپى و
پابەرىي دەوروبەريان دەكەن ، كەواتە هەرجەندە شەو بەشىوھ تارىكە بەلام بۆ
ئەھلى دلآن دەمى دەركەوتى نۇورىيانە ، ئەم نۇورەش لەو نورەوە يە كە لەكتىوی
تۇور تەجەللای كرد :

بۆيە زولەمت پۇشە ، نۇورى ئەھلى جەوهەر دەركەوى
سەيرى حەقى كەن لە سەر ئەم ماه و ئەستىرانە شەو^(٢٤)
شەو لاي سۆفى زۆد مەزىنە ، چونكە كاتى پاز و نياز دەرخستنى دلدار و دولبەرە
و ھاودەمى عاشقە و سەرەپاي ئەوهەي كە پەرددەپۈشىشە و وەك مەحرەمى خۆى
نيشان دەدا و راڭگەر و ھاوردەي عاشقانە :

نەبۇوه ، نابىنى لەشەو مەحرەمتى تا بۇنىڭىزى حەشر
پەرددەپۇشە ، ھەمدەمە ، ھەمدەردى عوشتاقانە شەو^(٢٥)
شەو دلدارە و بەشۇين بۇنىڭىزى دولبەریدا وىتلە و هەر لە چاوهەرانيي دەركەوتىتىتى ،
ئەو عەشقەي شەو ھەيەتى ئەزەللىيە و بەدياركەوتى بۇنىڭىزى دولبەری مەحو
دەبىتىوھ لە بەرپېيىدا :

شەو ھەموو شەو چاوهەپىيە بۇنىڭىزى ، ھەر بۇنىڭەلات
مەحۋە سەرتاپا لە بەرپېيىدا فيداكارانە شەو^(٢٦)

مەحۋى تانە لە عاشقە فيلبازەكان دەدا و بەخۆ پەرسەتىيان دادەنلىق ، چونكە
لەعەشقىيکى ropyوكەشيدان و سەركىزىيان بۇ وەددەستەيىنانى جىهانى مادەيە ،
ئىنجا ropyونى دەكاتەوە كە عاشق دەبى خۆ بۇ مەعشۇوقە كەي بەخت بىكا و
پەروانە ئاسا بىسوتى ، بۆيە شەو كە دلدارى بۇنىڭە ھەر كە دەركەوت خۆى
بەقوربان دەكا و بارگەي تىك دەنلىق :

خود په رستینه ! له شه و فیری په رستن بن ، که خور

هار دیاری دا ، به دهودی سه رویدا قوربیانه شه و^(۲۷)

ئه مغاره مهحوی خوی و هکو شه و داناوه و هار دووکیان له داخی یاریان
ده رونیان په شبووه ، کواته رهشیی شه و له سووتانی عه شقه که یه و هاتووه ،
به م جوړه شاعیریش شه و ئاسا به دوای دولبه ریدا ویله و که و هریه :

فیرقه تی رقڈه ده رونی کردہ داغنکی سیا

و هک منی سهودا زهده ئاتاش زهده هیجرانه شه و^(۲۸)

له غهزه لهدا شه و دلداره و پقڈ دولبه ره ، تاریکی شه و نیشانه سووتانیتی
له عه شقدا ، هر ئه تاریکیه یه که ده بیته هوی په یهابونی پووناکی رقڈ ، له م
پوانگه یه وه شه و لای مهحوی فهزلی به سه رقڈا هه به ، چونکه له داوینی
ئه وه وه رقڈ ده ردی ، دوور نیبیه مه بهستی شاعیر له (تیره گی) پیش ئه فراندن بی
، جا له تیره گه یه وه پووناکی پقڈ ده رکه و توروه :

تیره گی وا فهزلی بق ناده م به سه رپووناکیا

مه نشه نی نیزهاری جیلوهی فهینی سبھه بینانه شه و^(۲۹)

له مهوبه رش و هکو عاشقی پقڈ خوی ده ردہ خست ، لیره به دواوه ده گه پیته وه
سه ربنه چهی خوی و هکو شه و نیکی مرققی خوی نیشان دهدا و ئه ودهم و
کاته یه که عاشقانی خوا پاز و نهینی خویانی تیدا نیشان دهدهن ، چونکه
عهشقی خوابی نهینیه که و نابی ده بخری ، هر وه کو بابا تاهیری هه مه دانی له
پووه وه ده لی :

نه میدانم کے پازم واکی واژه م ؟

غه می سوژ و گودازم واکی واژه م ؟

چ واژه م هر کی نوونه بنگره فاش

دیگه رپازونیازم واکی واژه م ؟^(۳۰)

کـهـوـاتـهـ ئـهـهـلـیـ نـیـازـ بـهـشـهـ وـ گـرـیـ دـلـیـ خـوـیـانـ دـهـکـهـنـهـ وـ رـیـیـانـ پـیـ دـهـدـرـیـ ،
چـونـکـهـ شـهـ وـ پـهـرـدـهـیـهـ کـهـ لـهـنـیـوـانـ چـاوـیـ سـهـ وـ بـیـنـیـنـیـ ئـهـ حـالـهـتـانـهـ کـهـ لـهـژـوـانـیـ
عـاشـقـانـیـ پـاـسـتـیـ پـوـودـهـداـ ،ـ لـهـمـ بـارـهـیـهـ وـ مـهـحـوـیـ دـهـلـیـ :

مـهـرـلـهـتـارـیـکـیـ شـهـوـایـهـ رـیـ دـرـیـ ئـهـهـلـیـ نـیـازـ

پـاـنـیـ دـلـ نـیـفـشـاـ بـکـهـنـ ،ـ خـهـلـوـهـتـگـهـیـ خـاـصـانـهـ شـهـوـ^(۳۱)

شـهـوـ کـانـگـایـ پـازـ وـ نـیـازـهـ ،ـ شـهـوـ بـؤـبـینـیـ پـیـغـهـمـبـهـرـ (ـدـ.ـخـ)ـ قـهـدـرـ وـ بـهـرـاتـ هـمـ
لـهـشـهـوـدـاـ بـوـوـهـ ،ـ بـهـلـایـ مـهـحـوـیـ مـیـعـرـاجـ گـهـیـشـتـنـیـ دـلـدـارـهـ بـهـدـوـلـبـهـرـ لـهـشـهـوـدـاـ (ـثـمـ)
دـنـاـ فـتـدـلـیـ فـکـانـ قـابـ قـوـسـینـ اوـ اـدـنـیـ)^(۳۲)ـ ،ـ بـهـمـ پـیـنـیـهـ دـهـبـینـیـنـ شـهـوـ لـهـمـ غـهـزـهـلـهـدـاـ
دـوـوـ پـوـلـیـ گـرـنـگـیـ هـهـیـهـ ،ـ یـهـکـهـمـ دـلـدـارـهـ وـ بـهـدـوـایـ خـوـرـیـ دـوـلـبـهـرـیدـاـ عـهـدـالـهـ ،ـ
دـوـوـهـمـ کـاتـیـکـیـ پـیـرـۆـزـهـ وـ سـهـرـچـاوـهـیـ پـازـ وـ نـهـنـیـیـهـ کـانـهـ لـهـ ئـهـزـهـلـدـاـ ،ـ چـونـکـهـ
بـوـونـهـوـرـ لـهـسـهـرـهـتـادـاـ تـارـیـکـ بـوـوـهـ وـ دـوـایـیـ جـوـداـ بـوـونـهـتـهـوـهـ :

هـیـنـدـهـ صـاحـبـ سـیـرـهـ ،ـ (ـمـیـعـرـاجـ)ـ شـهـوـیـ (ـقـهـدـنـ)ـ وـ (ـبـهـرـاتـ)

خـاـصـجـاتـ ئـهـوـنـ وـ مـوـمـتـازـ بـعـمـ ئـهـسـرـارـانـهـ شـهـوـ^(۳۳)

شـهـوـهـنـدـهـ پـایـهـبـهـرـزـهـ لـایـ مـهـحـوـیـ کـهـ دـهـیـکـاتـهـ دـهـرـیـاـیـهـ کـیـ مشـتـ لـهـدـوـپـیـ
خـوـانـاسـینـ ،ـ بـهـلـامـ ئـهـوـ دـهـرـیـاـیـهـ کـهـ مـهـتـرـسـیـ خـنـکـانـیـ لـیـ نـاـکـرـیـ ،ـ چـونـکـهـ ئـهـوـهـیـ
مـهـلـهـوـانـ نـهـبـیـ زـاتـیـ ئـهـوـ نـاـکـاتـ خـوـیـ هـلـدـاتـهـ نـاوـیـهـوـهـ ،ـ لـیـرـهـدـاـ ئـهـمـ دـوـپـوـ
دـهـرـیـاـیـهـ بـقـوـسـهـرـهـتـایـ خـوـلـقـانـدـنـیـ گـهـرـدـوـونـ دـهـگـهـرـیـتـهـوـهـ ،ـ کـهـ هـرـ خـواـهـبـوـوـهـ وـ
نـهـنـاسـرـاـوـهـ ،ـ هـرـ وـهـکـ لـهـ حـهـدـیـسـیـ قـوـدـسـیـدـاـ هـاـتـوـوـهـ (ـکـنـتـ کـنـزـاـ مـخـفـیـاـ فـخـلـقـتـ
الـخـلـقـ کـیـ اـعـرـفـ)^(۳۴)ـ بـهـمـ پـیـنـیـهـ شـهـوـدـهـمـکـاتـیـ وـهـدـهـسـتـهـنـیـانـیـ ئـهـمـ مـرـوـارـیـ
نـاسـینـیـهـیـ :

ھەركەسىن طالىب بە دوپپى مەعرىفەت كۆكىرىنى

پېلە دوپ دەرىايەكى بىن مەھلەكەي خنکانە شەو^(۳۵)

ئىستاش دواى لىتكانە وەى غەزەلەكە لە پوانگەي سۆفييگەرېيەوە ، وا بەچاڭ دەزانلىق زاراوه كانى سۆفييگەرى دەستنېشان بىكىرىن بۇ دەولەمەندىرىنى غەزەلەكەي لەلايەنى عىرفانىيەوە ، زاراوه كانىش ئەمانەنە (ئاتەش ، ئاوى حەيات ، ئەحوال ، پەروانە ، جان ، جىلوه ، جەوهەر ، حەق ، خەضر ، خەلۋەتكەم ، خودا ، داغ ، دل ، دەرىيا ، دەرۈون ، دوپ ، پاز ، پۇز ، سەودا ، سىر ، شەو ، زۇلەت ، عىشق ، عوشاق ، فەيز ، فىراق ، فېرقەت ، مەحرەم ، مەعرىفەت ، مەحwoo ، مىعراج ، نور ، هىجران).

بەشى دوووهەم

بەرامبەرىيىرىدىنى ھەردوو غەزەلەكەي مەحوى و حەمدى :

حەمدى لە چىنى سىيەمى شاعيرانى قوتا بخانە بابانە و خاوهەن شىۋازىتىكى چىزپىرە و لە دارېشتنە ھونە رېيە كانىدا ھاوتايى كەمە ، بەلام نابى ئەمە پېشتىگۈ ئەھىزىن كە ھەموو شاعيرى كەم ئا زىرى كارىگەرى شاعيرانى تىرى بە سەرەۋەيە ، حەمدىش وەكۆ ئەو شاءبران ، (كوردى و نالى و مەحوى) كارىگەر بۇوه و ئەمەش لە چوارىنە يەكدا ناماژە پېنكىرىدووه و واى بۇ چوووه كە مەحوى خەرمانى شىعىرى كوردى تالانلىرىبووه و دەيەكەكى داوهتە حەمدى وەك دەلى :

خەرمانى لە فەزى كوردى ، كوردى كە كىرىدى پېوان

نالى كە نالى كاسەيەكى دا بەئەو لىوان

تاراجى كرد كە مەحوييەفەندى بەلۇتفى خۆى

عوشىريشى دا بە (حەمدى) و تى بىبىرە دىوان^(۳۶)

جگە لەم چوارينە يە حەمدى پىنج خشته كىيەكى لە سەر غەزەلەكى مەحوى نۇوسىيە و ^(۲۷) ئەمەش بەلگەيەكى ترە كە حەمدى يەكىكە لە قوتابىيە بلېمەتكانى قوتابخانەي شىعري مەحوى.

لە پىداچوونە وەيەكى ئاسايى دىوانى حەمدى دەركەوت كە لە دوو غەزەلى (شەو و پۇچ) و پىنج شويتى تر كارتىكىرىنى مەحويان پىوه ديارە، بەلام تەۋەرەى لېكۆلىنە وەكە تەنبا ھەردوو غەزەلى (شەو و پۇچ) دەگرىتەوە، ئەمەش خۇرى لە خۇيدا سەرەتايەكە بۇ لېكۆلىنە وەي تر لە ئايىندەدا گەر خوا يار بىت.

پۇچ :

گەر بەوردى سەيرى ھەردوو غەزەلى مەحوى و حەمدى بىكرى دىاردەكەۋى كە ھەردووكىيان ستايىشى پۇچ دەكەن و مەزنىيەكەي دەستنىشان دەكەن، ھەروەها ئاشكرادەبى كە غەزەلەكەي حەمدى كارىگەری غەزەلەكەي مەحوى پىوه يە لە دوو لايەنە وە :

۱. لايەنى پوخسار :

أ - ھەردوو غەزەلەكەي لە سەر عەرۇنى عەرەبىن و لە بەحرى رەممەلە هەشت ھەنگاوابىي مەقسۇرن.

ب - دوا سەروايان (پۇچ) ھ و پىش سەروايان مۇرفىيمى (انه).

۲. لايەنى ناوه پۇچ :

حەمدى و مەحوى لە شىعرە كانىياندا بە دواي يارىكەوە وىلەن و بەرە بەرە ئەوينەكەيان بەرە قولالىي دەچىت و لەناكاو بەرە خۆشە ويستى پىغەمبەر (د.خ) دەگۈازىتەوە.

يا رەكەي حەمدى خۆشە ويستىكىتى كە لە شارى (كويىت) بەند بۇوە، بەلام خۆشە ويستەكەي مەحوى پىغەمبەر (د.خ)، ئەوهى زىاتر كارىگەرەكەي دەسەلمىتى ئەوهى كە مەحوى ئە و غەزەلەي كە لە سەر (پۇچ) ھ وەك بائىسى دوو

پارچه‌یه و له پارچه‌ی يه که مدا پژ عاشقه و پیغه‌مبه ر (د.خ) مه عشوقه ، دواي
ئم پارچه‌یه ديته سه رشوي ميعراج ، حه مديش به همان شبيوه غهزه‌له که‌ی
دو بشه و به شى يه که‌می له سه رخوشه ويسته به ندکراوه که‌ی کويته و
ئه ويتری باسی ميعاجه . بهم پیه هر دو پارچه‌که‌ی مه حوى له چوارچیوه‌ی
عه شقیکی سو فیانه دایه و ئه وهی حمدی پارچه‌ی دووه‌می سه ر به شعری
ئاینیه . ئیستاش و ائمازه به لاینه لیکچووه کانیان ده کری به نمونه‌ی

شیعریبه وه :

حه مدی :

من له پنکه وتم له دووی ئه و ماهه جاتوبه‌ی ئه وه
کانیناتی پشکنیوه ، ویل و سه رگ ردانه پژ^(۳۸)

مه حوى :

نه لبته مه جنوونی پژتی پوومه‌تی له یلايه که

موتنه صیل شام و سه حهر ، که و توتنه ئم شاخانه پژ^(۳۹)

ئه و پژه‌ی حمدی باسی ده کا ، پژتیکی ئاماذه‌به چونکه شاعیر و پژ
هه ردوکیان به دواي یاردا ویل ، به لام پژه‌که‌ی مه حوى پژتیکی ئاماذه و
ئزه‌لیبه چونکه تمنیا پژ عاشقه و به دواي یاردا که وه پیه .

له هه ردوو به یته‌که دا پژ به دواي بینینی یاردا ویل و له گه رانیدا به و کیوانه وه
شـهـکـهـتـ بـوـهـ وـ گـهـرـدوـونـیـ پـشـکـنـیـوهـ ،ـ جـاـ دـهـبـیـ ئـهـ وـ لـهـ یـلاـیـهـ کـیـ بـیـ کـهـ پـژـ
کـهـ وـ تـوتـنـهـ ئـهـ وـینـیـ وـهـ ؟ـ بـهـ پـیـیـ بـهـ یـتهـ کـانـیـ دـوـایـیـ ئـهـ وـ لـهـ یـلاـیـهـ پـیـغـهـ مـبـهـ رـهـ (دـ.خـ)ـ کـهـ
خـودـانـ پـهـ رـچـوـوـیـ مـیـعـرـاجـهـ .

حه مدی :

گـهـ رـبـهـ ئـوـمـیـدـیـ وـیـصـالـیـ شـامـیـ زـوـلـقـیـ تـۆـ نـبـیـ

سـهـ رـلـهـ کـهـ لـ دـهـ رـنـایـهـ نـیـ هـرـ نـایـهـ وـئـ ئـهـ وـ مـانـهـ پـژـ^(۴۰)

مەحوي :

پەوەتى دى لە و پۇذە وە كەر پۇذە سەرگەردا نە پۇذ

كە بىيە ئىتوارە ، وەكۆ من ، ئىشى قۇپ پىتوانە پۇذ^(٤١)

حەمدى لە پۇذى ئامادە دايىه ، بەلام مەحوي لە پۇذى ئەزەل دايىه و كەمىكىش بەرە و پۇذى ئامادە هەنگاودەنلى ، هەردو بەيتەكە باسى جوانى پۇوي يارى دەكەن كە پۇذىش گىزىدەي ئە و جوانىبىيە بۇوه و لە داخاندا خەرىكى قورپىتوانە و كەر لە بەر بىنىنى پۇوي ئە و يارە نە بىي جارىكىتە سەر دەرنەھىتنى.

حەمدى :

ئەو شەۋى مىعراجە فەخرى ئەنبىيا دەعوەت كرا

تا قە ئانى بۇ خرايە سەردەمى ئە و خوانە پۇذ^(٤٢)

مەحوي :

شەو شەۋى مىعراجى شاهى ئەنبىيا بىي ، وادەبىي

بىپەرسىتى ، بەلكى سوجىدەي بۇ بىبا هەر ئانە پۇذ^(٤٣)

حەمدى و مەحوي هەر دووكىيان لە شەۋى گومبۇو دان و يادى مىعراج دەكەنە وە ، ئەو شەۋى كە (مەممەد) (د.خ) بۇ ئاسمان دەعوەت كرابىيە سەر سفرەي خوايى . داهىتانا ئەمدى لە وە دايىه كە پۇذى كردىتە نان و لە سەر ئەو سفرەيە دانابە ، لېكچۇونە كەش لە بەر خېرى و زەردى و گەرمىيە ، هەرچەندە حەمدى وەكۆ مەحوي باسى كېنۇشى پۇذى نە كردىووه ، بەلام لە زېرە وە دانانى پۇز وەكۆ ئانى لە سەر سفرە جۆرە كېنۇشى دەگەيەنى كە لە سەر پۇو بىكەۋى ، ئەو كاتە سفرەكە دە بىتتە بەر مال.

حەمدى :

ئەو شەۋە ئەو ئىختىرامە تا حەشر نابىتتە وە

كەر دەگىرى بىكەن قورباقانى ئە و قورباقانە پۇذ^(٤٤)

مەھۇم :

من فيدائى نەو زاتە بىم ، بەو ، شەوه بۇ بەم شەوه

تا قىامەت ھەر حەسەد با بەو شەكۆھ و شانە پەزد^(٤٥)

ھەر دووكىيان باسى پلە و پاپايى نەو شەوه مەزنە دەكەن و ئىئەھىي پىن دەبەن و
ئەو بۇون دەكەن نەو كەپچىش ئىئەھىي بەو شەوه دەبا ، حەمدى زىياتر
لەگەورەبىي نەو شەوه دەكۆلىتەوە و داوايى ئەو دەكا گەر پەزد بگىرى ئەوا
پىكەنە قوربانىي ئەو شەوه ، جالىيە و شەى قوربانى نىزىكبوونەوەش
دەگىرىتەوە كە لە (قرب) ھۆه ھاتۇوه .

شەو :

ھەروەھا لەھەر دوو غەزەلەكەي مەھۇم و حەمدى كە لە سەر شەۋىيان نۇو سىيۇھ
لىتكچۈن بەدى دەكىي و بەگشتى ھەر دووكىيان باسى شەكۆمەندىي شەو دەكەن
و فەزلى بە سەر پەزدا دەدەن ، لە بەر ئەوەي نەھىتىيەكانى خۇشەويىستى ھەر
لە شەودا بە دىيار دەكەۋىي ، سەرەپاي ئەمەش بەرات و شەوى قەدر و مىعراج ھەر
لە شەودا پۇويان داوه و ياد دەكىرىتەوە .

سەرەپاي واتاي گشتى غەزەلە كان لەشىۋە و پۇخساريىشدا پېتىك دەچن و
ھەر دووكىيان لە سەر بەحرى عەرۇزىي پەمەلى ھەشت ھەنگاوى مەقسۇرىن و دوا
سەرۇايان و شەى (شەو) ھ و پېش سەرۇايان بە (انه) كۆتايىي ھاتۇوه ، بەلام
لە پۇرى واتاوه جگە لە وىتكچۈنى واتا گشتىيەكەي ھەست دەكىي كە ئەم
بەيتانەي خوارەوەي حەمدى كارىگەرلى بەيتەكانى مەھۇبىيان پېتىوھ دىيارە :

حەمدى :

كىردىھەوەي دنیا كە ھەر عەبىيە ئەبىي داپقۇشىي

پەر دەيىتىكى موختەصەر خاصى بە سەر دادانە شەو^(٤٦)

متحوی :

نم سیارقدزی منه پوشیویه عهیبی که سان
ناشکاره سهتری نه حوالی گونه هکارانه شه و^(۱۷)

هردو شه و کان لخانه شه و مرفقی دان و کاتی باسی جیهانی هستی
ده کن ، حمدی و متحوی له و ده دوین که شه و توانی گوناهباران داده پوشی
، لهای حمدی په رده کی به سه راده دا ، به لام متحوی زیاتر قول بوقته وه و
په شیی شه و به جوانی و په سه نی داده نه چونکه بوقته په رده کی و توانبارانی
لیوه دیار نابیت ، نم سیفه تی شه وه ناماژه کی بهم نایمه پیروزه (و جعلنا الیل
لباس)^(۱۸)

لیره دا (لباس) جوره دا پوشینیکه .

حمدی :

بی سه رو سامان عه جه ب ده ریایه کی قهترانه شه و
پقنتی په شبی دوزه خیکی مسوده تی هیجرانه شه و^(۱۹)

متحوی :

فیرقه تی پقذه ده رونی کرده داغیکی سیا
وهک منی سهودا زهده ناتهش زهده هیجرانه شه و^(۲۰)

هردو شاعیر له باسکردنی شه و مرفقی دان ، له هردو به یته که دا شه و
له داخی دورکه و تنه وهی یاری په شه لکه پاوه و یاره که ش یا پقذه یا پقذ
نایسایه له جوانیدا ، حمدی هر ته نیا ناوه پوکه کهی دووباره نه کردوت وه به لکو
له روخساریش پی کاریگه ره و همان سه روا و پیش سه روای نه وهی هیناوه ته وه
که (هیجرانه شه و) ه ، متحوی هنگاوی له حمدی زیاتر پویشتووه و وشهی
به خوی چواندووه که له داخی یاری ناگری دوری سوتاندویتی .

حەمدى :

مەر شەوى مىعراجە تەنبا كائيناتە قىيمەتى
 (ليلە القدر) ئى موقابىل صەد هەزار پۇزانە شەو^(٥١)

مەحوى :

ھىندە صاحىب سىپە (مىعراج) و شەوى (قەدر) و (بەرات)
 خاصە جاتى ئەون و، مومتازە بەم ئەسرازانە شەو^(٥٢)
 دىسان شەوهكان مرؤقىن ، ھەردووكيان باسى ئەۋەز و نەھىيانە دەكەن كە
 لەشەوى قەدر و مىعراجدا پەيدا بۇونە ، ھەردوو بەيتەكان لە ئاستى ھونەرىدا
 وەكۆ يەكىن و ھەر ھىندە حەمدى بىرۈكەكە لە مەحوى وەرگىرتوو.

حەمدى :

حەمدى لادە لەم حىسابە كافىيە بۆ تىڭىيەوو
 چونكە پۇنىي پۇشنى ئەملى دلن و پەندانە شەو^(٥٣)

مەحوى :

شەو كەسى پىرسى لە خۇ دەرخىستنى پەروانە شەو
 ئە و تى : ناتىڭىيەشتوو تەجربەي مەردانە شەو^(٥٤)

ئەمجارە شەوهكان شەوى جەبەپوتىن و لە سنورى نىوان جىهانى ھەستى و نا
 ھەستى دان ، ھەردووكيان لە دەدۋىن كەوا مرؤقى دانا تىنەگا كە شەو كاتى
 تاقىكىرنە وەي مەردانى خوايە و لەشەودا خۇ دەردىخەن وەكۆ پەروانە كە
 لەپىنناوى عەشقدا خۇي دەسوتىنى.

ھەرچەندە بەيتەكەي حەمدى ئاستى ھونەرىي نزم نىيە ، بەلام ھىشتا ناگاتە
 مەحوى كە زۆر شاعيرانە دايەلۆگىنلىكى لە نىوان دوو كەسى دانا و نادان
 دروستكردۇوە لەبارەي خۇ دەرخىستنى پەروانە لە شەودا.

ئەنجام

لەم لېكتۈلىنە وەيەدا توانرا ئەم ئەنجامانە بەدەست بەتىرى :

- ۱) سروشتى پۇذلای مەحوي گۈپاوە لە دولبەرە وە بۇ دىلدار.
- ۲) ھەرۋەھا سروشتى مانگىش گۈپاوە و پۇذلەدەورى دىت ئە دەچى.
- ۳) يار لاي مەحوي پىغەمبەرە و لاي حەمدى بىرادەرىكىتى.
- ۴) عەشق لاي مەحوي ھەموو گەردۇونى داڭرىتۇوه.
- ۵) شەو لاي مەحوي شىڭىمىندى و ئايەتى دەگەيەنى.
- ۶) مەحوي و حەمدى باسى ھەردوو شەوى مەرۋىشى و جەبەپۈوتىان كردووه.
- ۷) حەمدى كارىگەرىي مەحوبىي پېتە دىيارە لە ھەردوو غەزەلى شەو و پۇژدا و كارىگەرىيەكەش لەناوەرېزك و روخسار دايە.
- ۸) ھەردوو غەزەلەكەي مەحوي سۆفيانەن و پارچەي دووهمى شىعەرەكەي حەمدى ئايىنېيە.
- ۹) ھەردووكىيان باسى پۇنى ئامادە و گومبۇ دەكەن بەلام مەحوي ئەزەلىشى بۇ زىياد كردووه.

په راوی زهکان :

۱. ناوی ملا محمدی کوپی ملا عوسمانی بالخیبه و له دهربویه‌ری (۱۸۲۶) له دایکبووه ، باوکی خالیقه‌ی شیخ عوسمانی سیرا جودینی تولیله ببوه و لای نه و خویندویتی و چووه‌ته سنه و سابلاخ بتو خویندن و لای موقتی زهاری له بغا نیجازه‌ی و هرگر تووه.

له (۱۸۶۲) ببوه‌ته ئندامی دادگا له سلیمانی ، له (۱۸۸۳) چووه‌ته حج و له‌ویوه بهره و ئەستەمبۇل پۇيىشتۇوه و چاوی به سولتان عەبدولحەمیدی عوسمانی کەوتۇوه و بىزى لېناوه و له سلیمانی خانه قاچىکى بتو بنیات ناوه ، له (۱۹۰۶) وەفاتىكىردووه و له خانه قاچىکى نىئىژداوه ، (دیوانى مەحوی ، ملا عەبدولكەرمى مودەرس ، ل ۷-۵)

۲. ناوی ئەحمد بەگى کوپی فەتاح بەگى ساحىقىرانه و له (۱۸۷۸) له سلیمانی له دایکبووه ، له قوتا باخانە سەرەتايىسى پۇشدىيەی عەسکەرى و له مزگەوتەكانى سلیمانی خویندویتى ، نازناوى شىعىرى (حەمدى) ببوه و هەر لە مندالىيە وە حەزى لە شىعر كردۇوه و مىستەفا بەگ كورى مامى ببوه و سالم ئامۆزاي باوکى ببوه . له بىزۇتنە وە كەى شىخ مە حمودىدا ئازارى دىيە و هەمۇ سامانى لهو پېناوهدا خەرجىردووه و مەرۋەتىكى بەھەلۋىست ببوه . له (۱۹۳۶) وەفاتى كردۇوه و له گىرى سەيوان نىئىژداوه .

۳. فرهنگ اصطلاحات و تعبيرات	۵. فرهنگ اصطلاحات و تعبيرات
عريفانى ، ص ۴۹۷	عريفانى ، ص ۴۳۱ - ۴۳۲
۶. دیوانى مەحوی ، ل ۱۳۷	۴. عزف على وتر النص الشعري
۷. سەرچاوهى پېشىوو ، ل ۱۳۷	، ص ۲۹

۸. کلیات سعدی ، محمد علی فروغی ، ص ۶۸.
۹. دیوانی مهحوی ، ل ۱۳۷.
۱۰. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۱۲۸.
۱۱. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۱۲۸.
۱۲. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۱۲۸.
۱۳. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۱۲۹.
۱۴. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۱۲۹.
۱۵. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۱۲۹.
۱۶. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۱۲۹.
۱۷. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۱۴۰.
۱۸. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۱۴۰.
۱۹. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۱۴۱.
۲۰. ناوی مه‌ Hammond کوپی عه‌بدولکه‌ریمی شه‌بسته‌ریبه له (۱۲۸۸، ۶۶ک) له نازربایجان له‌دایکبووه و له (۱۳۲۰، ۷۲ک) وفاتی کرد و خواهنه دیوانی (گلشن ران) و له باره‌ی رییازی به‌کیتی بوونه ، گلشن راز ، شیخ مه‌ Hammond شبستری ، چاپ اول سنندج (۱۳۶۹) هشتم، ص ۴ - ۶.
۲۱. دیوانی مهحوی ، ل ۲۵۶.
۲۲. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۲۵۷.
۲۳. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۲۵۷.
۲۴. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۲۵۷.
۲۵. دیوانی مهحوی ، ل ۲۵۸.
۲۶. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۲۵۸.
۲۷. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۲۵۸.
۲۸. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۲۵۸.
۲۹. سه رچاوه‌ی پیشتو ، ل ۲۵۹.
۳۰. دیوانی بابا تاهیری عربیان ، ل ۱۷.
۳۱. دیوانی مهحوی ، ل ۲۵۹.
۳۲. النجم / ۸.
۳۳. دیوانی مهحوی ، ل ۲۵۹.
۳۴. الکشف الالهی ، محمد الطراویسی ، مکتبة الطالب الجامعی ، مکة المكرمة ، (۱۹۸۷)، ص ۵۷۴.
۳۵. دیوانی مهحوی ، ل ۲۶۰.
۳۶. دیوانی حمدی ، جمهمال محمد محمد مهدی مین ، ل ۱۶۹.
۳۷. دیوانی حمدی ، ل ۷۴.

٤٦. دیوانی مهحوی ، ل ۲۵۷.	٣٨. دیوانی مهحوی ، ل ۱۳۸.
٤٧. النبأ / ١٠.	٣٩. دیوانی مهحوی ، ل ۷۵.
٤٨. دیوانی مهحوی ، ل ۷۷.	٤٠. دیوانی مهحوی ، ل ۱۳۷.
٤٩. دیوانی مهحوی ، ل ۲۵۸.	٤١. دیوانی مهحوی ، ل ۷۶.
٥٠. دیوانی مهحوی ، ل ۷۷.	٤٢. دیوانی مهحوی ، ل ۱۴۰.
٥١. دیوانی مهحوی ، ل ۲۵۹.	٤٣. دیوانی مهحوی ، ل ۷۶.
٥٢. دیوانی مهحوی ، ل ۷۸.	٤٤. دیوانی مهحوی ، ل ۱۴۱.
٥٣. دیوانی مهحوی ، ل ۲۵۸.	٤٥. دیوانی حمدی ، ل ۷۷.
	.. ۵۴

سەرچاوهکان

کوردییەکان :

- ۱) دیوانی بابا تاھیری عوریان ، کیتابفرشی پەجەبی ، تەھران.
- ۲) دیوانی حەمدی ، ج ۱ ، جەمال مەممەد مەممەد ئەمین ، چاپخانەی تۆفیقىستى سەرکەوتن ، سلیمانى ، (۱۹۸۴).
- ۳) دیوانی مەحوى ، ج ۲ ، مەلا عەبدولكەریمی مودەپیس ، چاپخانەی تۆفیقىستى حیسام ، بەغدا (۱۹۸۴).

فارسییەکان :

- ۴) فرهنگ اصطلاحات تعبیرات عرفانی ، چاپ چهارم ، د. سید جعفر سجادی ، چاپ افسست گلشن ، تەھران ، (۱۳۷۸).
- ۵) کلیات سعدی ، محمد علی فروغی ، انتشارات نشر طلوع.
- ۶) گلشن راز ، چاپ اول ، شیخ محمود شبستری ، سنندج (۱۳۶۹) ھ. ش .

عەرەبییەکان :

- ۷) عزف علی وتر النص الشعري ، د. عمر محمد طالب ، دمشق ، ۲۰۰۰.
- ۸) الكشف الالهي ، محمد بن محمد الطراويسى ، مكتبة الطالب الجامعى ، مكة المكرمة ، (۱۸۹۷).

فَلَكَ هَرَگَا كَسْكِي هَلْبَرِي، وَهَقَى هِيلَاكَرِيَة
كَه سَهْرَبُوكَه يَنَهْ پَتَّ بَيْ، پَيْ لَهْ كُورَسِي وَهَسْكَمَهْلَهْ چَكَاهْ؟!
لَهْ هَهْرَجِيَّكَه هَلْيَ خَورَشِيدِي عِيشَتِي گَوَنْ رَوْخَانَ (مَهْجُونِي)
نَهْ كَهْ رَعْقَلَيْ بَيْ، لَهْ جِيَكَه ئَاوَنْكَيْ عَقْلَهْ چَكَاهْ؟!

